

บทที่ ๔

วิเคราะห์แนวคิดเรื่องขวัญและประเพณีการทำขวัญของชาวพุทธในอำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์

๔.๑ วิเคราะห์กำเนิดและการพัฒนาการของแนวคิดเรื่องขวัญและประเพณีการทำขวัญในอำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์

ก่อนที่จะเร่ร่อนก้าวไปสู่การทำความเข้าใจในเรื่องของความเชื่อและพิธีกรรมการสู่ขวัญในอำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ในประเด็นอื่นๆ ผู้วิจัยเห็นว่าควรที่จะต้องพิจารณาถึงประเด็นเรื่องความเป็นมาของความเชื่อและพิธีกรรมการสู่ขวัญของชาวอำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์เสียก่อนว่า แท้จริงแล้วความเชื่อเรื่องการสู่ขวัญของชาวอำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์นั้นมีพัฒนาการมาอย่างไร ซึ่งจากการศึกษามาทั้งหมดพบว่าความเชื่อเรื่องการสู่ขวัญของชาวอำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์มีพัฒนาการมาตามลำดับ ดังนี้

๔.๑.๑ มีพัฒนาการมาจากความเชื่อพื้นบ้านโบราณ เนื่องจากชาวอำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ แม้จะมีกลุ่มชาติพันธุ์อยู่อย่างหลากหลายทั้ง ส่วย เขมร และลาว แต่เนื่องจากเป็นชุมชนที่ตั้งอยู่อาณาเขตอิทธิพลของเขมรมาก่อน และเดิมที่ชนพื้นเมืองเขมรคือชาวเขมรดำหรือสูงก็จะมีพื้นฐานความคิดในเรื่องของการเคารพผีป่าผีดง และความเชื่อตามแบบศาสนาท้องถิ่นมีการนับถือผีบรรพบุรุษ และเจ้าป่าเจ้าเขาตามประสาของความเข้าใจของคนในสมัยก่อน ซึ่งกรอบของความเชื่อของชาวเขมรป่าดงแต่เดิมจึงมีความเชื่อเรื่องขวัญว่าเป็นวิญญาณเพราะชาวเขมรป่าดงนั้นนับถือผีและวิญญาณ ต่อมาเมื่ออาณาจักรเขมรรับเอาอารยธรรมพราหมณ์เข้ามาความเชื่อเรื่องขวัญก็เปลี่ยนไปจากเดิมที่เห็นว่าเป็นวิญญาณเฉยๆก็เพิ่มเข้ามาอีกว่าขวัญนั้นเป็นวิญญาณชั้นสูงเรียกว่าอาตมัน เป็นวิญญาณที่เป็นส่วนหนึ่งของวิญญาณของพระเจ้าที่หลุดออกมาถูกอวิชาครอบงำทำให้มีกิเลส โดยขวัญนี้ถือว่าเป็นวิญญาณอมตะและแทรกอยู่ในอวัยวะมนุษย์ทุกคน และมนุษย์จะต้องดูแลขวัญนี้อย่าให้ตกใจหายหรือหนีไปเพราะเมื่อเป็นเช่นนั้นแล้วก็จะทำให้เกิดความเจ็บป่วยไข้ได้ ซึ่งความเชื่อนี้เกิดขึ้นก็ได้ถูกเผยแผ่ไปในวงกว้างให้กับประชาชนในทุกพื้นที่ของอีสาน ต่อมาเมื่ออิทธิพลของศาสนาพราหมณ์เสื่อมถอยลงพระพุทธศาสนาเข้ามาแทนที่เป็นเป็นเช่นนั้น ความคิดความเชื่อเรื่องขวัญของชาวเขมรก็เปลี่ยนไปกลายมาเป็นความเชื่อแบบพุทธที่เห็นว่าขวัญขวัญคือจิตไม่ใช่วิญญาณ

ส่วนความเชื่อเรื่องขวัญของชาวลาว-ส่วย ซึ่งเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีความใกล้ชิดกัน เดิมทีก็มีความเชื่อว่าขวัญคือวิญญาณอมตะเหมือนที่ศาสนาพราหมณ์สอนและเชื่อตามความเชื่อดั้งเดิมของศาสนาท้องถิ่นว่าขวัญก็คือวิญญาณที่เป็นอมตะมีชีวิตจิตใจมีตัวมีตนต่างหากจากกาย ดังนั้น ความเชื่อของชาวส่วยในยุคแรกจึงเป็นอิทธิพลของศาสนาโบราณที่นับถือเทพเจ้าและบรรพชนรวมถึงผีเจ้าตามป่าเขาต่างๆ แม้ชาวลาวก็เหมือนกันว่ามีความเชื่อที่พัฒนามาจากระบบชนเผ่าแม่มดหมอผีโดยมากจะให้ข้อมูลว่าขวัญก็คือวิญญาณที่เป็นอมตะแทรกอยู่ประจำในอวัยวะทุกส่วนของร่างกาย หากขวัญหนีก็จะทำให้เกิดการเจ็บป่วยได้

๔.๑.๒ มีพัฒนาการมาจากอิทธิพลศาสนาพราหมณ์ หากพิจารณาจากหลักฐานทางประวัติศาสตร์และพื้นที่ของจังหวัดสุรินทร์ ก็จะพบว่า ความเชื่อและพิธีกรรมการสู่ขวัญของชาวอำเภอท่าตูมนี้มีพัฒนาการมาจากอิทธิพลความเชื่อในศาสนาพราหมณ์เนื่องจากในอดีตพื้นที่ จังหวัดสุรินทร์และจังหวัดใกล้เคียงได้ตกอยู่ภายใต้การปกครองของกัมพูชาหรือเขมรที่มีศาสนาพราหมณ์-ฮินดูเป็นศาสนาประจำชาติ โดยศาสนาพราหมณ์-ฮินดูมีความเชื่อที่ว่าสรรพสิ่งทั้งหลายในโลกล้วนถูกสร้างมาจากพระ

เจ้าคือพระพรหม เป็นผู้สร้างกษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ และศูทร จากร่างกายของพระองค์ และถือว่าพระพรหมเป็นผู้ที่จะสามารถให้คุณให้โทษกับผู้คนในโลกที่พระองค์สร้างขึ้นได้ และประการสำคัญชาวศาสนาพราหมณ์-ฮินดูเชื่อว่าเหตุการณ์หรือสรรพสิ่งในโลกนี้ล้วนเป็นสิ่งที่เป็นไปตามอำนาจการลิขิตของพระพรหม ซึ่งเมื่อมนุษย์ประสบเหตุไม่ดีไม่งามก็จึงพากันเชื่อว่าเหตุการณ์เหล่านั้นมาจากการอำนาจของพระพรหมและวิธีการที่จะออกจากเหตุเภทภัยที่ไม่ดีไม่งามนั้นได้ก็ด้วยการประกอบพิธีกรรมบูชาบวงสรวง บัดพลีด้วย การบูชายัญ ซึ่งการกระทำดังกล่าวถือว่าเป็นการปิดเป่า หรืออุดขวัญหรือการสะเดาะเคราะห์ให้กับตนเองและสังคม โดยที่การบูชายัญ เป็นพิธีกรรมทางศาสนาพราหมณ์ซึ่งปรากฏเด่นชัดกว่าลัทธิศาสนาอื่น ๆ การบูชายัญนั้นมีมาตั้งแต่สมัยเริ่มมีมนุษยชาติ ถือเป็นสัญญาตญาณดั้งเดิมที่ฝังรากลึกลงในธรรมชาติของมนุษย์^๑ เป็นพิธีกรรมการเซ่นสรวงด้วยวิธีฆ่าคนหรือสัตว์เป็นเครื่องบูชา^๒ การบูชายัญในสมัยโบราณ ได้ถูกถ่ายทอดกันมาเรื่อย ๆ เป็นประเพณีนิยมสืบเนื่องกันมาช้านาน มนุษย์บูชายัญ เพราะมีความเชื่อว่า เทพเจ้าคือผู้บันดาลลาภยพิบัติ รวมทั้งความสุขให้แก่มนุษย์ได้ และความเชื่อที่ว่าเมื่อตายไปแล้วก็จะได้ไปอยู่ร่วมกับเทพเจ้า จึงเชื่อและเลือกทำพิธีบูชายัญเพื่อให้เทพเจ้าเกิดความพึงพอใจ ดลบันดาลทุกสิ่งให้ตามที่ตนปรารถนา อันเนื่องมาจากธรรมชาติของมนุษย์คือความกลัวภัย ซึ่งเกิดจากปรากฏการณ์ทางธรรมชาติที่ตนไม่รู้ เช่น ฝนตก พายุร้อน แผ่นดินไหว น้ำท่วม เป็นต้น ซึ่งเมื่อพิจารณาโดยรูปศัพท์ คำว่าการบูชายัญ (บูชา+ยัญ) มีความหมายต่างกัน ดังนี้

คำว่า บูชา หมายถึง แสดงความเคารพบุคคลหรือสิ่งทีนับถือด้วยเครื่องสักการะ มีดอกไม้ ธูปเทียน เช่น บูชาพระ บูชาเทวดา บูชาไฟ ยกย่องเทิดทูนด้วยความนับถือหรือเลื่อมใสในความรู้ความสามารถ เช่น บูชาวีรบุรุษ บูชาความรู้ บูชาฝีมือ ส่วนคำว่า ยัญ หมายถึง การเซ่น การบูชา การเซ่นสรวงชนิดหนึ่งของพราหมณ์^๓ เมื่อใช้ในภาษาไทยนิยมเรียกรวมกันว่า การบูชายัญ ได้แก่ การบูชาของพราหมณ์อย่างหนึ่ง การเซ่นสรวงด้วยวิธีฆ่าคนหรือสัตว์เป็นเครื่องบูชา^๔ ดังนั้น การบูชายัญ หมายถึง การบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือสิ่งที่ตนเคารพนับถือ เช่นเทพเจ้าหรือผีต่าง ๆ โดยการเซ่นสรวง บวงสรวง อ้อนวอนเพื่อหวังพึ่งพาอำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือสิ่งที่ตนเคารพนับถือนั้นให้มาบันดาลผลที่ตนต้องการ

การบูชายัญส่วนใหญ่มักใช้ไฟประกอบในพิธีการบูชา จึงเรียกว่า การบูชาไฟ ซึ่งถือว่าเป็นพิธีกรรมที่มีความขลังและศักดิ์สิทธิ์ หากทำให้ถูกต้องตามหลักการจริงๆย่อมสมารถที่จะทำให้เทพเจ้าอำนวยผลในสิ่งที่ปรารถนาได้ การบูชายัญจึงมีสำคัญอย่างยิ่งที่ได้รับการสืบทอดมาแต่โบราณ มนุษย์ได้ยึดถือปฏิบัติรักษาสืบทอดกันมาโดยมีคติว่า พระประชาบดีเป็นเทพเจ้าผู้สร้างสัตว์โลกทั้งหลาย จึงได้ทรงบำเพ็ญตบะและได้ประทานให้กำเนิดเทพอัคนีออกจากพระโอษฐ์ของพระองค์ เพราะเหตุที่เทพอัคนีเกิดจากพระโอษฐ์นั้น เทพอัคนีจึงเป็นเทพเสวยอาหารและเป็นเทพองค์แรกที่ประชาบดีสร้างขึ้นจึงได้นามว่า อัคนี^๕

^๑ SGF. Brandon, A Dictionary of Comparative Religion, (Great Britain London & Prescott, n.d.), p. ๕๔๕.

^๒ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, หน้า ๔๘๔.

^๓ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๖๕.

^๔ อ้างแล้ว.

^๕ สุนทร ฦ รังษี, ปรัชญาอินเดีย : ประวัติและลัทธิ, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๐), หน้า ๒๐-๒๑.

หากมองย้อนกลับไป ในสมัยก่อนที่ชาวอารยันเข้ามาครองอินเดีย ลัทธิการนับถือธรรมชาติเป็นลัทธิแรกที่มนุษย์ได้นับถือกันมา เมื่อมาถึงยุคชาวอารยันปกครองอินเดีย นอกจากจะเคารพนับถือธรรมชาติและเทพเจ้าต่าง ๆ แล้วชาวอารยันยังเคารพนับถือและบูชาวิญญาณของบรรพบุรุษเช่นเดียวกับเทพด้วย เพราะเห็นว่ามนุษย์และสัตว์ที่ตายไปนั้นก็เพียงแต่ร่างกาย (Body) ส่วนวิญญาณ (Soul) นั้นยังคงสภาพอยู่ และยังมีการบริโภคอาหารเช่นเดียวกับมนุษย์ ฉะนั้น จึงมีการบวงสรวงและเซ่นวิญญาณ และชาวอารยันยังมีความเชื่อถือต่อไปอีกว่า วิญญาณเหล่านั้น มีภพอยู่เบื้องบน การที่จะส่งเครื่องบูชาให้ไปถึงวิญญาณเหล่านั้นได้ ก็ด้วยการเผาไฟบูชาบุญให้ควันไฟลอยขึ้นไป จึงทำให้มีลัทธิการบูชาบุญเกิดขึ้น^๖ แท้จริงแล้ว คนพื้นเมืองเดิมของอินเดียเชื่อว่าจะใช้ไฟบูชาบุญเท่านั้น การบูชาโลกธาตุ ๔ คือ ดิน น้ำ ลม และ ไฟ รวมทั้งต้นไม้ใหญ่และภูเขา^๗ เป็นต้น ก็มีมาเป็นเวลานานแล้ว เพราะสิ่งเหล่านี้ คนในสมัยโบราณมีความเชื่อว่ามีวิญญาณหรือมีสิ่งศักดิ์สิทธิ์สถิตอยู่ ซึ่งสามารถให้ทั้งคุณและโทษแก่มนุษย์ได้

ในช่วงแรก การบูชาบุญต่อเทพเจ้าของชาวอินเดียไม่มีอะไรที่พิสดารมากนักกล่าวคือ ทำกันง่าย ๆ คือเอาอาหารวางลงให้เทวดาลงมาเสวยกับพื้นดินเปล่า ๆ เท่านั้น^๘ และเป็นที่สังเกตว่าการบูชาบุญ “เริ่มต้นจากการบูชาธรรมชาติรูปแบบง่าย ภายในครอบครัว จากนั้นมาเป็นพิธีกรรมที่ต้องทำในชุมชน และเป็นพิธีกรรมทางศาสนาที่เพิ่มความประณีตสลับซับซ้อน เพื่อความศักดิ์สิทธิ์และดูขลังยิ่งขึ้น”^๙

สังคมอินเดียในสมัยโบราณยังมีความนิยมในเรื่องของการฆ่าสัตว์บูชาบุญกันอยู่มาก เพราะมีความเชื่อกันว่า การใช้สัตว์บูชาบุญเป็นพิธีการที่ดีจะทำให้พระเจ้าหรือเทพเจ้าพอใจ จะได้ไม่ทำให้เกิดภัยพิบัติหรือบันดาลให้เกิดความสุข ได้สิ่งที่ขอสมปรารถนาแก่ผู้ที่ทำการบูชาและผู้บูชายังจะได้พ้นจากบาปกรรมทั้งมวลที่เคยทำมา ดังนั้น จึงนิยมนำสัตว์ต่าง ๆ มาถวายต่อหน้าพระพักต์เทวรูป แล้วฆ่าสัตว์เพื่อใช้เลือดมาเป็นเครื่องสังเวยเทพเจ้าดังกล่าว สัตว์ที่นิยมในการบูชาบุญได้แก่แพะ แกะ ม้า เป็นต้น^{๑๐}

นอกจากนั้น ศาสนาพราหมณ์-ฮินดูยังถือว่าเป็นเจ้าตำรับของศาสตร์ที่เรียกว่า “โหรา” เพราะศาสตร์นี้มีปรากฏอยู่ในคัมภีร์หลักของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู คือพระเวท โดยผู้ที่ศึกษาพระเวทนั้นย่อมจะต้องศึกษาวิชาโหราศาสตร์หรือวิชาการดูดวงดูดาว ทักษา ลักษณะ ชะตาชีวิต และหาวิธีการในการแก้ไขปัญหอันเกิดมาจากอิทธิพลของดวงดาวนั้นด้วย โดยคัมภีร์ที่ชาวอินเดียผู้นับถือศาสนาพราหมณ์จะต้องเรียนทั้งหมดมีถึง ๑๘ ศาสตร์ ซึ่งในสมัยพุทธกาลมีพราหมณ์ได้กราบทูลพระพุทธองค์ถึงความรู้เรื่องศาสตร์ต่าง ๆ ที่มีการเล่าเรียนกันในสมัยพุทธกาล ซึ่งถือว่าเห็นหลักสูตรที่จะต้องมีการศึกษากันอย่างเข้มไว้ในที่มนิกายว่า

“ข้าแต่ท่านพระโคตม พราหมณ์ในโลกนี้เป็นผู้มีชาติกำเนิดดีทั้งฝ่ายบิดาและฝ่ายมารดา ถือปฏิสนธิบริสุทธิตีตตลอดเจ็ดชั่ว บรรพบุรุษ ไม่มีใครจะคัดค้านตำหนิได้เพราะอ้างถึงชาติตระกูล

^๖ พระอุตรคณาธิการ (ชวินทร์ สระคำ), ประวัติศาสตร์พุทธศาสนาในอินเดีย, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔), หน้า ๘-๑๑.

^๗ สุนทร ฦ รัชชี, ปรัชญาอินเดีย : ประวัติและลัทธิ, หน้า ๑๒.

^๘ ส. พลายน้อย, (นามแฝง) เทวนิยาย, (กรุงเทพมหานคร : บัณฑิตการพิมพ์, ๒๕๑๙), หน้า ๗.

^๙ พระมหาผานพ เจือจันทร์, “การบูชาบุญในพระไตรปิฎก”, วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๐).

^{๑๐} มาณพ นักการเรือน, พระพุทธศาสนากับสิ่งแวดล้อมศึกษา, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๖๒-๖๔.

เป็นผู้คงแก่เรียน ทรงจำนตร์ รู้จบไตรเพท พร้อมทั้งนิพนธ์ศาสตร์ เกณศาสตร์ อักษรศาสตร์ และประวัติศาสตร์ เข้าใจตัวบทและไวยากรณ์ ชำนาญโลกายตศาสตร์ และลักษณะมหาบุรุษ^{๑๑}

ซึ่งแสดงให้เห็นว่าศาสนาพราหมณ์นั้นถือว่าเป็นเจ้าตำรับของวิชาโหราศาสตร์ และเมื่อศาสนาพราหมณ์ได้เผยแผ่ไป ณ ดินแดนใดก็ตามดินแดนนั้นจะต้องได้รับอิทธิพลของศาสตร์และความรู้เรื่องโหราศาสตร์รวมถึงคาถาอาคมที่จำเป็นเอาไว้ด้วย และเมื่อศาสนาพราหมณ์ได้เผยแผ่มาที่ดินแดนเขมรก็ได้ นำเอาวิทยาการเหล่านี้มาเผยแผ่ด้วย ซึ่งความรู้เรื่องดวงชะตา โชคเคราะห์เหล่านี้ถือว่าเป็นเรื่องที่ไม่ขัดแย้งกับความเชื่อท้องถิ่นของคนโบราณอยู่แล้ว ซ้ำยังเป็นความรู้ที่ผู้คนทั่วไปต้องการเพราะความรู้เรื่องโหราศาสตร์และไสยศาสตร์ถือว่าเป็นความรู้ที่ก่อให้เกิดอำนาจและการยอมรับรวมถึงเป็นความรู้ที่เป็นเสน่ห์ของคนที่เกี่ยวข้องเนื่องจากสามารถนำเอาความรู้เหล่านี้ไปช่วยแก้ไขปัญหาคือคนโดยทั่วไปทั้งในเชิงจิตวิทยาและเชิงสังคมได้ และเมื่ออาณาจักรเขมรได้ขยายตัวมาสู่ภาคอีสานของไทยคือจากสุรินทร์เรื่อยไปจนถึงสกลนคร หรือสุโขทัย ก็ทำให้ความเชื่อเรื่องขวัญ เรื่องคาถาอาคม เรื่องโชคดิโชคร้าย ขวัญดี ขวัญเสียตามหลักโหราศาสตร์นี้ได้เผยแผ่ไปสู่ดินแดนนั้นด้วย และที่สุดก็พัฒนาการมาเป็นรูปแบบของความเชื่อเรื่องขวัญ และพิธีการเรียกขวัญผ่านทางพิธีกรรมที่เรียกว่า สู่ขวัญหรือฮ้องขวัญ หรือเรียกในภาษาเขมรว่า บรีงฮอม ซึ่งศาสนาพราหมณ์ถือว่ามียิทธิพลต่อวิถีชีวิตของผู้คนที่ได้รับเอาความเชื่อดังกล่าวมาปฏิบัติเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะอิทธิพลต่อความเชื่อและพิธีกรรมการบายศรีสู่ขวัญที่เดิมที่จะมีพราหมณ์เป็นผู้ประกอบพิธีกรรม และที่สำคัญเหตุผลหนึ่งที่แสดงถึงความเชื่อเรื่องการบายศรีสู่ขวัญว่ามาจากศาสนาพราหมณ์ก็คือเรื่องของคาถาอาคมที่ศักดิ์สิทธิ์ โดยศาสนาพราหมณ์เชื่อว่าคาถาอาคมสามารถที่จะ “ถอน” สิ่งไม่ดีต่าง ๆ ออกจากร่างกายและจิตใจของมนุษย์ได้ รวมถึงการเรียกขวัญที่หนีหายไปให้กลับมาสู่ร่างกายอีกได้ ซึ่งความเชื่อเช่นนี้เป็นเหตุให้มีการประกอบพิธีกรรมเรียกหรือสู่ขวัญเมื่อคราวที่เกิดกลางร้ายหรือเคราะห์ไม่ดีกับตนเอง โดยพราหมณ์ผู้ประกอบพิธีกรรมจะเป็นผู้ร่ายมนต์หรือสวดมนต์เพื่อเรียกขวัญเข้ามาสู่ร่างกายได้ และนั่นก็ถือว่าเป็นสาเหตุสำคัญของความเชื่อและพิธีกรรมการสู่ขวัญในอำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ ซึ่งถือว่าเป็นพื้นที่หนึ่งของอิทธิพลของอาณาจักรเขมรโบราณ

๔.๑.๓ มีพัฒนาการมาจากอิทธิพลของพระพุทธศาสนา

จากการที่ได้กล่าวมาเราจะพบว่าชาวอำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ได้ตกอยู่ในอำนาจและอิทธิพลของขอมหรือเขมรมาจนถึงสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ ซึ่งถือว่าเป็นช่วงที่อาณาจักรเขมรเริ่มเสื่อมอำนาจลงและหมดสิ้นอำนาจอย่างเด็ดขาดในราวพุทธศตวรรษที่ ๑๘ เมื่ออาณาจักรสุโขทัยเรืองอำนาจขึ้นมาแทน และเมื่อสุโขทัยเสื่อมอำนาจอาณาจักรอยุธยาก็เจริญรุ่งเรืองขึ้นมาแทนที่สุโขทัย แต่ในสมัยอยุธยาได้มีการยกทัพไปตีอาณาจักรกัมพูชาจนแตกและได้ขนย้ายผู้คนและความรู้ต่าง ๆ มาที่อยุธยาเป็นเหตุให้อยุธยาได้รับอิทธิพลของเขมรทั้งในด้านความเชื่อศาสนา และการเมืองการปกครองมาปรับใช้เกือบทุกอย่าง รวมถึงความเชื่อเรื่องการสู่ขวัญตามคติของศาสนาพราหมณ์ก็ได้เข้ามาผสมผสานกับความเชื่อเรื่องการทำขวัญแบบพุทธในระยนี้ อนึ่ง หากจะกล่าวถึงพื้นที่ในเขตอำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ ภายหลังจากที่หลุดพ้นจากอำนาจของขอมแล้วได้อยู่ภายใต้การปกครองของราชอาณาจักรไทย ซึ่งเป็นอาณาจักรที่นับถือพระพุทธศาสนา ก็ได้รับเอาอิทธิพลความเชื่อของพระพุทธศาสนาเข้ามาปฏิบัติแทนที่ศาสนาพราหมณ์ตามแบบอย่างของขอม โดยได้มีการปรับเปลี่ยนความเชื่อเกี่ยวกับการสู่ขวัญจากเดิมที่ปฏิบัติตามความ

^{๑๑} ที.สี.(ไทย)๙/๒๕๖/๘๘.

เชื่อของศาสนาพราหมณ์มาเป็นความเชื่อแบบพุทธ โดยหลักฐานการที่ชาวอำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์มีความเชื่อแบบพุทธก็คือ ความเชื่อเรื่องกรรม ซึ่งเห็นว่าสรรพสัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของตนใครทำกรรมใดไว้ก็จะต้องได้รับผลกรรมนั้น และชีวิตมนุษย์ล้วนเป็นสิ่งที่จะต้องเป็นไปตามกรรม แม้โชคเคราะห์ทั้งหลายก็เป็นเรื่องที่เกิดจากกรรม ดังปรากฏในพระพุทธรพจน์ว่า

บุคคลในโลกนี้....เป็นผู้เบียดเบียนสัตว์ทั้งหลาย ด้วยฝ่ามือบ้าง ด้วยก้อนหินบ้าง ด้วยท่อนไม้บ้าง ด้วยศาสตราบ้าง เพราะกรรมนั้นที่เขาให้บริบูรณ์ ยึดมั่นไว้อย่างนั้น.... หลังจากตายแล้ว ถ้าไม่ไปเกิดในอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก กลับมาเกิดเป็นมนุษย์ในที่ใดๆ เขาก็จะเป็นผู้มีโรคมาก มาณพ การที่บุคคลเป็นผู้เบียดเบียนสัตว์ทั้งหลาย ด้วยฝ่ามือบ้าง....นี้เป็นปฏิปทาที่เป็นไปเพื่อความมีโรคมาก^{๑๒}

เรามีกรรมเป็นของตน เป็นผู้รับผลของกรรม มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย เราทำกรรมใดไว้ จะเป็นกรรมดี หรือกรรมชั่วก็ตาม ย่อมเป็นผู้รับผลของกรรมนั้น^{๑๓}

บุคคลทำกรรมใด ทางกาย ทางวาจา ทางใจ กรรมนั้นแลเป็นสมบัติของเขา ทั้งเขาจะนำกรรมนั้นไปได้ อนึ่ง กรรมนั้นย่อมติดตามเขาไป ดุจเงาติดตามตัวไป ฉะนั้น^{๑๔}

จะเห็นได้ว่าคำว่า กรรม ก็คือ การกระทำ (ที่ประกอบด้วยเจตนา) ทั้งทางกาย วาจา และใจ หรือที่เรียกว่ากายกรรม วจีกรรม และมโนกรรม หากทำ ดี พุทธิ คิทธิ เรียกว่า “กุศลกรรม” หากทำ ไม่ดี พุทธิไม่ดี คิดไม่ดี เรียกว่า “อกุศลกรรม” (สำหรับการกระทำ ที่เป็นกลาง ๆ บอกไม่ได้ว่าดีหรือชั่ว เช่น การเดินชนกันโดยไม่เจตนา การง่วงนอน เป็นต้น เรียกว่า “อัพยากตกรรม”) ซึ่งกรรมหรือการทำดีและไม่ดีนี้เองที่ทำให้สัตว์ทั้งหลายต้องเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในสังสารวัฏ โดยกรรมที่ทำให้ไปเกิดในภพภูมิต่าง ๆ ได้โดยจะมีทั้งกรรมที่ก่อให้เกิดในทุคติภูมิ เช่น

๑. ฆ่าสัตว์	๒. ลักทรัพย์
๓. ประพฤติผิดในกาม	๔. กล่าวคำ เท็จ
๕. พุดส่อเสียด	๖. พุดคำ หยาบ
๗. พุดเพ้อเจ้อ	๘. มีความโลภมาก คือ เพ่งเล็งทรัพย์สมบัติของผู้อื่น เพื่อจะได้มาเป็นของตน
๙. มีจิตผูกพยาบาท	๑๐. มีความเห็นผิด (มิจฉาทิฐิ)

และ กรรมที่ทำให้ไปเกิดในสุคติ โดยที่สัตว์ทั้งหลายจะไปเกิดในสุคติ (กำเนิดในมนุษย์และเทวดา) เพราะประพฤติกุศลกรรมบถ ๑๐ ประการ^{๑๕} คือ

^{๑๒} ม. อุ. (ไทย) ๑๔/๒๙๑/๓๕๑.

^{๑๓} ม. อุ. (ไทย) ๑๔/๒๘๙/๓๕๐, อัง. ทสก. (ไทย) ๒๔/๔๘/๑๐๔.

^{๑๔} ส. ส. (ไทย) ๑๕/๑๓๑/๑๖๐.

^{๑๕} ม.ม. (ไทย) ๑๒ /๔๔๐-๔๔๖, อัง. ติก. (ไทย) ๒๐/๕๙๘.

๑. เว้นจากการฆ่าสัตว์	๒. เว้นจากการ ลักทรัพย์
๓. เว้นจากการประพฤติดีในกาม	๔. เว้นจากการกล่าวคำ เท็จ
๕. เว้นจากการพูดส่อเสียด	๖. เว้นจากการพูดคำ หยาบ
๗. เว้นจากการพูดเพ้อเจ้อ	๘. เว้นจากการมีความโลภมาก คือ เพ่งเล็ง ทรัพย์สมบัติของผู้อื่น เพื่อจะได้มาเป็นของ ตน
๙. เว้นจากการมีจิตผูกพยาบาท	๑๐. มีความเห็นถูก (สัมมาทิฐิ)

อนึ่ง เราจะพบว่า พระพุทธศาสนาไม่เห็นด้วยกับแค่เรียกขวัญหรือการสร้างขวัญและกำลังใจจาก การบูชาขวัญตามคติของพราหมณ์เพราะเห็นว่า การเรียกขวัญหรือสร้างขวัญด้วยการทำร้ายผู้อื่นถือว่าเป็น สิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ และเป็นการเบียดเบียนผู้อื่น โดยพราหมณ์กำหนดว่า การบูชาขวัญที่ทำให้เทพเจ้าพึง ใจมากที่สุดก็มีอยู่ ๕ ประการเรียกว่า มหายัญ ๕ ประการ ได้แก่ อัศวเมธ คือการฆ่าม้าบูชาขวัญ บุริสมธ คือการฆ่าคนบูชาขวัญ สัมมาปาสะ คือการทำบ่วงแล้วขว้างไม้ลอดบ่วง ไม้ตกที่ไหน ทำการบูชาขวัญที่นั่น วา ชเปยยะ คือการตีไม้เพื่อเพิ่มพลังหรือเพื่อชัยชนะ นิรคพะระ คือยัญไม่มีลิ้มหรือกลอน คือทั่วไปไม่มีขีดคั่น จำกัด การฆ่าทุกอย่างบูชาขวัญ อนึ่ง มหายัญ ๕ ประการนี้ เดิมทีเดียวเป็นหลักสงเคราะห์ที่ดีงาม แต่ พราหมณ์สมัยต่อมาได้ดัดแปลงเป็นการบูชาขวัญเพื่อผลประโยชน์คือลาภสักการะของตน^{๑๖} ดังปรากฏใน ธรรมเนียมการทำมหายัญของพระเจ้าปเสนทิโกศลโดยการรับสั่งให้จับโคตัวผู้ ๕๐๐ ตัว ลูกโคตัวผู้ ๕๐๐ ตัว ลูก โคตัวเมีย ๕๐๐ ตัว แพะ ๕๐๐ ตัว และแกะ ๕๐๐ ตัว ไปผูกไว้ที่หลักเพื่อบูชาขวัญ พวกข้าราชการบริพาร ผู้ เป็นทาส คนใช้หรือกรรมกร เหล่านั้นเมื่อถูกอาชญาคุกคาม ถูกภัยคุกคาม ร้องให้ อ่อนวอนอยู่^{๑๗} ซึ่งการ กระทำดังกล่าวพระพุทธองค์ทรงปฏิเสธเพราะถือว่าเป็นการทำลายชีวิตของสัตว์ผู้ที่มีความต้องการที่จะมี ชีวิตอยู่เหมือนกับคนทั่วไป แต่อย่างไรก็ตามแนวทางในการปฏิเสธพิธีกรรมความเชื่อของพราหมณ์นั้น พระองค์ก็ทรงยอมรับว่าไม่ได้ทำการปฏิเสธทั้งหมด เป็นแต่การปฏิเสธเฉพาะพิธีกรรมที่ขัดแย้งต่อความดี เท่านั้น ดังปรากฏในพระพุทธพจน์ที่ว่า

พราหมณ์ เราไม่ได้สรรเสริญยัญไม่ได้ติเตียนยัญไปเสียทั้งหมด เราไม่สรรเสริญยัญที่มีการฆ่าโค ฆ่าแพะ ฆ่าแกะ ฆ่าไก่ ฆ่าสุกร และยัญที่ทำให้สัตว์ต่าง ๆ ได้รับความเดือดร้อน เพราะพระ อรหันต์ย่อมไม่เกี่ยวข้องกับยัญอย่างนั้น แต่เราสรรเสริญยัญที่ไม่มีการฆ่า คือ นิจทานและอนุกุล ยัญ คือไม่มีการฆ่าโค ไม่มีการฆ่าแพะ ฆ่าแกะ ฆ่าไก่ ฆ่าสุกร และยัญที่ไม่ทำให้สัตว์ต่าง ๆ ได้รับความ เดือดร้อน เพราะพระอรหันต์ย่อมเกี่ยวข้องกับยัญที่ไม่มีการฆ่าอย่างนี้” ท่านผู้ประพฤติ พรมจรรย์ สारวมะวัง ย่อมเกี่ยวข้องกับยัญไม่มีการฆ่าท่านผู้รู้ ผู้ฉลาดในบุญ ไม่มีกิเลสย่อม สรรเสริญยัญชนิดนี้ ถ้าบุคคลมีจิตเลื่อมใสทำการบูชาในปกติทานในมตกทานตามสมควรบูชาใน นาทที่ดีคือท่านพรหมจารีทั้งหลายยัญที่บุคคลบูชาดีแล้ว เช่นสรวงดีแล้ว สมบูรณ์ดียัญย่อม แพร่หลาย และเทวดาก็เลื่อมใส บัณฑิตผู้เป็นนักปราชญ์ มีศรัทธา มีใจพ้นแล้ว บูชาขวัญอย่างนี้ แล้วย่อมเข้าถึงโลกที่ไม่มีความเบียดเบียน เป็นสุข^{๑๘}

^{๑๖} ดูรายละเอียดใน ส.ส.อ. (บาลี) ๑/๑๒๐/๑๓๘-๑๓๙.

^{๑๗} ดูรายละเอียดใน ส.ส. (บาลี) ๑๕/๑๒๐/๙๑-๙๒, ส.ส. (ไทย) ๑๕/๑๒๐/๑๓๘-๑๓๙.

^{๑๘} อัง. จตุกก.(บาลี) ๒๑/๔๐/ ๔๘-๔๙, อัง.จตุกก.(ไทย). ๒๑/๔๐/๖๖-๖๗, อัง.จตุกก.อ.(บาลี)๒/๔๐/ ๓๔๑.และดูรายละเอียดใน อัง.จตุกก. (บาลี) ๒๑/๓๙/๔๖-๔๗, อัง.จตุกก.(ไทย). ๒๑/๓๙/๖๔-๖๖.

เมื่อพระพุทธองค์ไม่ทรงยอมรับการบูชายัญเพื่อการเรียกขวัญดังกล่าวพระองค์ก็ทรงตีความการเรียกขวัญในรูปแบบใหม่ แต่ยังคงยึดกรอบการบูชายัญแบบเดิมของพราหมณ์ เช่น กรณิมหายัญ ๕ พระพุทธองค์ทรงตีความใหม่ว่า การบูชายัญด้วยมหายัญ ๕ อย่างตามแนวพุทธเรียกว่า ราชสังคหะวัตถุ ๔ ได้แก่ ธรรมเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจประชาชน หรือหลักการสงเคราะห์ประชาชนของนักปกครอง ดังนี้

๑. สัสสมะ ได้แก่ ความฉลาดในการบำรุงพืชพันธุ์ธัญญาหาร ส่งเสริมการเกษตร

๒. บุริสมะ ได้แก่ ความฉลาดในการบำรุงข้าราชการ รู้จักส่งเสริมคนที่มีความสามารถ

๓. สัมมาปาสะ ได้แก่ ความรู้จักผูกผผสานรวมใจประชาชนด้วยการส่งเสริมอาชีพ เช่น ให้นำคนจนกู้ยืมทุนไปสร้างตัวในพาณิชย์กรรม เป็นต้น

๔. วาชเปยยะ หรือ วาจาเปยยะ ได้แก่ ความมีวาจาอันดูดีมีน้ำใจ น้ำคำควรดีมี รู้จักพูด รู้จักปราศรัย ไพเราะ สุภาพนุ่มนวล ประกอบด้วยเหตุผล มีประโยชน์ เป็นทางแห่งความสามัคคี ทำให้เกิดความเข้าใจอันดี และความนิยมเชื่อถือ^{๑๙}

หรือในกรณีอื่น ๆ เมื่อทรงตรัสถึงการบูชายัญก็ทรงปรับเปลี่ยนความเชื่อของพราหมณ์ให้กลายมาเป็นความเชื่อเกี่ยวกับการเรียกขวัญแบบชาวพุทธ ดังปรากฏในพระพุทธพจน์ว่า

พราหมณ์ เราไม่ได้สรรเสริญหรือติเตียนยัญไปเสียทั้งหมด เราไม่สรรเสริญยัญที่มีการฆ่าโค ฆ่าแพะ ฆ่าแกะ ฆ่าไก่ ฆ่าสุกร และยัญที่ทำให้สัตว์ต่าง ๆ ได้รับความเดือดร้อน เพราะพระอรหันต์ย่อมไม่เกี่ยวข้องกับยัญอย่างนั้น แต่เราสรรเสริญยัญ คือ นิจทาน^{๒๐} และอนุกุลยัญ^{๒๑} คือ ยัญที่ไม่มีการฆ่าโค ฆ่าแพะ ฆ่าแกะ ฆ่าไก่ ฆ่าสุกรและยัญที่ไม่ทำให้สัตว์ต่าง ๆ ได้รับความเดือดร้อน เพราะพระอรหันต์ย่อมเกี่ยวข้องกับยัญอย่างนี้” นักปราชญ์ฟังบูชายัญนี้มีผลมาก เพราะเมื่อบูชาย่อมมีแต่ความดี ไม่มีความชั่ว ยัญย่อมแพร่หลาย และเทวดาก็เลื่อมใส^{๒๒}

หรือเมื่อทรงตอบคำถามของกุกกัณฑพราหมณ์ว่า นอกจากยัญของพราหมณ์แล้วยังมียัญอื่นที่มีผลมากกว่าหรือไม่ พระพุทธองค์ทรงตรัสตอบว่า มี คือนิยทาน (การให้ทานเป็นประจำแก่ผู้มีศีล) พราหมณ์ทูลถามอีกว่า มียัญอย่างอื่นที่เตรียมการน้อย แต่มีผลมากกว่านิยทานหรือไม่พระองค์ตรัสตอบว่า มี คือการสร้างวิหารอุทิศถวายแก่สงฆ์จากทิศทั้ง ๔ พราหมณ์ทูลถามอีกว่า มียัญอื่นที่เตรียมการน้อย แต่มีผลมากกว่าการสร้างวิหารหรือไม่พระองค์ตรัสตอบว่า มี คือการถึงพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่ง พราหมณ์ทูลถามต่อไปว่า มียัญอื่นที่เตรียมการน้อย แต่มีผลมากกว่าการถึงพระรัตนตรัยหรือไม่? พระองค์ตรัสตอบว่า มี คือการสมาทานศีล ๕ พราหมณ์ ทูลถามอีกว่า มียัญอื่นที่เตรียมการน้อย แต่มีผลมากกว่าการสมาทานศีล ๕ หรือไม่ พระผู้มีพระภาคตรัสตอบพราหมณ์นั้นอีกว่า มี คือการออกบวชประพฤติพรหมจรรย์ ตั้งอยู่ในศีล ๓ ชั้น บำเพ็ญสมาธิจนได้ฌาน ๔ แล้วเจริญภาวนาจนได้วิชชา ๘ เมื่อฟังพระธรรมเทศนาจบลง กุกกัณฑพราหมณ์เกิดความเลื่อมใส จึงได้ประกาศตนเป็นอุบาสก ขอลี้ภัยพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่งที่ระลึกตลอดชีวิต แล้วสั่งให้ปล่อยสัตว์ทั้งหมดที่เตรียมไว้สำหรับบูชายัญ และได้ฟังเทศนาอนุพุทธานุสสญาณต่อไปอีกก็ได้บรรลุปะเป็นพระอริยบุคคลคือเป็นพระโสดาบัน^{๒๓}

^{๑๙} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๑๖๘.

^{๒๐} อัง. จตุกก.อ.(บาลี) ๒/๓๙/๓๔๐.

^{๒๑} อัง. จตุกก.อ.(ไทย)๒/๓๙/๓๔๐)

^{๒๒} อัง.จตุกก. (บาลี) ๒๑/๓๙/๔๖-๔๗, อัง.จตุกก.(ไทย). ๒๑/๓๙/๖๔-๖๖.

^{๒๓} ดูรายละเอียดใน ที.สี. (บาลี) ๙/๓๒๓-๓๔๘/๑๒๗-๑๕๐, ที.สี. (ไทย) ๙/๓๒๓-๓๔๘/๑๒๕-๑๕๐, ที.สี.อ. (บาลี) ๑/๒๓๒/๒๖๔.

จะเห็นว่าเนื้อความในกฎทนต์สูตรที่ยกมาเป็นตัวอย่าง ก็เพื่อแสดงให้เห็นถึงการบูชาญในพระพุทธศาสนาว่าไม่เหมือนกับการบูชาญของพราหมณ์ ถือได้ว่าเป็นการปฏิบัติศาสนแบบหน้ามือเป็นหลังมือเพราะ พระพุทธองค์ทรงเปลี่ยนเป็นคำว่า ญ มาเป็นคำว่า ทาน แปลว่าการให้ ซึ่งการให้มีความสำคัญและมีผลานิสงส์มากกว่าการบูชาญเพราะทานย่อมมีผลขึ้นไปเรื่อย ๆ จากการกระทำดังต่อไปนี้

๑. การให้ทานเป็นนิยต์แก่ผู้มีศีล
๒. การสร้างวิหาร ที่อยู่อาศัย ถวายพระสงฆ์ที่มาจากทิศทั้ง ๔
๓. การนับถือพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ ว่าเป็นที่พึ่งอันประเสริฐ
๔. การสมาทานรักษศีล ๕ คือ เว้นการฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม พุดโกหก และดื่มน้ำเมา
๕. การออกบวชประพฤติพรหมจรรย์ ตั้งอยู่ในศีล ๓ ประเภท บำเพ็ญสมาธิจนได้ฌาน ๔ บำเพ็ญปัญญาจนได้วิชา ๘

สาเหตุที่พระพุทธเจ้าทรงยกเรื่องนี้แสดงก็เพื่อชี้ให้เห็นว่า ทรงมุ่งหวังเอาเฉพาะสิ่งที่เป็นประโยชน์สุขตนเองและสังคมส่วนรวมเป็นหลักโดยการรู้จักให้ รู้จักสงเคราะห์ช่วยเหลือกันและกัน สิ่งที่เป็นการไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น และเพื่อประโยชน์ของส่วนรวม การอยู่ร่วมกันในสังคมต้องรู้จักแบ่งปันกัน การเสียสละให้แก่กันเป็นหลัก อย่างนี้จึงถือว่ามีอานิสงส์มาก

จากการกล่าวมาเราจะพบว่า ตามกรอบแนวคิดของพระพุทธศาสนาสู่ขวัญหรือการเรียกขวัญตนเองด้วยการพลีชีวิตของผู้อื่นเพื่อความผาสุกของตนเอง เป็นเรื่องที่เหลวไหลไม่ประกอบด้วยเหตุผล และเป็นเรื่องที่จะต้องปฏิเสธและแปลความหมายหรือตีความหลักการนั้นใหม่ และเน้นย้ำว่า เมื่อสัตว์อื่นรักตัวกลัวตายเช่นใด ตัวเราเองก็เป็นเช่นนั้น เมื่อรู้เช่นนั้นแล้วก็ไม่ควรเบียดเบียนกัน และหันมาให้ชีวิตกับผู้อื่น เพราะการกระทำเช่นนั้นย่อมก่อให้เกิดความสุขมากกว่า ทั้งนี้เพราะการกระทำความช่วยเหลือไม่ก่อให้เกิดประโยชน์กับใคร และสรรพสัตว์ล้วนตกอยู่ในอำนาจของกรรมมากกว่าสิ่งอื่นใด ดังนั้น ในการสู่ขวัญหรือเรียกขวัญของพระพุทธศาสนาจึงไม่เสนอให้มีการทำลายชีวิต แต่เสนอให้เป็นผู้ให้ชีวิตมากกว่า

ต่อมา เมื่อความเชื่อทางพระพุทธศาสนาได้เผยแผ่เข้ามาสู่อำเภอดำรงวิทยะ จังหวัดสุรินทร์และจังหวัดใกล้เคียงแล้วก็ทำให้เกิดความเชื่อใหม่เกี่ยวกับพื้นฐานความเชื่อเรื่องดวง เรื่องโชค เรื่องเคราะห์เรื่องขวัญจากเดิมที่เชื่อว่า มีสาเหตุมาจากสิ่งที่อยู่ภายนอก มาเป็นความเชื่อที่ว่าขวัญดี ขวัญเสียเป็นผลมาจากการกระทำของตนเอง จากกรรมเก่าหรือกรรมใหม่ที่เรได้สร้างขึ้น มาจะมีบ้างที่เชื่อว่าขวัญเสียหรือการเจ็บป่วยนั้นเกิดจากการกระทำของคนอื่น เนื่องมาจากการไปกระทบกระทั่งกับผู้คนที่เป็นศัตรูแล้วถูกบงร้าย หรือถูกคุณไสย แต่ถึงอย่างนั้นผู้คนโดยมากก็ยังเชื่อว่า เป็นผลมาจากกรรมคือการกระทำของตนทั้งในอดีตและในปัจจุบัน เมื่อพื้นฐานความเชื่อเกี่ยวกับพิธีกรรมการสู่ขวัญของชาวอำเภอดำรงวิทยะ จังหวัดสุรินทร์ได้เปลี่ยนไปเช่นนี้แล้วก็ส่งผลทำให้รูปแบบของการประกอบพิธีกรรมสู่ขวัญเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมที่ชาวสุรินทร์เชื่อว่า เมื่อมีเคราะห์ก็ต้องไปดูหมอหรือเมื่อถูกทายทักแล้วก็ต้องไปประกอบพิธีกรรมกับพราหมณ์หรือผู้ที่ป็นผู้รู้ในทางการเรียกขวัญหรือสู่ขวัญ เช่น หมอผี หรือหมอธรรม ก็เปลี่ยนมาเป็นการไปทำบุญกับบุคลากรทางพระพุทธศาสนา โดยมีลำดับการเปลี่ยนแปลงของการทำหน้าที่เป็นบุคลากรทางพระพุทธศาสนา ๒ ระยะ ดังนี้

ในระยะที่ ๑ เมื่อพระพุทธศาสนาเผยแผ่เข้ามาสู่จังหวัดสุรินทร์และจังหวัดใกล้เคียงแล้ว วัดถือว่าเป็นแหล่งหรือเป็นบ่อเกิดของความรู้ และพระสงฆ์ถือว่าเป็นผู้ที่ทรงศีลทรงวินัย หากจะกล่าวโดยตรงแล้ว

ตามพระวินัยการที่พระสงฆ์จะมาทำหน้าที่ในการประกอบพิธีกรรมการเรียกขวัญให้กับชาวบ้านเหมือนที่อดีตที่พราหมณ์-หมอผี เป็นผู้ทำนั้นย่อมเป็นการไม่เหมาะสม ดังนั้น พระเถระผู้ทรงความรู้ในยุคแรกจึงมีอุปายในการช่วยเหลือประชาชนที่ต้องการจะสู่ขวัญ ด้วยการอบรมสั่งสอนพระภิกษุที่บวชอยู่ในวัดให้รู้เรื่องเกี่ยวกับศาสตร์ของการสู่ขวัญตามหลักการทางพระพุทธศาสนาตั้งแต่หลักปรัชญา พิธีกรรม ความเชื่อ และขั้นตอนต่างๆ แล้ว เมื่อพระภิกษุรูปนั้นสึกไปพระเถระก็มอบหน้าที่ให้กับทิดสีกใหม่ให้เป็นผู้ทำหน้าที่สู่ขวัญให้กับประชาชนในท้องถิ่นนั้น ๆ โดยผู้ที่ทำหน้าที่สู่ขวัญจะเรียกว่า ทิดหรือจารย์ก็สุดแท้แต่ระยะเวลาในการบวช ซึ่งในระยะแรกนี้ผู้ที่ทำหน้าที่ในการประกอบพิธีกรรมการสู่ขวัญหรือเรียกขวัญต่อตามแนวทางของพระพุทธศาสนาจึงเป็นหน้าที่ของอดีตพระ หรือลูกศิษย์วัดที่สึกไปแต่งงานมีครอบครัว และเป็นผู้ที่ชาวบ้านให้การเคารพนับถือ เป็นผู้ที่มีศีลธรรมไม่ประพฤติเหลวไหล หรือมีคุณสมบัติทางด้านคุณธรรมดังนี้

๑. มีสัจจะรักษาคำพูดที่พูดอย่างเคร่งครัด
๒. มีสติ ตลอดเวลาไม่ปล่อยให้อารมณ์ต่าง ๆ ไม่ว่า โกรธ มีขันติอยู่ตลอดเวลา
๓. สืบเชื้อสายความเจ้าพิธีและได้รับการคัดเลือกให้เป็นผู้ทำพิธีจากพระ
๔. บวชเรียนไม่น้อยกว่า ๓ พรรษา และได้รับการศึกษาในเรื่องของการทำพิธีสะเดาะเคราะห์และเรียนรู้ในเรื่องของคาถาอาคมพอสมควร

โดยหลักปฏิบัติและคุณธรรมของผู้ที่ทำหน้าที่สู่ขวัญจะต้องยึดถือเป็นพิเศษนอกเหนือจากศีล ๕ ที่คนทั่วไปปฏิบัติแล้วยังต้องยึดถือในเรื่องของขันติ ห้ามมีอารมณ์ร้อน ร้ายโกรธหรือไม่พอใจแสดงออกมา แม้จะอยู่ในสถานการณ์ใดก็ตามอีกข้อหนึ่งที่ยึดถือเป็นพิเศษคือในเรื่องของสัจจะต้องรักษาคำพูดที่พูดไว้ไม่พูดปดผิดคำพูดแม้ว่าจะตั้งใจหรือไม่ก็ตาม^{๒๔}

ในระยะที่ ๒ เป็นระยะที่ชุมชนหรือสังคมขาดแคลนผู้รู้ที่เป็นบุคลากรทางพระพุทธศาสนาที่เป็นคฤหัสถ์ เนื่องจากความเปลี่ยนแปลงในด้านคติเกี่ยวกับการบวชเรียนเขียนอ่านในทางพระพุทธศาสนา เพราะในยุคต่อมาผู้ชายไม่นิยมบวชพระนาน ๆ เนื่องจากความจำเป็นทางด้านเศรษฐกิจ สังคมและการเมืองที่เปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย หรือหากแม้จะมีผู้ที่บวชนาน ๆ แล้วร่ำเรียนสูตรของการสู่ขวัญมาแล้วไม่ปฏิบัติตัวอยู่ในศีลธรรมอันดี ก็เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ประชาชนในชุมชนไม่เคารพศรัทธาและไม่มีความเชื่อให้ทำพิธีสะเดาะเคราะห์ เป็นเหตุให้เกิดความขาดแคลนคฤหัสถ์ผู้รู้ดังกล่าวขึ้น เมื่อเหตุการณ์เป็นเช่นนั้น สืบเนื่องมาจากความจำเป็นดังกล่าว ฝ่ายพระภิกษุซึ่งปัจจุบันซึ่งถือว่าเป็นปราชญ์ชาวบ้านหรือนักวิชาการท้องถิ่น หลายรูปได้เข้ามาเป็นผู้ทำหน้าที่ในการสู่ขวัญแทนคฤหัสถ์^{๒๕} เพื่ออนุเคราะห์ให้กับชาวบ้าน และเพราะชาวบ้านเองก็เห็นว่าพระเป็นผู้มีศีล ดังนั้น การที่พระมาทำหน้าที่เป็นผู้สู่ขวัญก็น่าจะเป็นเรื่องที่ดี^{๒๖} และเพราะเหตุผลดังกล่าว ปัจจุบันหน้าที่การสู่ขวัญจึงตกอยู่กับพระภิกษุบางส่วน แต่ถึงอย่างนั้น ในบางพื้นที่ก็ยังคงมีคฤหัสถ์ผู้รู้เป็นผู้ทำหน้าที่อยู่เช่นเดิม แต่วิธีการสู่ขวัญทั้งพระภิกษุและ

^{๒๔} วราชาติ มอแปล, “พิธีสะเดาะเคราะห์กับความสัมพันธ์ในครอบครัวที่บ้านกันตวง หมู่ ๙ ตำบลกาบเชิง อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์”, สารนิพนธ์หลักสูตรประกาศนียบัตร(บัณฑิตอาสาสมัคร),(สำนักบัณฑิตอาสาสมัคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๘).

^{๒๕} มงกุฏ แก่นเดียว “แก-กรั้วะ บองกอด พิธีกรรมว่าด้วยการสะเดาะเคราะห์ของชาวเขมรและส่วย” เมืองโบราณ (มกราคม-มีนาคม ๒๕๔๘), หน้า ๔๙-๕๐.

^{๒๖} สัมภาษณ์นายสระรี สุทรงดี, นักวิชาการทั่วไป ชำนาญการ สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดสุรินทร์, ๒๗ มกราคม ๒๕๕๕.

คฤหัสถ์ก็มีความแตกต่างกันกล่าวคือ (๑) คฤหัสถ์เป็นผู้ประกอบพิธีกรรม เวลาที่กำลังประกอบพิธีกรรม ก็จะทำให้ผู้มีอาการขวัญเสียหรือเหตุอย่างอื่นจะต้องหันหน้าออกจากผู้ประกอบพิธีกรรม แต่ (๒) ถ้าพระภิกษุเป็นผู้ประกอบพิธีกรรม เวลาที่จะประกอบพิธีกรรมก็จะให้ผู้ประสพป่วยหรือผู้เข้าพิธีสุดขวัญหันหน้าเข้าหาพระ ซึ่งถือว่าเป็นรูปแบบที่ค่อนข้างจะแตกต่างกันทั้งนี้ ก็มีผู้รู้ได้ให้คำอธิบายไว้ว่า เหตุที่ให้โยมหันหน้าหาพระเพราะพระภิกษุมีสถิมากกว่าไม่ต้องถือเคล็ด แต่ถ้าเป็นโยมที่ให้หันหลังนั้นถือว่าเป็นการถือเคล็ด

จากการกล่าวมาทั้งหมดจะพบว่า พัฒนาการเรื่องความเชื่อและพิธีกรรมการสู่ขวัญของชาวอำเภอนาทม จังหวัดสุรินทร์ที่ได้รับอิทธิพลมาจากกระแสความเชื่อของพระพุทธศาสนาได้ก่อให้เกิดวิธีการปฏิบัติในเรื่องการสู่ขวัญใหม่ ๆ ขึ้นจากเดิมที่นับถือพราหมณ์ และประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อของศาสนาพราหมณ์ก็เปลี่ยนมาเป็นความเชื่อแบบพระพุทธศาสนาที่เน้นในเรื่องกรรม และมีพัฒนาการในด้านบุคคลผู้ประกอบพิธีกรรมที่เริ่มจากการเปลี่ยนจากพราหมณ์มาเป็นผู้รู้ทางพระพุทธศาสนาและพระสงฆ์ตามความเชื่อและความต้องการของชุมชนด้วย

๔.๒ วิเคราะห์องค์ประกอบของแนวคิดเรื่องขวัญและประเพณีการทำขวัญในอำเภอนาทม จังหวัดสุรินทร์

สำหรับประเด็นต่อไปที่จะต้องศึกษาก็คือประเด็นที่เกี่ยวข้องกับองค์ประกอบทางด้านความเชื่อเรื่องขวัญของชาวอำเภอนาทม จังหวัดสุรินทร์ว่าความเชื่อดังกล่าวนั้นมีพื้นฐานมาจากความคิดหรือหลักการอย่างไรบ้าง ซึ่งจากการศึกษามาทั้งหมดเราจะพบว่าความเชื่อเรื่องขวัญและการสู่ขวัญนั้นมีพื้นฐานความเชื่อมาจากรื่องดังต่อไปนี้

๔.๒.๑ ความเชื่อเรื่องผี

ในบรรดาความเชื่อของมนุษย์ไม่ว่าจะอยู่ ณ สถานที่ใดหรือเผ่าพันธุ์ไหนหรืออยู่ในยุคใดก็ตาม ความเชื่อเรื่องผี หรือวิญญาณ ถือว่าเป็นความเชื่อในอันดับต้น ๆ ของมนุษย์ที่เชื่อว่า สรรพสิ่งมีชีวิตมีวิญญาณครอง แม้แต่มนุษย์ก็ยังมีวิญญาณ เมื่อตายหรือเสียชีวิตแล้วก็ต้องมีวิญญาณออกจากร่างไป โดยวิญญาณ จะมีฤทธิ์หลอกหลอนหรือทำร้ายมนุษย์ได้ ซึ่งความเชื่อเรื่องผีในทางศาสนา ทั้งที่เป็นศาสนาพราหมณ์และพระพุทธศาสนาก็มีเหมือนกัน แต่ในศาสนาพราหมณ์เห็นว่า ผีคือวิญญาณมนุษย์หรือสัตว์ที่เกิดจากการสร้างของพระเจ้า เมื่อตายไปวิญญาณก็จะแสวงหาร่างใหม่อยู่ ส่วนพระพุทธศาสนาเห็นว่า ผีคือวิญญาณที่ออกจากร่างมนุษย์ผุดเกิดเป็นโอปปาติกะในภพภูมิเปรตหรือสุรกาย โดยที่พระพุทธศาสนาเห็นว่า ภูตผีปีศาจที่มีพลังอำนาจ จนสามารถเข้าสิงมนุษย์ได้ (ทรงเจ้าเข้าผี) หรือสามารถติดต่อกับมนุษย์ได้ ซึ่งอำนาจของผีดังกล่าว มีปรากฏในพระไตรปิฎกซึ่งมีหลักฐานดังนี้

....สมัยนั้น ภิกษุรูปหนึ่งถูกผีเข้า ภิกษุอีกรูปหนึ่งทุบตีท่านจนถึงแก่กรรมภาพ...^{๒๗} ...อันตราย ๑๐ ประการ...สมัยนั้น พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ ยกปาติโมกข์ขึ้นแสดงโดยย่อ เมื่อไม่มีอันตราย...พระผู้มีพระภาครับสั่งว่า “ภิกษุทั้งหลาย เมื่อไม่มีอันตราย ไม่เพียงยกปาติโมกข์ขึ้นแสดงโดยย่อ ภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่อีกขึ้นแสดง ต้องอาบัติทุกกฏ ภิกษุทั้งหลายเมื่อมีอันตราย เรานุญาตให้ยกปาติโมกข์ขึ้นแสดงโดยย่อ” อันตรายทั้งหลาย มีดังต่อไปนี้ ๑) พระราชาเสด็จมา ๒) โจรมาปล้น ๓) ไฟไหม้ ๔) น้ำหลากมา ๕) คนมามาก ๖) ผีเข้าภิกษุ^{๒๘} ... อันตราย ๑๐ ประการ ภิกษุทั้งหลาย อนึ่ง

^{๒๗} วิ.ม. (ไทย) ๑/๑๘๘/๑๗๒.

^{๒๘} วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๕๐/ ๒๓๐.

ในกรณีนี้ ในอวาตาสแห่งหนึ่งในวันปวารณานั้น ๑) พระราชาเสด็จมา๒) โจรมาปล้น๓) ไฟไหม้๔) น้ำหลากมา ๕) คนมามาก๖) ผีเข้าสิงภิกษุ๗) สัตว์ร้ายเข้ามา๘) งูร้ายเลื้อยเข้ามา๙) ภิกษุจะถึงเสียชีวิต๑๐) มีอันตรายแก่พรหมจรรย์...^{๒๙}

...สมัยนั้น ภิกษุรูปหนึ่งเป็นไข้เพราะถูกอมนุษย์เข้าสิง อาจารย์ และอุปัชฌาย์ ช่วยกันรักษาภิกษุนั้น แต่ไม่สามารถรักษาให้หายได้ ภิกษุนั้นเดินไปที่ร้านขายหมูแล้วกิน เนื้อดิบ ต้มเลือดสดๆ โรคมมนุษย์เข้าสิงของภิกษุนั้นจึงสงบ ภิกษุทั้งหลายจึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคให้ทรงทราบ. พระผู้มีพระภาครับสั่งว่า “ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตเนื้อดิบ เลือดสด ในเมื่อมีโรคอมนุษย์เข้าสิง..^{๓๐} ...เวทมนต์ไล่ผี...^{๓๑} ...รำยมนต์ขับผี...^{๓๒}

จากหลักฐานที่ยกมาอ้าง แสดงว่า พระพุทธศาสนายอมรับว่า ผีมีจริง และผี มีอำนาจ และมีอิทธิพลต่อมนุษย์ได้ ส่วน ผีตามความเข้าใจของคนปัจจุบัน จะพบว่า มีความเชื่อเรื่องผีโดยเฉพาะชาวสุรินทร์มีความเชื่อเรื่องผี ซึ่งผีที่ชาวสุรินทร์เชื่อว่ามีอยู่นั้นแบ่งเป็นประเภทได้ดังนี้

- ผีที่เป็นผู้พิทักษ์รักษาหรือเทวดาอารักษ์ เช่น ผีแถน ซึ่งชาวสุรินทร์เชื่อกันว่า เป็นผู้ให้กำเนิดโลก เป็นผู้ที่สามารถดลบันดาลให้ฝนฟ้าตกและข้าวปลาอุดมสมบูรณ์ นอกจากนั้นก็มีผีที่เชื่อว่าสิงสถิตตามธรรมชาติต่าง ๆ เช่น ผีเตา ผีนางดั่ง ผีนางสาก เป็นต้น ความเชื่อเกี่ยวกับศาลหลักเมืองก็เชื่อว่าผีเทพยดาที่ทำหน้าที่ปกปักรักษาบ้านเมือง ในชุมชนเล็ก ๆ ตามชนบทมักมีหลักบ้านหรือใจบ้าน (หัวใจหรือศูนย์กลางของบ้าน) มีสัญลักษณ์ (ต่างรูปแบบกันไป) ที่เชื่อว่าศักดิ์สิทธิ์ อยู่กึ่งกลางชุมชน และใช้เป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมในหมู่บ้านด้วย ชุมชนบางแห่งเมื่อเจริญขึ้นเป็นตำบลเป็นจังหวัด ก็จะมีศาลหลักเมืองเช่นกัน ดังเราได้เห็นอยู่เกือบทุกจังหวัด

- ผีบรรพบุรุษและผีวีรบุรุษ มนุษย์เชื่อว่า เมื่อญาติพี่น้องตายไปแล้ว วิญญาณจะออกจากร่างไปสู่ที่ต่าง ๆ บ้างก็ไปเกิดใหม่ บ้างก็ยังวนเวียนอยู่ในโลกมนุษย์ ผีเหล่านี้คือผีบรรพบุรุษหรือผีปู่ตายาย หรือบางทีก็เรียก ผีเรือน ส่วนผีวีรบุรุษนั้น คือ บุคคล เมื่อยังมีชีวิต เป็นคนดีที่มีความเก่งกล้าสามารถเป็นพิเศษ เป็นผู้ นำ เป็นเจ้าเมืองหรือเป็นผู้ก่อตั้งบ้านเมืองหรือนักบวชซึ่งเมื่อตายไปก็ยังมีผู้เคารพนับถือ อย่างเช่น ผีเจ้าเมืองของชาวไทยใหญ่ในแม่ฮ่องสอน ย่าโมของชาวโคราช พระยาพิชัยดาบหักของชาวอุตรดิตถ์ เจ้าพ่อพญาแลของชาวชัยภูมิ หรือเจ้าแม่ลิ้มกอเหนี่ยวของชาวปัตตานี ตลอดจนพระเจ้าตากสิน และรัชกาลที่ ๕ ที่มีผู้นับถือกันอย่างแพร่หลายอยู่ในขณะนี้ ทั้งผีบรรพบุรุษ และผีวีรบุรุษจัดว่าเป็น ผีดีเพราะเป็นผู้คุ้มครองรักษาลูกหลานหรือชาวบ้านชาวเมืองให้อยู่เย็นเป็นสุข นอกจากนี้แล้วยังคอยควบคุมให้ลูกหลานหรือคนในหมู่บ้านมิให้ทำผิดชนบธรรมเนียมจารีตประเพณี หากลูกหลานทำผิดประเพณีที่เรียกว่า ซิด (ทางเหนือ) หรือชะล่า (ทางภาคอีสาน) อย่างเช่น พี่น้องทะเลาะวิวาทกัน หรือลูกสาวหลานสาวถูกผู้ชายแตะเนื้อต้องตัว อย่างที่เรียกว่า ทำผิดผี คนในครอบครัวก็จะต้องทำพิธีขอมาต่อวิญญาณผีปู่ย่า หรือปู่ตา เป็นต้น

นอกจากนั้นชาวอำเภอท่าตูมยังมีความเชื่อเรื่องมูลมัดหรือมะมัด หมายถึงความเชื่อคนเราเกิดมาจะต้องมีผีมาคุ้มครองหรือมีผีครูอาจารย์ที่ตามมาเกิดหรือตามมารักษา ซึ่งถือว่าเป็นความเชื่อเฉพาะของกลุ่มคนชาติพันธุ์ส่วยที่เกิดขึ้นมาคู่กับช้าง โดยความเชื่อนี้จะเป็นเรื่องของแม่หม่อมผีหรือการเล่นเพื่อบูชา

^{๒๙} วิ.ม. (ไทย) ๔/๒๓๔/ ๓๗๗.

^{๓๐} วิ.ม. (ไทย) ๕/๒๖๔/๔๙.

^{๓๑} ที.ส. (ไทย) ๙/๒๑/๘, ๙/๒๐๕/๗๐.

^{๓๒} ที.ส. (ไทย) ๙/๒๑๑/๗๒.

หรือสื่อกับผีเจ้าหรือผีบรรพบุรุษ โดยมีพิธีกรรมที่ทำกันในระหว่างเดือน ๓-๕ มีชื่อเรียกพิธีกรรมนี้ว่าพิธี แกลหมุดมัด หรือเล่นแถนจะมีเฉพาะในกลุ่มผู้เลี้ยงช้างเท่านั้น แต่ก็เข้าใจว่าคงมีหลายชนเผ่าที่มีการ เคารพนับถือผีในลักษณะเดียวกัน เพียงแต่การเรียกชื่ออาจแตกต่างกันออกไป การแกลหมุดมัดเพื่อเป็น การรำลึกถึงบรรพบุรุษผู้คุ้มครองปกป้องรักษาดูแลลูกหลานตลอดทั้ง ช้าง วัว ควาย ฯลฯ ค่อยเตือนสติ ให้ ลูกหลานเกิดความรักสามัคคีต่อกัน และมะมัด ก็จะมีเฉพาะตัวบุคคลเท่านั้นมีได้มีทั่วไป การเล่นหมุดมัด มีวัตถุประสงค์คือ ๒.๑. เล่นเพื่อเคารพหรือบูชาครุภัณฑ์ หรือครูผู้ดูแลรักษา ๒.๒ เล่นเพื่อเคารพบูชา ดวงวิญญาณบรรพบุรุษ นิยมเล่นในช่วงเดือน ๓ ถึงเดือน ๕

พิธีแกลหมุดมัด แกลมอ แกลผีนางดั่ง หรือพิธีดุมอสง้อ ฯลฯ หมายถึงพิธีกรรมหนึ่งที่เคารพ นับถือ ผีนางงาไม้ ของคนโบราณในคติความเชื่อตามภูมิภาคต่างๆของแต่ละชนเผ่าที่ปฏิบัติสืบทอดกัน มาหลายชั่วอายุคนจนกลายเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตมาถึงปัจจุบัน เข้าใจว่าคนโบราณเมื่อเจ็บไข้ได้ป่วยไม่ รู้จะหันหน้าไปพึ่งพาอาศัยใครนอกจากที่พึ่งทางใจ คือเมื่อมีสิ่งใดอยู่ใกล้ตัวก็มักรับไว้ก่อน เพราะสมัยนั้น การแพทย์ยังไม่เจริญ แต่ก็มีส่วนที่อยู่มีใช้น้อยเลย ถ้าคิดให้ดี คือทำให้คนเคารพภูติกาของธรรมชาติ และเกิดความสามัคคีในชุมชนของตนเพียงแต่เรียกชื่อแตกต่างกันออกไปเท่านั้นเอง นี่คือการเข้าใจ

ส่วนพิธีแกลหมุดมัดจะมีเฉพาะในกลุ่มชนเผ่ากวยผู้เลี้ยงช้างเท่านั้น (กวยอาเจียง) และมีได้มีกัน ทุกคน จะมีเฉพาะตัวบุคคลเท่านั้น วัตถุประสงค์ก็เพื่อบูชาครุภัณฑ์ที่มาปกป้องรักษาตน และวิญญาณ บรรพบุรุษ ที่คอยมาดูแลรักษาลูกหลาน ช้าง วัว ควาย สัตว์เลี้ยง ให้มีความสุขทั้งทางกายและจิตใจ ไม่ ยอมทิ้งห่าง ถ้าคิดอีกในแง่ดี ก็คือทำให้ลูกหลานมีความกตัญญูรู้คุณนั่นเอง ดังนี้

๑.บุคคลที่มีมะมัด หรือครุภัณฑ์ หรือแม่เลี้ยง หรือแม่ยวนตามมารักษา

๒. ครูปะกำ หรือวิญญาณบรรพบุรุษ ที่ตามมารักษาคุ้มครองลูกหลาน สัตว์เลี้ยง ฯลฯ โดย อาศัยร่างลูกหลานคนใดคนหนึ่งเป็นผู้ทำหน้าที่แทน และค่อยบอกกล่าวตักเตือนให้สามัคคีต่อกัน หากคน ใดคนหนึ่งกระทำความผิดมะมัดก็จะหักทวง และค่อยตักเตือน มะมัดจะมีได้ทั้งหญิง และชาย

๓.ลักษณะพิเศษบุคคลที่มีมะมัดประจำตัว มักจะชอบเสียงแคน หรือดนตรีพื้นบ้านแบบดั้งเดิม^{๓๓}

คำถามก็คือความเชื่อเรื่องผีนั้นมีความเกี่ยวข้องกับการประกอบพิธีสู่ขวัญอย่างไร คำตอบก็คือ (๑) ชาวอำเภอดำรงวิทยารุ่นก่อนโดยมากเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ส่วยหรือกวยที่มีวิถีชีวิตอยู่กับการเลี้ยงช้างและมีความ เชื่อพื้นฐานที่จะผูกพันอยู่กับผี ดังนั้น ในการกระทำกิจกรรมทางด้านความเชื่อใดๆก็จะต้องมีการเซ่นไหว้ บอกผีก่อนทั้งผีปู่ตา ผีเจ้าที่หรือผีปะกำ หรือผีมะมุด เป็นต้น นอกจากนั้นชาวอำเภอดำรงวิทยายังมีความเชื่อว่า อาการเกิดขวัญเสียหรือขวัญไม่คืนนั้นบางกรณีก็มีสาเหตุมาจากการกระทำของผี และเชื่อว่าการสู่ขวัญและ เซ่นผีก็จะเป็นอีกหนึ่งวิธีแก้ปัญหานี้ด้วย

๔.๒.๒ ความเชื่อเรื่องการสะเดาะเคราะห์

สำหรับคำว่า สะเดาะเคราะห์ ถือว่า เป็นคำที่เพิ่งเกิดขึ้นมาใหม่ในยุคหลัง และยังไม่มีปรากฏใน หลักฐานทางคัมภีร์พระพุทธศาสนาโดยเฉพาะคัมภีร์ชั้นพระไตรปิฎก จะมีเพียงคำว่า เคราะห์ในภาษาบาลี ในคำว่า สุกครณิ ทุพภครณิ^{๓๔} แปลว่า ทำให้โชคดี ทำให้เคราะห์ร้าย^{๓๕} หรือในภาษาไทยฉบับมหามกุฏ

^{๓๓} สัมภาษณ์พระครูสุวรรณโพธิคุณ, เจ้าอาวาสวัดโพธิ์ทอง, ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๖.

^{๓๔} ที.สี.(บาลี)๙/๒๖/๓๕.

^{๓๕} ที.สี.(ไทย)๙/๒๖/๓๕.

ฯ แปลว่า ดูโชคดี ดูเคราะห์ร้าย^{๓๖} เฉพาะคำว่า ะคะ แปลว่า โชค เมื่อเติมสุ หรือทุ เข้าไปข้างหน้าจึงมีความหมายว่าเคราะห์ดีหรือเคราะห์ร้าย^{๓๗}

ส่วนคำว่า สะเดาะเคราะห์ มาจากคำว่า สุกครณ หมายถึง การกระทำให้มีโชคดี หรือการปิดเป่าสิ่งชั่วร้ายออกไปให้เกิดเป็นความโชคดีกับชีวิตและสังคมขึ้นมาแทน ซึ่งการกระทำในลักษณะดังกล่าวชื่อว่า เป็นการสะเดาะเคราะห์ แต่ไม่เรียกว่า สะเดาะเคราะห์ แต่เรียกว่าเป็นการกระทำเพื่อให้เกิดความโชคดีขึ้น โดยการสะเดาะเคราะห์ในยุคนั้นก็มีอยู่หลายประการ เช่น การบูชาญด้วยเครื่องมือบูชาญที่นิยมกันในแต่ละยุคสมัย การประกอบพิธีบนบาน และพิธีกรรมการแก้บน เป็นต้น อนึ่ง เราจะพบว่า คำว่า การสะเดาะเคราะห์ก็มีความหมายเดียวกันกับ คำว่า การบูชาญ เนื่องจากการประกอบพิธีกรรมการบูชาญมีวัตถุประสงค์ที่สำคัญประการหนึ่งก็คือการแก้เคราะห์ร้ายของผู้ที่เชื่อว่า ตนกำลังประสบเคราะห์กรรม เช่น กรณีของพระเจ้าปเสนทิโกศลทรงสุบินนิมิตไม่ดี พอตื่นบรรทมแล้วจึงตรัสถามพราหมณ์บุโรhit ซึ่งก็ได้รับคำตอบว่า การสุบินนิมิตดังกล่าวเป็นเรื่องที่ไม่ดีเป็นบาปเคราะห์จะต้องประกอบพิธีกรรมแก้เคราะห์ด้วยการบูชาญ^{๓๘} ดังนั้น การบูชาญโดยนัยก็คือ การสะเดาะเคราะห์ตามความเข้าใจของคนในสมัยปัจจุบันนั่นเอง

สำหรับคำว่า เคราะห์ เป็นคำที่ใช้กันในแวดวงวิชาโหราศาสตร์ ในหมูโหรหรือหมอดู ซึ่งใช้เรียกดาวเฉพาะ ๙ ดวง คือ อาทิตย์ จันทร อังคาร พุธ เสาร์ พฤหัสบดี ราหู ศุกร์ และเกตุ (ไม่ใช่ในความหมายของดาวในทางดาราศาสตร์หรือวิทยาศาสตร์ ซึ่งหมายถึงดาวที่ไม่มีแสงสว่างในตัวเอง ดาวเคราะห์ ซึ่งได้แก่ ดาวพุธ ดาวศุกร์ โลก ดาวอังคาร ดาวพฤหัสบดี ดาวเสาร์ ดาวมฤตยู ดาวสมุทธร และดาวยม) ดาวเคราะห์ ทั้ง ๙ ดวงในโหราศาสตร์ (อาทิตย์ จันทร อังคาร พุธ เสาร์ พฤหัสบดี ราหู ศุกร์ และเกตุ) แต่ละดวงจะมีเทพเจ้าหรือเทวดาประจำอยู่ ซึ่งสามารถให้คุณให้โทษแก่มนุษย์โดยไม่ได้คาดหมาย เช่น เคราะห์ดี , เคราะห์ร้าย ฯลฯ อย่างไรก็ตามโดยทั่วไปว่า เมื่อเวลาพูดถึงเคราะห์ มักนิยมใช้ในทางไม่ดี เช่น มีเคราะห์ ผาดเคราะห์ เคราะห์ร้าย หรือ เคราะห์หามยามร้าย จนกระทั่ง หมดเคราะห์

การที่ดาวเคราะห์ หรือ พระเคราะห์ เข้าเสวยอายุนี้ บางครั้งเป็นเรื่องดี แต่บางครั้งกลับไม่ดี มีโทษหรืออุปสรรคต่างๆ ดังนั้น เมื่อพระเคราะห์เข้าเสวยอายุ ปรากฏว่ามีแต่เรื่องไม่ดีหรือเป็นโทษ โบราณท่านว่า มีเคราะห์ จำเป็นต้องทำพิธี สะเดาะเคราะห์ เพื่อความเป็นสิริมงคล เรื่องร้ายๆ จะได้บรรเทาเบาบางลง เรื่องแบบนี้ไม่ใช่จะเกิดขึ้นแก่พวกเรา ๆ ท่าน ๆ ได้ แม้กระทั่งพระพุทธเจ้า ก็ทรงประสบปัญหาเรื่อง เคราะห์ เช่นกัน และเมื่อมนุษย์ประสบกับปัญหาต่าง ๆ ดังกล่าวแล้วก็อาจจะต้องแก้ไขดวงที่เกิดจากดวงดาวทั้ง ๙ ด้วยการใส่บาตรเพื่ออุทิศให้กับเทวดาประจำดาวนพเคราะห์แต่ละดวง เช่น อาทิตย์ มีกำลัง ๖, พระจันทร มีกำลัง ๑๕, อังคาร ๘, พุธ ๑๗, พฤหัส ๑๙, ศุกร์ ๒๑, เสาร์ ๑๐, ราหู ๑๒ ซึ่งในทางโหราศาสตร์เมื่อถึงคราวที่ดวงดาวได้โคจรมาถึงขอบปีก็จะก่อให้เกิดผลกับตัวเอง เมื่อเป็นเช่นนั้นจะต้องทำการสะเดาะเคราะห์เพื่อดวงในปีนั้นดีไม่มีอุปสรรค ดังนั้นเราจึงจะพบว่า ความเชื่อเรื่องโหราศาสตร์ทำให้ผู้คนต้องมาสะเดาะเคราะห์ต่ออายุให้กับตนเอง และถือว่า ความเชื่อเรื่องโหราศาสตร์เป็นปัจจัยหรือองค์ประกอบหนึ่งของการสะเดาะเคราะห์ต่ออายุของชาวอำเภอดำเนินสะดวกจังหวัดสุรินทร์

^{๓๖} ที.สี.อ.(ไทย)๑/๑/๑๔.

^{๓๗} พระอรรถกถาธิการ(ชวินทร์ สระคำ) รศ.ดร.จำลอง สารพัตนิก, พจนานุกรม บาลี-ไทย, (กรุงเทพมหานคร: เรืองปัญญา, ๒๕๓๘), หน้า ๘๖.

^{๓๘} ที.สี.อ.(ไทย) ๑/๑/๔๓๘-๓๓๗.

นอกจากนั้น จะพบว่าในสมัยโบราณได้มีตำราพรหมชาติ ฉบับหนึ่งได้อธิบายสูตรของการดูโชคเคราะห์ของมนุษย์ในรอบหนึ่งปีด้วยการนับเกณฑ์อายุจากรูปภาพที่เป็นสัญลักษณ์ของความเป็นผู้มีโชคหรือเคราะห์ดังปรากฏในภาพ

โดยที่ตำรานี้ได้อธิบายไว้ว่า ชายหญิงใด ต้องการอยากทราบว่า ในระยะปีใดดวงชะตาปีใดตกจะดีหรือร้าย ท่านให้ถือหลักทำนายตามห้วงระยะปีที่ตกนั้นเอง

ถ้าเจ้าชะตาประจำเกิดเป็นชาย ให้นับเริ่มต้นอายุจากเจดีย์เวียนไปทางขวามือให้ครบอายุปัจจุบันนี้

ถ้าเจ้าชะตาเป็นหญิง ให้นับเริ่มต้นอายุจากเจดีย์เวียนไปทางซ้ายมือ จนครบอายุปัจจุบันนี้

๑. ถ้าตก เจดีย์ ท่านว่า ปีนั้นจะอยู่ร่มเย็นเป็นสุข จะมีสุขภาพสบายใจ จะได้ทำบุญกุศลในศาสนา ประราณาสั่งใด ย่อมได้สมใจนึกแล

๒. ถ้าตก ฉัตรเงิน ท่านว่า ปีนั้นจะมีลาภผลเงินทอง ใช้พอสบายไม่เดือดร้อนภายในครอบครัว ไปทางทิศใด จะมีคนอุปถัมภ์ค้าชูพอประมาณแล

๓. ถ้าตก คอขาด ท่านว่า ปีนั้น จะประสบความร้อนรอนใจ จะมีคดีความถึงโรงถึงศาล ทำให้ต้องเสียเงินทองของรัก ไม่มีเวลาประกอบอาชีพ ทำมาหากินอย่างปกติสุข ไม่ดีเลย

๔. ถ้าตก เรือนหลวง ท่านว่า ปีนั้นจะมีดีมีมีความสุขกายสบายใจ จะมีที่พึ่งพิงในความอนุเคราะห์ในเรื่องความเป็นอยู่ เป็นข้าราชการจะได้เลื่อนยศถาบรรดาศักดิ์ดีแล

๕. ถ้าตก ปราสาท ท่านว่าปีนั้นจะมีความสุขอย่างยิ่ง จะประสบโชคลาภมากมายในชีวิต คิดสิ่งใดจะได้สมปรารถนา ดินน้กแล

๖. ถ้าตก ราหู ท่านว่าปีนั้นจะเดือดร้อนใจอาจจะมีเรื่องทะเลาะวิวาทเป็นคดีความ จะมีคนมาคอยยุแหย่ให้วุ่นวาย หรือ หาเรื่องราวให้เราต้องเดือนร้อน จะมีปวดหัวตัวร้อนเป็นประจำ ไม่ดีแล

๗. ถ้าตก ฉัตรทอง ท่านว่า ปีนั้นจะมีเกียรติยศปรากฏในฝูงชนทั่วไป ไปสารทิศใดๆจะมีคนคอยอุปถัมภ์ค้าชู ไม่เดือนร้อนเลย ดินน้กแล

๘. ถ้าตก เทวดาขี่เต่า ท่านว่า ปีนั้นค่อนข้างดี จะมีคนคอยช่วยเหลือในหน้าที่การงาน แต่ระวังบริวารจะนำความเดือดร้อนมาให้ ดีปานกลางแล

๙. ถ้าตก คนต้องซื้อคา ท่านว่า ปีนั้นถึงคราวเคราะห์หามยามร้ายจะมีเรื่องวุ่นวายในบ้านและครอบครัวและตนเอง จะถูกจองจำหรือไม่มีมีความสุขกายสบายใจเลย

๑๐. ถ้าตก พ่อหมอบ ท่านว่า ปีนั้นจะมีคนมาขอความช่วยเหลือรับอาสาเจ้านายจะได้ดี แต่จะมีความสุขไม่มากนัก จะทุกข์กายทุกข์ใจพอประมาณ ดีปานกลางแล

๑๑. ถ้าตก แม่มด ท่านว่า ปีนั้นจะมีคนนำลาภมาให้ แต่ต้องแลกเปลี่ยนกับความช่วยเหลือจากเจ้าชตา มีความสบายใจพอประมาณแต่จะเหนื่อยใจ ดีปานกลางแล

๑๒. ถ้าตก นาคราช ท่านว่า ปีนั้นจะมีอำนาจวาสนา ชะตาคำลึงดี มีคนมาอ่อนน้อมยอมเป็นคนรับใช้ จะได้ลาภจากบิรารและผู้ใหญ่ แต่ให้ระวังคำพูดและอารมณ์ให้มาก ดีปานกลางแล^{๓๙}

สำหรับกรณีของความเชื่อขวัญและพิธีการสู่ขวัญและการสะเดาะเคราะห์สำหรับชาวอำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดสุรินทร์ด้วยถือว่าเป็นเรื่องที่มีความเกี่ยวข้องกันเหมือนเหรียญสองด้านหมายความว่าเมื่อมีเคราะห์หมอสวดหรือหมอธรรมก็จะทำการสะเดาะเคราะห์เพื่อต่ออายุและถัดจากพิธีกรรมการสะเดาะเคราะห์ต่ออายุ ก็จะเป็นพิธีบายศรีสู่ขวัญเพื่อเป็นการเรียกขวัญหลังจากเคราะห์ได้ผ่านไปแล้ว ดังนั้นเมื่อมีความเชื่อเรื่องการสะเดาะเคราะห์ต่ออายุแล้วก็ต้องมีเรื่องของการทำขวัญเพื่อเป็นการเสริมสิริมงคลให้กับผู้ที่มีเคราะห์ที่ได้รับการสะเดาะเคราะห์นั้นด้วย

๔.๒.๓ ความเชื่อเรื่องลาง

คำว่า ลาง หมายถึง สิ่งบอกเหตุที่จะให้เจ้าตัวรู้ว่า เคราะห์หรือเชืญจะเกิดแก่ตน ลางนี้จะบอกให้เห็นตั้งแต่ต้นคือเห็นด้วยตาตนเอง และเวลาหลัง คือบอกเหตุทางความฝัน ลางนี้มีทั้งดีและไม่ดีและให้ฟังเข้าใจว่า คนที่พบลางนั้นเชื่อว่า เทวดาฟ้าดินท่านรักท่านบอกเหตุให้เราทราบ และหาทางแก้ไข ดังนั้นผู้มีสติไม่ประมาทจึงไม่ตาย ลางนี้ภาษาพระท่านว่า “นิमित” จะเกิดเพื่อบอกเหตุหนักเบา ได้แก่

(๑) เกิดภายในตัว เช่น เงามหัวไม่มี, ตาเขม่น, เนื้อตัวเขม่น, ฝันเห็นเครื่องบินลงบ้าน เป็นต้น

(๒) เกิดจากสิ่งนอกกาย เช่น สุนัขจิ้งจอกเห่า, อีเก้ง (พาน) เห่า, ภูเข้าบ้าน, รุ่งลงกินน้ำในโอง, ข้าวที่หุงหรือหนึ่งกลายเป็นสีแดง, สุนัขคนอื่นมาขึ้นบ้าน, นกเค้าบินเข้าบ้าน, ไก่ป่าเข้าหมู่บ้าน, อีกาโฉบหัว หรือความผิดปกติอื่น ๆ เป็นต้น

(๓) เกิดอาการร้อนอย่างไม่มีเหตุผล จะมีช่วงเวลาระยะหนึ่ง ที่ท่านจะมีอาการเกิดความร้อนอย่างไม่มีปีไม่มีขลุ่ย และไม่มีเหตุผลอะไร จู่ๆ ก็กลายเป็นคนโมโหง่าย โกรธง่าย และฉุนเฉียว ใครพูดอะไรก็ไม่ถูกหู มองเห็นอะไรก็ไม่พอใจ ขวางหูขวางตาไปหมด เกะกะน่าเบื่อ น่ารระอา บางครั้งก็อาละวาดอย่างไม่มีเหตุผล เวลาอยากทำอะไรก็มักมีปัญหาอยู่เสมอ บังเกิดความรู้สึกไม่อยากจะอยู่บ้าน อยากไปโน่นไปนี่ เรียกว่าง่ายว่า อยู่บ้านไม่ติด หรือนั่งไม่ติด

(๔) เกิดภาวะถดถอย ช่วงเวลาดังกล่าว ท่านจะรู้สึกว่าจะอะไรต่างๆ รอบตัวท่านบังเกิดภาวะถดถอยขึ้นอย่างไม่มีปีมีขลุ่ย กิจกรรมหรือการทำงานที่ทำอยู่ไม่เดินหน้าเท่าที่ควร กรณีการค้าขาย ซึ่งแต่ก่อนเคยขายดี จู่ๆ ขายไม่ดีขายตก ชนิดที่อธิบายไม่ถูก ทรัพย์สินเงินทองตลอดจนข้าวของต่างๆ ที่เคยได้ก็กลับไม่ได้ ถูกหลานเคยเชื่อฟัง กลับไม่อยู่ในโอวาท ช่วงเวลานั้นท่านจะรู้สึกจิตใจหดหู่ ไม่อยากจะทำอะไร หมดแรงหมดกำลัง

(๕) เกิดความมัวเมาอย่างฉับพลัน ช่วงเวลานั้นท่านจะรู้สึกเซ็ง ๆ เกิดความเบื่อหน่ายอย่างไม่มีเหตุผล และอธิบายไม่ถูก ชอบเที่ยวเตร่มากขึ้น ทั้งๆ ที่ก่อนหน้านี้ท่านไม่ใช่คนชอบเที่ยว ปกติเป็นคน

^{๓๙} ห้องโศภณมหาโพธิ์, ตำราพรหมชาติ ฉบับครอบครวั, (กรุงเทพมหานคร: อานวยการสนธิ์การพิมพ์ ,๒๕๕๓),

รักบ้านรักครอบครัว จู่ๆ กลับนอกใจภรรยาไปมีหญิงอื่นอย่างไม่น่าเป็น ข้าร้ายบางรายกลายเป็นคนชอบเล่นการพนัน ปกติไม่ใช่คนแบบนั้น สภาพดังกล่าวเรียกว่า “เกิดกาลิ” ขึ้นแก่ท่านแล้ว

(๖) มีเรื่องจนเป็นคดีความ ช่วงเวลาดังกล่าว ท่านลองสังเกตดูว่า ชีวิตช่วงนี้ของท่านเป็นอย่างไร มีอุปสรรคมีปัญหาเกิดขึ้นอยู่บ่อยๆ บางทีเรื่องไม่น่าเป็นเรื่องก็เกิดขึ้น กลายเป็นเรื่องราวใหญ่โตไปก็มี ทั้งๆ ที่ไม่น่าจะมีอะไรมากนัก น่าจะตกลงกันได้ หากต่างฝ่ายต่างลดทอนลงบ้าง ดังนั้นช่วงเวลาดังกล่าว อาจจะมีเรื่องจนถึงกับต้องไปโรงพักหรือขึ้นโรงขึ้นศาลเป็นคดีความ อย่างไม่น่าเชื่อก็ปรากฏให้เห็นอยู่หลายราย หรือบางทีขับรถยนต์ไปตีๆ ก็เกิดเรื่องจนได้ คือไปเที่ยวชน หรือเกิดอุบัติเหตุต่างๆ ที่ระมัดระวังอยู่แล้ว ทำให้ต้องสูญเสียเงินทอง หรือบาดเจ็บอย่างไม่ควรเป็น

(๗) เกิดความเบื่อหน่ายการทำมาค้าขาย ช่วงเวลาดังกล่าว ท่านลองหยุดคิดสักนิด และพิจารณาว่า ช่วงเวลาที่ว่านี้ท่านรู้สึกอย่างไร หรือมีความคิดเห็นอย่างไร เกี่ยวกับการทำบุญหรือไปไหว้พระ หากรู้สึกเบื่อหน่ายในการทำบุญ หรือการทำมาค้าขายทั้งหลาย นั้นแสดงว่า ช่วงเวลาที่ว่านี้ ท่านกำลังมีเคราะห์มาเยือนอย่างแน่นอน

เมื่อนุญช้เรามีอาการ หรือลักษณะตามที่กล่าวมานี้ (ทั้ง ๕ ประการ) โดยนัยก็หมายถึงการเกิดอาการขวัญเสียนั่นเอง เมื่อเกิดอาการดังกล่าวแล้วมนุษย์เราก็จะหาที่พึ่งทางใจด้วยการไปหาหมอสูตรเพื่อปรึกษาว่าควรที่จะทำอย่างไร ไหร่หรือหมอสูตรก็จะบอกว่าอย่างนี้จะต้องทำพิธีสู่ขวัญเพราะอาการแบบนี้เรียกกันว่าเป็นอาการขวัญเสีย ขวัญไม่ดีจะต้องทำการเรียกขวัญด้วยการประกอบพิธีกรรมการสู่ขวัญขึ้น

จากการกล่าวมาทั้งหมดจะพบว่า ความเชื่อเรื่องกลาง หรือกลางบอกเหตุถือว่า เป็นองค์ประกอบที่สำคัญประการหนึ่งของการสู่ขวัญต่อมา เนื่องจากเมื่อนุญช้เห็นหรือพบเจอกับกลาง หรือนิมิตบอกเหตุ ดังกล่าวมาแล้วย่อมเป็นสาเหตุหรือผลทำให้เขาจะต้องไปประกอบพิธีกรรมการสู่ขวัญ ซึ่งชาวพุทธอำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์โดยมากเมื่อพบเหตุหรือกลางบอกเหตุอย่างใดอย่างหนึ่งก็จะไปปรึกษาพระหรือหมอสูตรเพื่อจะได้ทำพิธีบายศรีสู่ขวัญให้

๔.๒.๔ ความเชื่อของศาสนาพราหมณ์

สำหรับความเชื่อในศาสนาพราหมณ์โดยมากจะเป็นความเชื่อในเทพเจ้า มีเทพเจ้าหลายองค์ในศาสนาพราหมณ์ที่กลายมาเป็นที่เคารพนับถือของชาวไทย เช่น พระพรหมที่คนไทยนิยมไปกราบไหว้บนบาน พระอิศวร พระพิฆเนศวร เทพแห่งศิลปะ หรือ พระอินทร์ ซึ่งปรากฏในวรรณคดีไทยหลายเรื่องอย่างใดก็ตาม หากพิจารณาจาก คุณลักษณะเฉพาะของเทพแต่ละองค์ ตามตำนานเทพเจ้ากำเนิดแล้ว ก็จะพบว่าอุปนิสัยของเทพเหล่านี้ สะท้อนถึงภาวะหมุนเวียนของโลก โดยเริ่มจาก พระอิศวร ซึ่งมักให้พรคนที่บำเพ็ญตบะแก่กล้า ผู้ได้รับพรก็มักล้มตัวไขว้มืออธิษฐาน ก่อความวุ่นวาย ความทุกข์ร้อนแก่สังคม จนพระนารายณ์ ต้องลงมาปราบด้วยวิธีล้างโลกด้วยไฟประลัยกัลป์ ต่อจากนั้น พระพรหมก็จะสร้างโลกขึ้นใหม่ หมุนเวียนไปเช่นนี้ ซึ่งความเชื่อของศาสนาพราหมณ์เช่นนี้ก็ก่อให้เกิดความเชื่อเรื่องเวทมนต์คาถา คติความเชื่อในโชคกลาง และการดูฤกษ์ยาม เป็นต้น และมีการประกอบพิธีกรรม ๆ เช่น พิธีโล้ชิงช้า ซึ่งเป็นพิธีกรรมต้อนรับเทพเจ้าของพราหมณ์ (พิธีนี้เลิกไปช่วงปลายรัชกาลที่ ๗) พิธีแรกนาขวัญ พิธีตักน้ำพระพิพัฒน์สัตยา (เลิกไปเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๕) พิธีขอฝน (พระพิรุณศาสตร์) ซึ่งเลิกไปแล้วเช่นเดียวกัน พิธีเรียกขวัญ พิธีสะเดาะเคราะห์ การตั้งศาลพระภูมิ ตลอดจนพิธีกรรมต่าง ๆ ที่ใช้น้ำเป็นส่วนประกอบสำคัญ ซึ่งหากจะกล่าวถึงเฉพาะเรื่องขวัญและการสู่ขวัญนั้นก็ถือว่ามีความเชื่อมาจากศาสนาพราหมณ์เป็นอันดับแรกก่อนที่จะคลี่คลายความเชื่อมาเป็นความเชื่อแบบพระพุทธศาสนา ดังนั้น เมื่อพิจารณาจากกรอบแนวคิดเรื่องขวัญและพิธีกรรมการทำขวัญของประชาชนในเขตอำเภอท่าตูม จังหวัด

สุรินทร์ก็มีพื้นฐานมาจากความเชื่อของศาสนาพราหมณ์เป็นสำคัญ หรือมีจุดเริ่มมาจากความเชื่อของศาสนาพราหมณ์ที่เกี่ยวข้องกับเทพเจ้า ซึ่งในพิธีกรรมการสู่ขวัญหรือเรียกขวัญชาวอำเภอนำตามจังหวัดสุรินทร์ถือว่ามืองค์ประกอบของความเชื่ออย่างหนึ่งที่มาจากศาสนาพราหมณ์คือ จะเรียกหมอสู่ขวัญว่าเป็นพราหมณ์ซึ่งถือว่าเป็นร่องรอยของความเชื่อดั้งเดิมของพราหมณ์ที่หลงเหลืออยู่รวมถึงพานบายศรีเทพหรือพานบายศรีเจ้า เครื่องบูชาอื่นๆที่ถือเป็นเคล็ดของการประกอบพิธีกรรมการสู่ขวัญก็ล้วนเป็นเครื่องบูชาตามคติพราหมณ์เดิม แต่พึ่งมาเรียกกันว่าเป็นเครื่องบูชาทางพระพุทธศาสนาในภายหลังนั่นเอง ดังนั้นความเชื่อของศาสนาพราหมณ์จึงถือว่าเป็นอีกองค์ประกอบที่สำคัญอย่างหนึ่งของพิธีกรรมการสู่ขวัญในอำเภอนำตาม จังหวัดสุรินทร์

๔.๒.๕ ความเชื่อของพระพุทธศาสนา

สำหรับพระพุทธศาสนาถือว่า เป็นศาสนาปะเภทอเทวนิยม กล่าวคือเป็นศาสนาที่ไม่นับถือหรือยอมรับในอำนาจของเทพเจ้าองค์ใด แต่มีพื้นฐานความเชื่ออยู่บนหลักของเหตุผลที่ว่า สรรพสัตว์ทั้งหลายล้วนมีกรรมเป็นของตนเอง หรือเกิดมาจากกรรม คือการกระทำทั้งในอดีต และปัจจุบัน ซึ่งหากมนุษย์ได้กระทำความกรรมต่าง ๆ ไว้ กรรมก็จะผลิตผลทำให้ผู้นั้นเกิดความเจ็บป่วยหรือไม่สบายได้ ซึ่งหากพิจารณาถึงความเชื่อพระพุทธศาสนาได้วางหลักของความเชื่อไว้ถึง ๔ ประการได้แก่

(๑) กัมมสัทธา หมายถึง เชื่อกรรม,เชื่อกฎแห่งกรรม,เชื่อว่ากรรมมีอยู่จริง คือเชื่อว่าเมื่อทำอะไรโดยมีเจตนา คือ จงใจทำทั้งรู้ ย่อมเป็นกรรม

(๒) วิปากสัทธา หมายถึง เชื่อวิบาก, เชื่อผลของกรรม คือเชื่อว่ากรรมที่ทำแล้วต้องมีผล และผลต้องมีเหตุ

(๓) กัมมัสสกตาสัทธา หมายถึง เชื่อความที่สัตว์มีกรรมเป็นของตนเอง , เชื่อว่าแต่ละคนเป็นเจ้าของกรรม จะต้องรับผิดชอบเสวยวิบากเป็นไปตามกรรมของตน

(๔) ตถาคตโพธิสัทธา หมายถึง มั่นใจในองค์พระตถาคตว่าทรงเป็นพระสัมมาสัมพุทธะ^{๔๐}

ในการสะเดาะเคราะห์ต่ออายุของชาวอำเภอนำตาม จังหวัดสุรินทร์ ผู้ประกอบพิธีกรรมและผู้ร่วมพิธีกรรมโดยมากถือว่า เป็นชาวพุทธซึ่งย่อมจะมีความเชื่อเกี่ยวกับการสะเดาะเคราะห์ต่ออายุที่มีพื้นฐานมากจากความเชื่อของพระพุทธศาสนา คือเห็นว่า เคราะห์ก็คือกรรมนั่นเอง โดยลักษณะที่เรียกว่าเคราะห์ตามความเข้าใจของชาวพุทธก็ได้แก่

(๑) โรคภัยไข้เจ็บ

(๒) อุบัติเหตุ (หมายถึง เรื่องที่ทำให้เกิดอันตราย หรือไม่ตี- อุบัติเหตุ แปลว่า อันตราย , อัปปริย หรือ จัญไร) ซึ่งเป็นอันตรายแก่ร่างกาย ทรัพย์สิน และอาจทำให้เสียชีวิตได้

(๓) ทะเลาะวิวาท ผิดใจกับคนอื่น เป็นปากเป็นเสียงหรือด่าว่ากัน จนถึงขั้นทำร้ายร่างกาย หรือขึ้นเอาชีวิตของกันและกัน

(๔) ถูกฟ้อง ถูกเข้าใจผิด ถูกใส่ความ หรือถูกประจานให้อับอายด้วยข้อกล่าวหาที่เป็นเท็จล้วนๆ หรือเท็จปนจริงบ้าง หรือเป็นเรื่องจริง จนถูกเพ่งเล็ง บางครั้งผู้จับผิดเองก็เคยกระทำผิดเช่นนั้นมาก่อนหรือยังกระทำผิดอยู่

(๕) พลัดพรากจากของรัก อาทิ คนรักจากไป หรือของรักของหวงถูกขโมยไปหรือตกแตกตลอดจนมีเหตุให้ต้องเปลี่ยนมือได้

^{๔๐}พระธรรมปิฎก(ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์, พิมพ์ครั้งที่ ๙, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,๒๕๔๓) ,หน้า ๑๖๔.

(๖) ความผิดหวัง อาทิ สอบตก สอบได้แต่คะแนนไม่ดี เสียสิทธิ์ที่พึงได้พึงมี ตั้งใจทำดีแต่ไม่มีใครเห็นคุณค่า ฯลฯ

(๗) ประสบภัยต่างๆ อาทิ แผ่นดินไหว ดึกถล่ม อัคคีภัย วาทภัย อุทกภัย ตลอดจนโจรภัย

(๘) ความเสียหายทางการเงิน อาทิ เล่นหุ้น ขาดทุนหมดตัว ทำธุรกิจล้มเหลว การค้ามีปัญหา ฯลฯ

(๙) การงานมีอุปสรรค ทำให้ถูกลงโทษ ลดขั้น เงินเดือนไม่ขึ้น ถูกถอดยศ ถูกตำหนิ ถูกโยกย้าย ตำแหน่งหน้าที่การงานถูกสับเปลี่ยน ถูกปรับ ถูกกล่าวโทษ เป็นต้น^{๔๑}

โดย สิ่งไม่พึงประสงค์ ทั้ง ๙ ลักษณะนั้น ทางพระพุทธศาสนา เรียกว่า อนิฏฐารมณ์ หมายถึง อารมณ์ที่ไม่น่าปรารถนา หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า เป็นภาวะกรรมที่เกิดขึ้นมาเพื่อบั่นทอนผู้กระทำความชั่ว ให้เป็นผู้ที่มีโรคร้าย อุบัติเหตุหรืออื่น ๆ ซึ่งเหตุที่ทำให้เกิดกรรมดังกล่าว ชาวพุทธเชื่อว่า เป็นผลมาจาก กรรมเก่าของตนเมื่อชาติปางก่อน หรือเกิดจากเจ้ากรรมนายเวรที่ย้อนกลับมาทำร้ายตนเอง ซึ่งเมื่อรู้สึก และเชื่อเช่นนี้ก็จะเข้าหาพระเพื่อให้ท่านทำการสวดวิญญูให้ด้วยการทำบุญ รักษาศีลและปฏิบัติธรรมเป็นต้น ซึ่งก็จะสามารถแก้กรรมนั้นไปได้ และเหตุที่ความเชื่อเรื่องกรรมของพระพุทธศาสนาได้เป็นปัจจัยหนึ่งของการประกอบพิธีของชาวอำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ ดังนั้น ความเชื่อของพระพุทธศาสนาจึงถือว่าเป็น องค์ประกอบที่สำคัญของการประกอบพิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญ

๔.๓ วิเคราะห์สัญลักษณ์และความหมายในเครื่องประกอบพิธีสู่ขวัญในอำเภอท่าตูมจังหวัดสุรินทร์

สำหรับประเด็นต่อไปที่จะต้องศึกษาก็คือประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาถึงความหมายของ เครื่องมือหรืออุปกรณ์ที่ใช้ในพิธีกรรมการบายศรีสู่ขวัญ เพราะมีอุปกรณ์หรือเครื่องมือที่นำมาใช้ในการ ประกอบพิธีกรรมสู่ขวัญหลายอย่างที่ยังไม่ได้มีคำอธิบายให้ชัดเจนลงไปมากนัก เช่น บายศรี หมายถึงอะไร ข้าวตอก หรือใบพลู เป็นต้น หมายถึงอะไร เพื่อเป็นการศึกษาและให้เห็นถึงสาระที่แท้จริงของวัสดุอุปกรณ์ ที่นำมาใช้ผู้วิจัยเห็นว่าควรนำมาศึกษาเพื่อให้เห็นสาระที่แท้จริงว่าสิ่งเหล่านั้นนำมาใช้เพื่ออะไร ซึ่งเป็นการศึกษาความหมายในเชิงของสัญลักษณ์ (Symbol) ซึ่งคำว่า สัญลักษณ์ในความหมายทั่วไป หมายถึง สิ่งแทน อาจแทนความคิดที่เป็นธรรมชาติให้เข้าใจกันได้ง่ายขึ้น หรืออาจแทนเรื่องใดเรื่องหนึ่งซึ่ง กว้างขวางกว่าตัวสัญลักษณ์นั้นมาก สิ่งแทนเหล่านี้ส่วนใหญ่เป็นที่รับรู้และเข้าใจกันอยู่แล้วทั่วไป เช่น เครื่องหมายกางเขน เป็นสัญลักษณ์ของศาสนาคริสต์ พระพุทธรูป เป็นสัญลักษณ์ของศาสนาพุทธ เป็นต้น^{๔๒} สัญลักษณ์ในเรื่องของวรรณคดี หมายถึง คำที่ใช้แทนสรรพสิ่งต่าง ๆ ทั้งรูปธรรมและนามธรรม อันมีความหมายนอกเหนือจากความหมายตามตัวอักษร สัญลักษณ์ที่เป็นที่รู้จักกันทั่วไปมีมาก ทั้งของไทยและของฝรั่ง เช่น

แสงสว่าง	เป็นสัญลักษณ์ของ	ปัญญา
ความคิด	เป็นสัญลักษณ์ของ	กิเลสและอวิชชา
แก้ว	เป็นสัญลักษณ์ของ	ความดีงาม
เพชร	เป็นสัญลักษณ์ของ	ความเป็นเลิศหรือความแข็งแกร่ง

^{๔๑} พูนศิลป์ จันทร์สูงเนิน, “พิธีกรรมที่เกี่ยวกับโชคกลางของชาวบ้านหนองไหล ตำบลโคกสี อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น”, *ปริญญานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, ๒๕๔๐).

^{๔๒} กุหลาบ มลลิกะมาส, ๒๕๒๑ : ๔๒

กา	เป็นสัญลักษณ์ของ	คนชั้นต่ำ
หงส์	เป็นสัญลักษณ์ของ	คนชั้นสูง
ดอกไม้	เป็นสัญลักษณ์ของ	สตรี
แมลง	เป็นสัญลักษณ์ของ	บุรุษ
คำที่เป็นสัญลักษณ์ในบทประพันธ์ของฝรั่ง เช่น		
Light	เป็นสัญลักษณ์ของ	ปัญญา
Fox	เป็นสัญลักษณ์ของ	คนเจ้าเล่ห์
Spring	เป็นสัญลักษณ์ของ	ชีวิตใหม่
Winter	เป็นสัญลักษณ์ของ	ความตาย, ความทุกข์ ^{๔๓}

ในพิธีกรรมการสู่ขวัญ มีอุปกรณ์และสิ่งของที่ใช้ในการประกอบพิธีสู่ขวัญหลายอย่าง แต่ละอย่างเป็นสัญลักษณ์แทนสิ่งที่ดีงามทั้งปวง เช่น ไข่ ข้าว ดอกไม้ หมาก บุหรี่ ฝ้ายผูกแขน ฯลฯ สัญลักษณ์ในเครื่องประกอบพิธีสู่ขวัญพออธิบายความหมายไว้ดังนี้

๔.๓.๑ ไข่ คือ สัญลักษณ์แทน ขวัญ จึงเรียกว่า ไข่ขวัญ ทั้งไข่และขวัญ ทั้ง ๒ สิ่งนี้มีคุณสมบัติที่คล้ายคลึงกันบางประการ คือ ไข่มีเปลือกหุ้มห่อ ในทำนองเดียวกัน ขวัญ ก็มีร่างกายหุ้มห่อ และไข่ เป็นต้นกำเนิดของสิ่งที่มีชีวิต ในทำนองเดียวกันกับที่คนไทยทั่วไปเชื่อว่า “ขวัญ” ก็คือสิ่งที่ทำให้ร่างกายมีชีวิตอยู่ได้อย่างสุขสบาย^{๔๔}

๔.๓.๒ ข้าว ในพิธีสู่ขวัญจะมี ข้าวเหนียว เป็นอุปกรณ์อย่างหนึ่งที่รวมอยู่ในเครื่องประกอบพิธีทั้งหลายมีทั้ง ข้าวเปลือก ข้าวสาร ข้าวสุก (ข้าวเหนียว) รวมทั้งอาหารคาวหวาน สิ่งเหล่านี้ เป็นสัญลักษณ์แห่งความอยู่ดีกินดี หรือความอุดมสมบูรณ์ ในพิธีสู่ขวัญแต่งงาน หมอสูตรขวัญจะให้เจ้าบ่าว เจ้าสาว รับประทานข้าวเหนียวกับไข่ขวัญ โดยแบ่งออกเป็น ๒ คำ ลักษณะแบ่งกันรับประทาน เป็นสัญลักษณ์ว่า ให้ทั้งสองคนช่วยกันทำมาหากิน อดทนฝ่าฟันอุปสรรคให้ถึงจุดหมายปลายทาง เพราะการรับประทานข้าวเหนียวกับไข่ต้ม กว่าจะกลืนได้ลงคอเป็นเรื่องที่ลำบากไม่น้อย

๔.๓.๓ ดอกไม้ เป็นสัญลักษณ์แห่งความสวยงาม ความสดชื่น ความพึงพอใจ อันนำมาซึ่งความสุขสบาย ดอกไม้ที่นิยมนำมาประดับบายศรีล้วนแต่เป็นดอกไม้ที่มีชื่อเป็นมงคล เช่น ดอกกรัก ดอกบานไม่รู้โรย ดอกดาวเรือง เป็นต้น

ดอกกรัก เป็นสัญลักษณ์แห่งความรัก ความผูกพันต่อกัน

ดอกบานไม่รู้โรย เป็นสัญลักษณ์แห่งความมั่นคง ความดีงาม ตลอดกาล

ดอกดาวเรือง เป็นสัญลักษณ์แห่งความเจริญรุ่งเรืองตลอดไป

๔.๓.๔ หมาก (ขันทมาศ) บุหรี่ (ยาเส้น) เป็นสัญลักษณ์แห่งความมีน้ำใจ แสดงความยินดี ต้อนรับแขกที่มาบ้าน ซึ่งชาวอีสานมีความเชื่อว่า แขกที่มาบ้านเป็นผู้นำโชคลาภมาให้เจ้าของบ้าน จึงต้องจัดแต่งหมาก บุหรี่ ไว้ต้อนรับเสมอมิได้ขาด

๔.๓.๕ เหล้า น้ำเหล้าที่ใช้เป็นเครื่องประกอบพิธีสู่ขวัญนั้นต้องใช้เหล้ากลั่น ซึ่งมีขั้นตอนการทำหลายขั้นตอน จนน้ำหยดออกมาทีละหยด ๆ เป็นน้ำสีขาวใส สะอาด บริสุทธิ์ เมื่อนำประกอบพิธี จึงหมายถึง น้ำอมฤต หรือน้ำทิพย์ น้ำบริสุทธิ์ ไสสะอาด ใช้ทำพิธีมิดพายือเป็นน้ำศักดิ์สิทธิ์

^{๔๓} วิภา กงกะนันท์. ๒๕๒๓ : ๕๕ – ๕๖

^{๔๔} วิไลวรรณ ขนิษฐนันท์. ๒๕๓๑ : ๑๒๐

ใครได้สัมผัสหรือได้ถูกต้องน้ำเหล่านี้ จะเกิดสิริมงคลแก่ตน จะทำให้มีความสุขความเจริญปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ อายุยืนตลอดไป

นอกจากนั้น ตำนานที่มาของเหล่าที่กล่าวไว้ในบทมิตพายก็แสดงถึง ความศักดิ์สิทธิ์ของเหล่าที่เกิดจากธรรมชาติ เหล่า จึงเป็นสัญลักษณ์ของน้ำอมฤต หรือน้ำแห่งความศักดิ์สิทธิ์

๔.๓.๖. ฝ่ายผูกแขน ฝ่ายผูกแขน ๑ เส้นประกอบด้วยฝ่าย ๓ เส้น เป็นส่วนมากก่อนนำไปผูกแขน จะผูกให้เป็นปมตรงกลางก่อน ให้ความหมายว่า เป็นการผูกขวัญให้อยู่กับตัวหรือเพื่อผูกสติ ผูกชีวิตจิตใจไว้กับตัว ไล่ความชั่วออกไปให้หมดสิ้น เพื่อเจ้าของขวัญจะได้มีความสุขฝ่าย ๓ เส้น หมายถึง พระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ นอกจากนี้ฝ่ายผูกแขนยังเป็นสัญลักษณ์ของความผูกพันที่มีต่อกันในหลายแง่มุม ในแง่หนึ่ง ฝ่ายผูกแขนแสดงถึงความผูกพันหรือความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าของขวัญกับขวัญ ซึ่งเป็นความผูกพันระหว่างรูปธรรม คือ ร่างกายกับนามธรรม คือ เพื่อเป็นการสร้างขวัญและกำลังใจให้แก่เจ้าของขวัญ นอกจากนี้ยังแสดงความผูกพันด้วยความปรารถนาดีที่มีต่อกันระหว่างสมาชิกในครอบครัวเดียวกันและหมู่เครือญาติ กับเจ้าของขวัญ

ฝ่ายผูกแขนมีสีขาว ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ความบริสุทธิ์ แสดงความหวังดีด้วยความบริสุทธิ์ใจจริงใจต่อเจ้าของขวัญ สังคมชาวอีสานหรือแม้แต่สังคมของชนกลุ่มน้อยในอีสาน เช่น ภูไท ส่วน ย้อ ในพิธีสู่ขวัญจะใช้ฝ่ายผูกแขนสีขาว เช่นเดียวกัน แต่มีบางท้องถิ่นในสังคมอีสาน เช่น ชาวสุรินทร์เชื้อสายเขมร ในพิธีสู่ขวัญจะใช้ฝ่ายผูกแขนสีเหลือง โดยนำฝ่ายไปย้อมขมิ้นเป็นสัญลักษณ์ แทนลวดทองคำแสดงถึงสิ่งที่มีค่า สิ่งที่มีประเสริฐ ใครได้รับการผูกแขนก็เหมือนกับได้รับสิ่งที่มีประเสริฐ เป็นสิริมงคลแก่ชีวิตตลอดไป

๔.๓.๗ ใบศรี คือ ตัวบายศรี ซึ่งทำด้วยใบตอง ช่างจะต้องทำอย่างพิถีพิถันเพื่อให้สวยงามที่สุด ตัวบายศรี จะมีด้วยอดและตัวรองเป็นชั้น ๆ รวม ๙ ชั้น ซึ่งเป็นสัญลักษณ์แห่งความเจริญรุ่งเรือง มียศศักดิ์สูงยิ่ง ๆ ขึ้น มีความก้าวหน้าตลอดไป

จะเห็นได้ว่า สัญลักษณ์ในเครื่องประกอบพิธีสู่ขวัญล้วนแต่เป็นนิมิตหมายแห่งความเป็นสิริมงคล ความดีงามทั้งหลาย ทั้งนี้เพื่อสร้างขวัญและกำลังใจให้เกิดสวัสดิมงคลแก่เจ้าของขวัญ ทำให้เจ้าของขวัญเกิดความเชื่อมั่นในตัวเอง มีความกล้าและมั่นใจ ทำอะไรได้ด้วยความสามารถของตัวเองอย่างเต็มที่ ซึ่งจะนำมาซึ่งความสำเร็จในธุรกิจการงาน ในการดำเนินชีวิตต่อไปในอนาคต ดังคำกล่าว “ขวัญและกำลังใจดีมีความสำเร็จไปกว่าครึ่งหนึ่ง”

การตีความหมายจากเครื่องประกอบในพิธีสู่ขวัญนั้น ผู้ศึกษาสามารถตีความหมายได้หลาย ๆ ด้าน แตกต่างกันไป ทั้งนี้จะตีความหมายเป็นอย่างไรรู้ขึ้นขึ้นอยู่กับความคิด ความเชื่อ และเจตคติของคนในสังคมนั้นเป็นหลัก

๔.๔ วิเคราะห์แนวคิดเรื่องขวัญในคัมภีร์พระพุทธศาสนาที่มีอิทธิพลต่อแนวคิดเรื่องขวัญในอำเภอท่าตูมจังหวัดสุรินทร์

ประเด็นต่อไปที่จะต้องศึกษาเพื่อให้เข้าถึงความจริงเรื่องการสู่ขวัญและเรื่องขวัญของชาวอำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์นั้นก็คือการพยายามหาคำตอบเกี่ยวกับประเด็นที่ว่าแนวคิดเรื่องขวัญที่เราศึกษามาแล้วในบทที่ ๒ นั้นได้มีอิทธิพลต่อแนวคิดเรื่องขวัญและประเพณีการทำขวัญในชุมชนอำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์อย่างไร ซึ่งจากการศึกษามาทั้งหมดพบประเด็นที่เกี่ยวข้องดังต่อไปนี้

๔.๔.๑ อิทธิพลด้านความเชื่อ

สำหรับคำว่า เชื่อ เป็นคำกริยาหมายถึงเห็นตามด้วย มั่นใจ ไว้วางใจ^{๔๕} อีกความหมายหนึ่งความเชื่อ (Beliefs) หมายถึงเห็นด้วย มั่นใจ ไว้วางใจ และนับถือ^{๔๖} ใจยอมรับว่าจริง แต่ต้องมีความรู้ตัวและความเข้าใจ เป็นผลอันเนื่องมาจากความคิดและความรู้สึกของตัวเองเท่านั้น โดยไม่มีการพิสูจน์^{๔๗} เป็นทัศนคติของแต่ละบุคคลในการที่จะยอมรับสิ่งที่ได้รู้ ได้เห็น โดยไม่ต้องการเหตุผลมาอธิบาย^{๔๘} และเป็นที่ยอมรับอันเกิดอยู่ในจิตสำนึกของมนุษย์ต่อพลังอำนาจเหนือธรรมชาติที่เป็นผลดีหรือผลร้ายต่อมนุษย์หรือสังคม แม้ว่าพลังอำนาจเหนือธรรมชาติเหล่านี้ไม่สามารถจะพิสูจน์ได้ว่าเป็นความจริง แต่มนุษย์ในสังคมหนึ่งยอมรับและให้ความยำเกรง^{๔๙} การยอมรับหรือการยึดมั่นนี้อาจมีหลักฐานที่จะพิสูจน์ได้หรือไม่ มีหลักฐานที่จะพิสูจน์สิ่งนั้นให้เห็นจริงก็ได้^{๕๐}

สำหรับพระพุทธศาสนา ได้กล่าวถึงความเชื่อหรือศรัทธาว่ามีอยู่ ๒ ประการคือ (๑) ศรัทธาที่ประกอบด้วยปัญญา (สัทธาญาณสัมปยุต) และ(๒) ศรัทธาที่ไม่ประกอบด้วยปัญญา(สัทธาญาณวิปยุต) แต่เมื่อกล่าวถึงศรัทธาที่ประกอบด้วยปัญญา พระพุทธศาสนาได้แบ่งไว้เป็น ๔ ประการคือ (๑) กัมมสัทธา หมายถึง เชื่อกรรม,เชื่อกฎแห่งกรรม,เชื่อว่ากรรมมีอยู่จริง คือเชื่อว่าเมื่อทำอะไรโดยมีเจตนา คือ จงใจทำ ทั้งรู้ ย่อมเป็นกรรม(๒) วิปากสัทธา หมายถึง เชื่อวิปาก, เชื่อผลของกรรม คือเชื่อว่ากรรมที่ทำแล้วต้องมีผล และผลต้องมีเหตุ (๓) กัมมัสสกตาสัทธา หมายถึง เชื่อความที่สัตว์มีกรรมเป็นของของตน , เชื่อว่าแต่ละคนเป็นเจ้าของกรรม จะต้องรับผิดชอบเสวยวิบากเป็นไปตามกรรมของตน (๔) ตถาคตโพธิสัทธา หมายถึง มั่นใจในองค์พระตถาคตว่าทรงเป็นพระสัมมาสัมพุทธะ^{๕๑} ซึ่งเราจะพบว่าพระพุทธศาสนาได้สอนให้ชาวพุทธมีเจตคติต่อความเชื่อที่ถูกต้องตามกรอบของความเชื่อที่มีต่อพระพุทธศาสนาทั้ง ๔ ประการนั้น

เมื่อพระพุทธศาสนาได้เผยแผ่เข้ามาสู่ประเทศไทยตั้งแต่ครั้งอดีตมาจนถึงปัจจุบัน จะพบว่าพระพุทธศาสนาสอนให้ผู้คนในดินแดนนี้มีความเชื่ออย่างมีเหตุมีผลไม่ม่งมาย และได้เข้ามาช่วยขยายระบบความเชื่อทางศีลธรรมและเรื่องบุญ บาป นรก สวรรค์ ให้กว้างขวางขึ้นไปอีก ทั้งความเชื่อในการนับถือผีและเทวดา ได้ถูกผนวกเข้ากับคติความเชื่อและหลักธรรมในพระพุทธศาสนา ผสมผสานกลมกลืนจนกลายเป็นพิธีกรรมต่างๆ มากมาย โดยเฉพาะพิธีกรรมการสะเดาะเคราะห์ต่ออายุในจังหวัดสุรินทร์ ที่ได้รับอิทธิพลมาจากหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาหลายประการโดยเฉพาะในด้านความเชื่อที่เข้ามาปรากฏในการทำขวัญหรือสวดขวัญนั้นมีอยู่ดังต่อไปนี้

^{๔๕} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่น, ๒๕๔๖), หน้า ๓๗๒.

^{๔๖} มานิต มานิตเจริญ, พจนานุกรมใหม่-ทันสมัยสุด, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การพิมพ์พระนคร, ๒๕๑๔), หน้า ๔๕๓.

^{๔๗} <http://home.att.net/~aglokh/contena.htm> - ๒๖/๓/๒๕๔๖

^{๔๘} The University of Chicago, The New Encyclopaedia Britannica, (Chicago : University Chicago Press, ๑๙๘๕), p. ๖๓.

^{๔๙} ธวัช ปุณโณทก, วัฒนธรรมพื้นบ้าน : คติความเชื่อ, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๘), หน้า ๓๕๐-๓๕๑.

^{๕๐} ทศนีย์ ทานตวนิช, คติชาวบ้าน, (ชลบุรี : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ บางแสน, ๒๕๒๓), หน้า ๒๒๔.

^{๕๑} พระธรรมปิฎก(ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์, พิมพ์ครั้งที่๙, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า๑๖๔.

๔.๔.๑.๑ ความเชื่อในอานาภาพแห่งพระรัตนตรัย

สำหรับความเชื่อในเรื่องนี้ถือว่าเป็นเรื่องแรกที่ปรากฏชัดมากสำหรับการตัดสินใจเข้ามาประกอบพิธีกรรมการบวชศีลสมาจารวัตรชาวอำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ เนื่องจากว่าอำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ เป็นผู้ที่มีความเคารพศรัทธาในพระพุทธศาสนาอย่างมั่นคง ดังนั้น จึงเป็นผู้ที่มีความเชื่ออย่างแน่นหนาว่า พระพุทธศาสนา สอนให้ตนเองและสังคมให้เป็นผู้ที่มีความเชื่ออย่างมีเหตุผลและไม่มั่งงาย และอีกประการที่สำคัญก็คือการที่ชาวอำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ เชื่อมั่นในอำนาจของพระรัตนตรัย คือ เชื่อในพระพุทธองค์ เชื่อในการตรัสรู้ของพระองค์ เชื่อว่าพระพุทธองค์ เป็นผู้ที่มีอานาภาพ ที่จะสามารถขจัดปัดเป่าภัยอันตรายใด ๆ ก็ตามที่จะเกิดที่จะมีขึ้นมาได้ และที่สำคัญยังเป็นความเชื่อในระดับชาวบ้านว่า พระพุทธเจ้า สามารถที่จะแผ่บารมีมาถึงตนและครอบครัวได้ หากว่าตนเองและครอบครัวมีความเชื่อความศรัทธาในพระพุทธเจ้าอย่างมั่นคง ประการต่อมาคือเชื่อมั่นในอำนาจของพระธรรม คือ เชื่อว่า (๑) พระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธศาสนา สามารถที่จะช่วยแก้ไขปัญหาและอุปสรรคที่จะเกิดขึ้นกับตนได้ (๒) เชื่อว่า พระธรรมคำสอนที่ปรากฏในรูปของพระสูตร พระพุทธมนต์หรือพระปริตรธรรม สามารถที่จะปกป้องคุ้มครองชีวิตตนเองให้รอดปลอดภัยได้ เช่น การสวดมนต์ หรือการนิมนต์พระมาเจริญพระพุทธมนต์ หรือแม้แต่การเข้าร่วมประกอบพิธีกรรมการบวชศีลสมาจารวัตร เมื่อหมอสวดมนต์จะเริ่มการสวดมนต์ ย่อมจะสามารถขจัดปัดเป่าเคราะห์โรคภัยที่เกิดขึ้นกับตนเองได้^{๕๒} หรือแม้แต่ความเชื่อที่ว่าพระปริตร สามารถให้เกิดกำลังใจแก่ผู้ป่วยหรือผู้ที่กำลังประสบกับเคราะห์กรรมในชีวิตได้ ดังที่มีเรื่องราวยืนยันถึงกรณีพระปริตรสามารถสร้างขวัญและกำลังใจให้เกิดขึ้นได้^{๕๓}

อนึ่ง สิ่งทีถือว่าเป็นอิทธิพลของความเชื่อทางพระพุทธศาสนาก็คือ การสวดมนต์แต่ละครั้ง หมอสวดมนต์จะเริ่มต้นด้วยการกล่าวถึงพระรัตนตรัย เป็นเบื้องต้นก่อนทุกครั้ง เพื่อเป็นการบูชาพระรัตนตรัยและแสดงตนถึงพระรัตนตรัย โดยหมอสวดมนต์จะกล่าวเป็นภาษาบาลี ด้วยการสวดคาถาไตรสรณคมณ์ก่อนอันมี พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ หมอสวดมนต์จะกล่าว “นโมตัสสะ ภควโต อรหโต สัมมาสัมพุทธัสสะ (๓ จบ) กล่าว พุทธัง สรณัง คัจฉามิ ธัมมัง สรณัง คัจฉามิ สังฆังสรณัง คัจฉามิ ไปจนถึง ตะติยันปิ พุทธัง สรณัง คัจฉามิ”

จากนั้นหมอสวดมนต์จะสวดบทพระพุทธคุณ พระธรรมคุณ พระสังฆคุณ จนจบเริ่มจาก

“อิติปิโส ภควา อรหัง สัมพุทธโธ วิชชา จรณะ สัมปันโน สุคโต โลกวิทู อนุตตะโร ปุริสทัมมะสาระถิ สัตถา เทวมนุสสานัง พุทโธ ภควาติ

สวากขาโต ภควะตา ธัมโม สันทิฏฐิโก อะกาลิโก เอหิปัสสิโก โอปนัะยิโก ปัจจัตตัง เวทิตัพโพ วิญญูหิติ

สุปฏิปันโน ภควะโต สวากสังโฆ อชุปปฏิปันโน ภควะโต สวากสังโฆ ญายะปฏิปันโน ภควะโต สวากสังโฆ สามิฉิปปฏิปันโน ภควะโต สวากสังโฆ ยะทิทัง จัตตาริ ปุริสะยุคานิ อัฏฐะปุริสะบุคคะลา เอสะ ภควะโต สวากสังโฆ อาหุเนยโย ปาหุเนยโย ทักขิเนยโย อัญชลี กรณียะ อนุตตะรัง ปุญญักเขตตัง โลกัสสาติ”^{๕๔}

^{๕๒} ส.ม.(ไทย) ๑๙/๑๙๕/๑๒๘.

^{๕๓} ที.สี.อ. (ไทย) ๓/๒๘๒/๑๖๐.วิสุทธิ.(บาลี)๒/๔๔.มิลินท. (บาลี) ๔/๒/๑๖๖.

^{๕๔} สัมภาษณ์นายลุน เขิดชู, ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๖.

แต่ถ้าเป็นหมอสูตรขวัญเขมรแล้วจะมีการกล่าวเช่นกันแต่ไม่ได้เรียกว่าเป็นบทไหว้พระรัตนตรัย แต่จะเป็นบททำหราบซึ่งจะต้องสวดก่อนที่จะขึ้นสูบทเรียกขวัญหรือฮมปริง ซึ่งตัวอย่างบทสวดบททำหราบที่หมอสูตรเขมรสวดกันคือ

“อิติ ปีโส ภาคะวะ ตัวฮ สัพ พะ ลา

มหา เต โห มะ ระ ตะ โสวะ

ปเรียฮ ปุด คอ เมียน บ็อน

ปเรียฮ ออุง อุป ลอก

ปเรียฮ ปเรอ อัญ มอก(โม)

รำเงือบ เตย้ง แพน แด้ย

โย เทีย เรีย แซ้ย

ตีบ อัญ ระเงือบ เตย้ง ปเตีย กรอม

พระพุทฺธ พระองค์ทรงผู้มีบุญ

พระองค์ได้อุปโหลก ข้าพเจ้า

พระองค์ได้ใช้ให้กุมาร

กำหราบทั้งแผ่นดิน โลก

ทั้งกองทัพอันเกรียงไกร

“กู” ขอกำหราบแม่แผ่นดิน”^{๕๕}

จากการกล่าวมาทั้งหมดเราจะพบว่า การสู่ขวัญของชาวอำเภอดำรงวิทยารุจิราภรณ์ได้รับอิทธิพลของ พระพุทฺธศาสนาโดยตรงโดยเฉพาะการสู่ขวัญแต่ละครั้งจะต้องกล่าวคำสวดถึงพระรัตนตรัยก่อนเสมอ เพราะถือว่าพระรัตนตรัยนั้นเป็นที่พึ่งของตนเอง เป็นที่พึ่งที่ระลึกอันเกษม ซึ่งการเข้าถึงพระรัตนตรัยว่าเป็นที่พึ่งที่ระลึกตลอดชีวิตด้วยการกล่าวว่า พุทธัง สะระณัง คัจฉามิ อัมมัง สะระณัง คัจฉามิ สังฆัง สะระณัง คัจฉามิ ย่อมเป็นประจักษ์พยานถึงความเป็นผู้ที่มีความเชื่อมั่นในอำนาจของพระพุทฺธ พระธรรม และพระสงฆ์ว่า เป็นสิ่งที่สามารถจะปกป้องคุ้มครองและเป็นที่พึ่งให้กับตนเองและสังคมได้^{๕๖} ซึ่งความเชื่อในประเด็นนี้ถือว่าเป็นความเชื่อหลักของชาวอำเภอดำรงวิทยารุจิราภรณ์ ดังที่เราจะพบว่า การสู่ขวัญในแต่ละครั้งหรือแต่ละแห่งของพื้นที่ หมอสูตรขวัญที่ทำหน้าที่เป็นเจ้าพิธีกรรม คือสูตรขวัญตามบทสวดที่เตรียมมานั้นในขั้นแรกจะต้องมีการกล่าวถึงคุณพระรัตนตรัยเสียก่อน ซึ่งก็เป็นหลักฐานที่แสดงให้เห็นถึงความเชื่อของชาวอำเภอดำรงวิทยารุจิราภรณ์ ที่มีต่อพระรัตนตรัยได้

๔.๔.๑.๒ ความเชื่อในเรื่องกรรม

สำหรับความเชื่ออีกประการหนึ่งของพระพุทฺธศาสนาที่มีอิทธิพลต่อพิธีกรรมการสู่ขวัญในอำเภอดำรงวิทยารุจิราภรณ์ก็คือ ความเชื่อเรื่องกรรม โดยอำเภอดำรงวิทยารุจิราภรณ์ เชื่อว่า (๑) คำว่าขวัญดีหรือ (๒)ขวัญเสียนั้นย่อมมีผลมาจากกรรมคือ กรรม ทั้งกรรมดีและกรรมชั่ว โดยกรรมดีมักจะทำให้เกิดกำลังใจและขวัญที่ดี แต่ถ้าเป็นกรรมชั่วก็จะก่อให้เกิดขวัญเสียได้ โดยทุกคนทั่วไปจะชอบเมื่อเจอเจอกับขวัญดี แต่จะหลีกเลี่ยงไม่ยอมพบเจอกับขวัญเสีย โดยความเชื่อเรื่องกรรมมีคู่กับสังคมมาทุกยุคทุกสมัย เมื่อเกิดความเดือดร้อนทุกข์ใจหรือปรารถนามีความสุข จึงมักเช่นสรวงบูชาเพื่อปิดเป่าบ้านดาลให้ความทุกข์นั้นบรรเทาเบาบางหรือหมดไป และวิธีที่จะทำให้เกิดความเบาสบายใจ จำเป็นจะต้องมีพิธีกรรมบางอย่างที่ดึงดูดให้ผู้มีส่วนร่วมในพิธีสามารถสัมผัสได้ถึงพลังแห่งความศักดิ์สิทธิ์ที่แฝงในพิธีกรรม พิธีกรรมแม้จะมีหลายหลาก แต่ที่เกี่ยวกับบุคคลโดยตรงคือการสู่ขวัญ เพื่อให้มีขวัญดีและให้มีความเจริญรุ่งเรืองในอนาคต^{๕๗}

^{๕๕} สัมภาษณ์พระครูเกษมวิริยคุณ, ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๖.

^{๕๖} พุ.เถรี. (ไทย) ๒๖/๔๓๔/๓๙๑, ม.ม. (ไทย) ๑๓/๕๒๓/๕๒๘.

^{๕๗} มณี พยอมยงค์, ความเชื่อของคนไทยในวัฒนธรรมพื้นบ้าน : คติความเชื่อ, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๖), หน้า ๑๑๙.

อนึ่ง เราจะพบว่า การที่อำเภอกำตูม จังหวัดสุรินทร์ประกอบพิธีบายศรีสู่ขวัญ ไม่ได้กระทำบนฐานความเชื่อที่มลายูไร้เหตุผล หรือคาดหวังอำนาจศักดิ์สิทธิ์ภายนอกอื่นใดมาช่วยกำจัดภัยนานาประการ แต่กระทำขึ้นโดยมีฐานความเชื่อเรื่องกรรมว่า มนุษย์มีกรรมเป็นของตนเอง มีกรรมเป็นแดนเกิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย^{๕๘} และการที่ตนเองประสบกับภัยพิบัติ ประสบกับความทุกข์ ความเดือดร้อนต่าง ๆ อาจเป็นเพราะกรรมที่เคยทำไว้ตามให้ผลในปัจจุบันชีวิต จึงนำไปสู่การแสวงหาแนวทางแก้ไขปัญหาชีวิตที่เกิดขึ้น โดยใช้พิธีกรรมเป็นสื่อตามความเชื่อเรื่องกรรม ดังปรากฏในกรณีของอายุวัฒน์กุมาร^{๕๙} หรือกรณีของพระนางสามาวดีกรณีของพระเจ้าปเสนทิโกศลกรณีขององค์คุณลิมาล^{๖๐} กรณีของสุวรรณสามชาดก^{๖๑} เป็นต้น ซึ่งล้วนเป็นกรณีที่เกิดมาจากกรรม และการรอดพ้นมาจากความตายของกรณีดังที่ปรากฏในพระไตรปิฎก ก็เกิดขึ้นด้วยอำนาจของ พระปริตรบ้าง การแผ่เมตตาบ้าง การตั้งสัจจะอธิษฐานบ้าง ซึ่งเป็นกรณีที่ชาวอำเภอกำตูม จังหวัดสุรินทร์แม้จะมีความเชื่อเป็นพื้นฐานว่า ทุกสิ่งต้องเป็นไปตามกรรม แต่ก็เชื่อว่ากรรมบางอย่างที่ไม่ใช่อนันตริยกรรม สามารถที่จะผ่อนผันหรือแก้ไขไปได้ด้วยการประกอบพิธีกรรมการสู่ขวัญได้ เพราะถือว่าการประกอบพิธีกรรมการสู่ขวัญเป็นกุศโลบายเพื่อสร้างขวัญและกำลังใจให้ผู้ป่วยก็ดี ผู้ประสบเคราะห์กรรมก็ดีสามารถต่อสู้กับอุปสรรคปัญหาต่าง ๆ จนสามารถที่จะเอาชนะปัญหาเหล่านั้นได้ โดยไม่ยอมแพ้หรือจำนนต่อปัญหา เพียงเพราะเชื่อว่าให้เป็นไปตามกรรมเท่านั้น แต่การบายศรีสู่ขวัญก็ไม่ได้หมายความว่า จะเป็นการต่อต้านกระบวนการของกรรม และการให้ผลของกรรม แต่เป็นกระบวนการสร้างกรรมดีด้วยการให้ทาน รักษาศีลและเจริญภาวนา ผ่านกระบวนการของการบายศรีสู่ขวัญหรือสร้างกรรมดีด้วยการอธิษฐานเพื่อให้สิ่งร้ายๆผ่านไปและขอให้ขวัญกลับมาอยู่กับเนื้อกับตัว และเมื่อกรรมไม่ดีผ่านไปแล้วจะได้ใช้เวลาที่เหลืออยู่ในการสร้างกรรมดีต่อไป ดังนั้น เราจึงจะพบว่าความเชื่อเรื่องกรรมได้มีอิทธิพลต่อพิธีกรรมการสู่ขวัญของชาวอำเภอกำตูม จังหวัดสุรินทร์ เป็นอย่างมาก

๔.๔.๑.๓ ความเชื่อในเรื่องมงคล

สำหรับคำว่า มงคล หมายถึง สิ่งหรือเรื่องที่เป็นความดี แต่ถ้าความหมายในทางลบ หมายถึงมงคลตื่นข่าวหรือกระแสความเชื่อว่า มีสิ่งมหัศจรรย์หรือแปลกประหลาดบางอย่างเกิดขึ้น ซึ่งพระพุทธรองค์ได้ตรัสถึงบทบาทของอุบาสกของชาวพุทธที่ดี จะต้องเป็นผู้มี (๑) มีศรัทธา (๒) มีศีล (๓) ไม่ถือมงคลตื่นข่าว เชื่อกรรม ไม่เชื่อมงคล คือ มุ่งหวังจากการกระทำและการงาน มิใช่จากโชคลางและสิ่งที่ตื่นกลัวว่าลางค์ดีลางค์ (๔) ไม่แสวงหาทักษิณญาณนอกหลักคำสอนนี้ คือ ไม่แสวงหาเชตบุญนอกหลักพระพุทธานุสาสนา (๕) กระทำความสนับสนุนในพระศาสนาเป็นเบื้องต้น คือ ขวนขวายในการอุปถัมภ์บำรุงพระพุทธานุสาสนา^{๖๒} โดยเฉพาะข้อที่ ๓ การไม่ถือมงคลตื่นข่าว หมายถึง การไม่หลงใหลได้ปลื้มกับข่าวเรื่องอิทธิปาฏิหาริย์ต่าง ๆ ที่มีผู้นำเสนอในสังคม แต่สำหรับความเชื่อเรื่องมงคลในทางพระพุทธานุสาสนา หมายถึง เหตุถึงความเจริญด้วยสมบัติทุกประเภท ซึ่งพระอรรถกถาจารย์ได้กล่าวว่า สัตว์ทั้งหลาย ย่อมถึง ย่อมบรรลุซึ่งความสำเร็จ และความเจริญด้วยเหตุ เหล่านี้ เหตุนี้ เหตุเหล่านี้ จึงชื่อว่า

^{๕๘} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๗๐๗/๕๕๐.

^{๕๙} มหามกุฏราชวิทยาลัย, ธรรมปทัฏฐกถาแปล ภาค ๔, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗), หน้า ๑๗๗ - ๑๗๙.

^{๖๐} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๓๔๗/๔๒๑.

^{๖๑} พ.ธ. (ไทย) ๒๕/๒๒๓/๑๐๒, พ.ชา. (ไทย) ๒๘/๒๙๖/๒๒๙.

^{๖๒} อง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๗๘/๒๓๐.

มงคล” หมายความว่าเรื่องใดก็ตามที่ก่อให้เกิดความสำเร็จเรื่องนั้นก็เป็นเรื่องที่เป็นมงคล เช่น การได้พบพระพุทธเจ้าแล้วได้ฟังธรรมและที่สุตก็เกิดการบรรลุธรรม เรื่อง เช่นนี้ย่อมถือว่าเป็นมงคลเพราะเป็นเรื่องที่ก่อให้เกิดผลสำเร็จ

สำหรับชาวอำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ก็มีความเชื่อในเรื่องมงคลดังกล่าว โดยถือกันว่าเมื่อ (๑) ชีวิตตนเองประสบกับเคราะห์กรรม (๒)ชีวิตคนใกล้เคียงมีอุปสรรคปัญหา และ(๓) เมื่อชุมชนหรือสังคมมีเหตุเภทภัยไม่ดีไม่งามเกิดขึ้น ก็จะต้องเข้าหาพระสงฆ์เพื่อให้พระสงฆ์นั้นได้ช่วยปัดเป่าภัยหรืออันตรายใด ๆ หรือการที่มีโอกาสได้ฟังพระท่านสวดพระปริตร และการได้มีโอกาสร่วมงานบวชศรีสู่ขวัญ หรือเป็นผู้จัดพิธีกรรมการสู่ขวัญ เพราะเหตุดังกล่าวมานั้นทำให้เกิดผลสำเร็จ คือ (๑) เกิดความสบายใจว่าเมื่อทำพิธีสะเดาเคราะห์แล้วแม้เคราะห์กรรมจะไม่หายทั้งหมดแต่อย่างน้อยก็พอจะเบาบางลงไปได้บ้าง (๒) เกิดความสบายใจว่าเราได้พบและฟังหมอสู่ขวัญทำพิธีกรรมในพิธีกรรมอันศักดิ์สิทธิ์แล้วก็ย่อมที่จะมีผลต่อการดำเนินชีวิตให้ดีขึ้นได้ (๓) เมื่อทำการทำขวัญแล้วบุคคลที่เรารักจักจะอยู่กับเราได้ต่อไปได้อีก ซึ่งสิ่งต่าง ๆ ที่ได้กล่าวมานี้ถือได้ว่าเป็น “มงคล” เพราะก่อให้เกิดความสำเร็จทั้งแก่ตนเองและสังคม

๔.๔.๑.๔ ความเชื่อเรื่องผีและเทวดา

ในทางพระพุทธศาสนา มีความเชื่อในเรื่องวิญญาณที่เรียกว่า ผี ซึ่งมีชื่ออีกอย่างว่า อมนุษย์ หรือวิญญาณที่ไม่ใช่มนุษย์ที่มีอำนาจในการสร้างความเสียหายหรือสร้างความเจ็บป่วยให้เกิดขึ้นกับมนุษย์ได้ ดังปรากฏในความเชื่อเรื่องการเกิดภัยพิบัติที่เมืองไพศาลี ซึ่งมีสาเหตุจากการที่อมนุษย์ทั้งหลายได้เข้าไปอาศัยอยู่ในเมืองนั้นและสร้างความทุกข์ให้เกิดกับชาวเมืองจนพระพุทธรูปองค์ต้องเข้าไปเจริญรัตนสูตรเพื่อขจัดปัดเป่าเหตุร้ายนั้น^{๖๓} หรือกรณีที่พระภิกษุเข้าไปปฏิบัติธรรมในป่าโดยไม่ได้ออกกล่าวกับบรรดาเจ้าที่ในป่าทำให้ผีในป่านั้นแปลงร่างเป็นผีรูปร่างต่างๆมาหลอกให้พระภิกษุกลัวจะได้ออกไปเสียจากป่า ต่อมาพระพุทธรูปองค์สอนให้สวดกรณียเมตตาสสูตรเพื่อแผ่เมตตาให้กับเจ้าที่ทั้งหลายจนสามารถอยู่ร่วมกันได้^{๖๔} หรือการมีเหตุการณ์ผีเข้าสิงภิกษุ^{๖๕} อาจารย์ และอุปัชฌาย์ ช่วยกันรักษาภิกษุนั้น แต่ไม่สามารถรักษาให้หายได้ ภิกษุเดินไปที่ร้านขายหมูแล้วกินเนื้อดิบ ต้มเลือดสด ๆ โรคอมนุษย์เข้าสิงของภิกษุนั้นจึงสงบ ภิกษุทั้งหลายจึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคให้ทรงทราบ. พระผู้มีพระภาครับสั่งว่า “ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตเนื้อดิบ เลือดสด ในเมื่อมีโรคอมนุษย์เข้าสิง..” ...เวทมนต์ไล่ผี...^{๖๖} ...ร้ายมนต์ขับผี...^{๖๗} เป็นต้น โดยเหตุการณ์เช่นนี้ถือว่าเป็นเรื่องที่เกิดมาจากอำนาจของผี

นอกจากนั้น พระพุทธศาสนายังได้กล่าวถึงการมีอยู่ของเทวดาว่าในโลกนี้มีเทวดาอยู่ และเทวดาก็มีความสัมพันธ์กับมนุษย์ ดังเช่น กรณีที่พระพุทธรูปองค์ได้สัมผัสพบเห็น พุทธคุณ สอนทนาปัญหาธรรมะ สอนธรรมะ ต่อสู้กับวิญญาณของมารที่มาผจญ หรือเรื่องท้าวสัทหมบดีพรหมได้กราบทูลพระพุทธเจ้า เพื่อขอให้พระพุทธเจ้าแสดงธรรมอนุเคราะห์แก่หมู่สัตว์โลกทั้งหลาย คำกราบทูลก็ได้ถูกดัดแปลงมาเป็นคำอาราธนาธรรมว่า พรพมา จะ โลกาธิปติ สัทหมปะติกัตถัญชะลี ฯลฯ^{๖๘} เทวดา เทพ

^{๖๓} พ.ธ.อ.(ไทย) ๒/๑๖๘/๗๓.

^{๖๔} พ.ธ.อ.(ไทย)๓/๒๕/๓๗.

^{๖๕} อมนุษย์เข้าสิง ในที่นี้หมายถึง ผีเข้า.

^{๖๖} วิ.ม. (ไทย) ๕/๒๖๔/๔๙.

^{๖๗} ที.สี. (ไทย) ๙/๒๑/๘, ๙/๒๐๕/๗๐.

^{๖๘} ที.สี. (ไทย) ๙/๒๑๑/๗๒.

^{๖๙} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๑๗๒/๒๒๙-๒๓๒.

พรหม เข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าก่อนปริณิพพาน ในระหว่างนั้นมีพระเถระเจ้าชื่อ อุปวาณะ อยู่ถวายนางนาค
เฉพาะพระพักตร์ของพระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าได้สั่งให้พระอุปวาณะหลีกออกไปอย่ายืนขวางทาง เพราะ
เทวดา เทพ พรหมหรือจะเข้ามาเฝ้ากับพระพุทธเจ้าบ้าง พระอานนทเถระเจ้าอยู่ด้วย ณ ที่นั้น เมื่อได้ยิน
พระพุทธเจ้าตรัสเช่นนั้น จึงสงสัยและทูลถามพระพุทธเจ้าว่า เทพตามีจิตเป็นอย่างไร มีสภาวะเป็น
อย่างไร พระพุทธเจ้าตอบว่า เทพดาจากหมื่นจักรวาล (๑๐ โลกธาตุ) มาขอเข้าเฝ้า ต่างก็กล่าวว่า
พระพุทธเจ้าจะปริณิพพานเร็วนักน่า เสียหาย สำหรับเทพดาที่ปราศจากกิเลสตัณหาแล้ว ผู้บรรลุนิพพาน
เป็นพระโสดาบัน สกทาคามี หรือ พระอนาคามี ย่อมมีสติสัมปชัญญะอดกลั้น และกล่าวว่าสังฆารธรรม
ทั้งหลายไม่เที่ยงหนอ พระพุทธเจ้าทรงแสดงประวัติแห่งเทพดาที่มาประชุมในครั้งนั้นแก่พระอานนท^{๗๐}

จากการกล่าวมาทั้งหมด เราจะพบว่า พระพุทธศาสนาต่างให้การยอมรับว่าเรื่องผีหรือเรื่องเทวดา
มีอยู่จริง และผีหรือเทวดาก็มีบทบาทต่อวิถีชีวิตของมนุษย์เนื่องจากว่าเป็นผู้ที่อยู่ในภพภูมิเกี่ยวเนื่อง
สัมพันธ์กัน และในแง่ของการประกอบพิธีกรรมหรือการอาศัยอยู่ในโลกร่วมกันของมนุษย์ เทวดา หรือผี
จะต้องมีการบอกกล่าวให้รับรู้ถึงการเป็นอยู่และการมีความสัมพันธ์ต่อกันนั้นด้วย

สำหรับความเชื่อเรื่องผีและเทวดา ได้มีอิทธิพลต่อพิธีกรรมการขวัญของชาวอำเภอดำรงวิทยะ จังหวัด
สุรินทร์ ดังนี้ (๑) กรณีของเทวดา การประกอบพิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญทุกครั้งจะต้องมีการจัดทำพาน
บายศรี หรือเครื่องบูชาเทวดาก่อนเพื่อเป็นการอัญเชิญเทวดามาเป็นสักขีพยานในการประกอบพิธี และ
การประกอบพิธีสะเดาะเคราะห์การจะเริ่มพิธีกรรมโดยเฉพาะพิธีกรรมใหญ่ ๆ หรือพิธีการสู่ขวัญที่มี
ผู้เข้าร่วมเยอะ เช่น งานโรงเรียนพระปริยัติธรรม จะต้องมีการปาวร้องอัญเชิญเทวดามาร่วมพิธีกรรมทุก
ครั้ง หรือกรณีของการแต่งเครื่องสังเวศสะเดาะเคราะห์จะต้องแต่งกระทรง ๙ ห่อง หรือเรียกว่า แพ หรือ
เพื่อเป็นการบูชาพเคราะห์ตามความเชื่อทางโหราศาสตร์ด้วยก็เป็นเรื่องความเชื่อเกี่ยวกับเทวดาอีก
ประการหนึ่ง (๒) กรณีของผี สำหรับความเชื่อเรื่องผีที่เข้าเกี่ยวข้องกับพิธีกรรมการบายศรีสู่ขวัญนั้นก็คือ
(๑) กรณีการคำนึงถึงผีบรรพบุรุษที่ก่อนจะประกอบพิธีกรรมในบ้าน กรณีการนิมนต์พระไปทำพิธีกรรมใน
บ้าน เจ้าภาพจะต้องมีการเลี้ยงหรือบูชาผีบรรพบุรุษก่อนเรียกว่าเป็นพิธี แขนงหมอด ก็ถือว่าเป็นพิธีกรรมที่
เกี่ยวเนื่องกับความเชื่อเรื่องผีในทางพระพุทธศาสนาเช่นกันที่พระพุทธศาสนายอมรับในเรื่องของการ
ทำบุญอุทิศให้กับบิดามารดาที่เสียชีวิตไปแล้วบุตรหลานจะต้องให้ความเคารพตามประเพณี (๒) ในการสู่
ขวัญทุกครั้งเมื่อทำพิธีเสร็จแล้ว หมอสูตรผู้เป็นเจ้าพิธีกรรมจะให้ผู้เป็นเจ้าภาพได้ถวายทานและทำบุญ
อุทิศไปให้ผีที่มารบกวนหรือมาทำให้ผู้นั้นประสบกับเคราะห์กรรมนั้นด้วย ถือว่าเป็นการอุทิศบุญให้กับผี
ที่มาทำร้ายตนนั้นให้ได้รับบุญจะได้ไม่มารบกวนอีกต่อไป

จากการกล่าวมาทั้งหมดจะพบว่าความเชื่อเรื่องเทวดาและผีในทางพระพุทธศาสนาได้เข้ามามี
อิทธิพลต่อการประกอบพิธีกรรมการสู่ขวัญของชาวอำเภอดำรงวิทยะ จังหวัดสุรินทร์เป็นอย่างมากเนื่องจากชาว
อำเภอดำรงวิทยะ จังหวัดสุรินทร์เชื่อว่าเหตุบางอย่างมีมาจากการปฏิบัติผิดต่อผีหรือต่อเทวดา หรือเชื่อว่าการ
สู่ขวัญจะต้องอัญเชิญเทวดามาเป็นสักขีพยานหรือมาเพื่อช่วยเหลือ

๔.๔.๒ อิทธิพลด้านการทำบุญกุศล

สำหรับประเด็นต่อไปที่จะต้องศึกษา ก็คือประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการทำบุญ เนื่องจากในสมัย
พุทธกาล การสู่ขวัญถือว่าเป็นการกระทำที่เกี่ยวข้องกับบุญกิริยาวัตถุ คือ การให้ทาน การรักษาศีล และ
การเจริญภาวนา อย่างเด่นชัด โดยในการสู่ขวัญ จะเกิดผลหรือไม่จะต้องมีองค์ประกอบประการสำคัญก็

^{๗๐} ที.ม.(ไทย) ๑๐/๒๐๐/๑๔๔.

คือการบริจาคทาน การรักษาศีล และการเจริญภาวนา ซึ่งอิทธิพลของบุญกิริยาวัตถุทั้ง ๓ ที่มีต่อการสู่ขวัญในอำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์มีดังต่อไปนี้

๔.๔.๒.๑ อิทธิพลในด้านการให้ทาน สำหรับการบวชหรือการสู่ขวัญหรือการสู่ขวัญในสมัยพุทธกาล มีสิ่งหนึ่งที่ขาดไม่ได้เมื่อทำการบวชหรือการสู่ขวัญแล้วผู้ที่เจ้าภาพจะต้องให้ทานด้วยการถวายภัตตาหารแด่พระสงฆ์จำนวนมาก ทั้งนี้ก็เพราะเห็นว่าพระสงฆ์ เป็นบุญเขตหรือเนืองนาบุญของโลก การทำบุญแด่พระภิกษุสงฆ์ผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบย่อมจะได้รับอานิสงส์มาก เมื่อมีอานิสงส์มากย่อมจะส่งผลต่อการ (๑) หายจากอาการขวัญเสียคือบรรเทาลงได้ (๒) มีขวัญและกำลังใจดีขึ้น เพราะพระพุทธรูปหรือครุฑหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์อื่น ๆ การบริจาคข้าว น้ำ อาหาร ผ้าและยาน ย่อมได้อายุ วรรณะ สุขะ และพละอย่างแน่นอน และ (๓) เจ้ากรรมนายเวร จะได้รับอานิสงส์ของการสู่ขวัญในครั้งนั้นด้วย ดังนั้น ในการสู่ขวัญจึงเรียกชื่ออีกอย่างหนึ่งว่าการทำบุญที่มุ่งอุทิศให้กับเจ้ากรรมนายเวรเป็นหลัก และยังเป็นการเสริมชะตาอีกด้วย อนึ่ง การให้ทานที่จะเกิดผลนั้นพระพุทธรูปศาสนาเสนอว่าจะต้องให้ทานแก่บุคคลผู้มีศีล คือพระอรหันต์หรือพระผู้ปฏิบัติดี และผู้ให้ทานก็จะต้องเป็นผู้มีศีลด้วย การให้ทานนั้นจึงจะเกิดผล

สำหรับความเชื่อเรื่องการทำบุญโดยเฉพาะการให้ทานเนื่องในการสู่ขวัญของชาวอำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์จากการลงพื้นที่ศึกษาพบว่า หมอสูตรทุกคนบอกว่าการสู่ขวัญจะได้ผลคือผู้เป็นเจ้าภาพมีขวัญและกำลังใจดีขึ้นสบายใจขึ้น ส่วนหนึ่งจะต้องมาจากการให้ทาน ซึ่งการทำบุญถวายสังฆทานหรือการปล่อยนกปล่อยปลา ไถ่ชีวิตโคกระบือ หรือเป็นการร่วมทำบุญสร้างวัด บูรณะพระอุโบสถหรือวิหารหล่อพระประธานก็สุดแท้แต่ถือว่าเป็นการให้ทานหมด และการให้ทานนี้ก็ถือว่าเป็นอุบายในการสร้างกุศลเพื่อให้เจ้ากรรมนายเวรได้รับบุญครั้งนี้จนจะก่อให้เกิดผลต่อการสู่ขวัญนั้นด้วย

นอกจากนี้ เราจะพบว่าในการสู่ขวัญของชาวอำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์นั้นได้มีการบำเพ็ญบุญคือการให้ทานอย่างเต็มที่ซึ่งถือว่าการได้รับอิทธิพลในเรื่องการทำบุญให้ทานจากคัมภีร์พระพุทธรูปศาสนาเถรวาทอย่างเห็นได้ชัด

๔.๔.๒.๒ อิทธิพลในด้านการรักษาศีล สำหรับประเด็นต่อไปที่จะต้องศึกษาก็คือการพิจารณาถึงอิทธิพลเรื่องการรักษาศีลที่ปรากฏในประเพณีการสู่ขวัญในคัมภีร์พระพุทธรูปศาสนาเถรวาทที่มีอิทธิพลต่อการรักษาศีลในความเชื่อเรื่องการสู่ขวัญของชาวอำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ ซึ่งจากการศึกษาพบว่าในการสู่ขวัญที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธรูปศาสนา สิ่งแรกที่พระพุทธรูปจะต้องทำก็คือการให้ผู้ที่อยู่ในงานและเจ้าภาพสมาทานศีล ๕ หรือศีล ๘ หรืออุโบสถศีลตามแต่โอกาสที่มี เพราะการมีศีล ถือว่าเป็นหัวใจของความสำเร็จทุกอย่างทุกประการ และถือว่าการมีศีลตามหลักคำสอนของพระพุทธรูปศาสนาเป็นการยอมรับนับถือพระพุทธรูปศาสนาด้วยจิตใจที่แน่วแน่และเข้มแข็ง และศีลถือว่าเป็นบาทฐานของการเคารพสิทธิในชีวิตและทรัพย์สินของผู้อื่นและเป็นบาทฐานของการได้รับอานิสงส์จากการประกอบพิธีกรรมด้วย คติความเชื่อเรื่องการรักษาศีลก่อนการสู่ขวัญนี้ก็มีอิทธิพลต่อความเชื่อเรื่องการสู่ขวัญของชาวอำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์เป็นอย่างมาก โดยเฉพาะการสู่ขวัญที่มีพระภิกษุเป็นเจ้าพิธีกร หรือการจัดพิธีกรรมการสู่ขวัญในวัดจะต้องมีการรับศีลเสียก่อนเพื่อให้ตัวเองบริสุทธิ์ก่อนที่จะทำการบวชหรือการสู่ขวัญต่อไป ซึ่งเปรียบเทียบการรักษาศีลนี้ว่าเป็นประตูไปสู่ความสำเร็จของสรรพสิ่งที่มุ่งหวังทุกประการ

๔.๔.๒.๓ อิทธิพลในด้านการเจริญภาวนา ในสมัยพุทธกาลการสู่ขวัญ จะไม่ปรากฏในรูปแบบของพิธีกรรมมากนักจะมีอยู่ในช่วงหลังๆ ได้แก่กรณีของการสู่ขวัญให้กับชาวเมืองไพศาลี ซึ่งไม่ว่าจะเป็นกรณีใดๆ โดยมากจะเน้นการปฏิบัติธรรมมากกว่าการขออำนาจจากสิ่งอื่น เช่น นางอุตตราอุบาสิกาแผ่

เมตตาให้นางสิริมาที่เอาน้ำร้อนมาสาธหน้าทำให้น้ำร้อนเย็นลงได้ หรือกรณีของนกคุ้มโพธิสัตว์ที่ตั้งจิตอธิษฐานต่อบารมีที่ตนได้บำเพ็ญเพียรมาให้รักษาจากไฟที่กำลังไหม้มาอยู่ หรือกรณีของอายุวัฒน์กุมารที่พระพุทธองค์เสด็จไปโปรดด้วยการให้พระภิกษุสวดพระปริตร ขณะที่พระองค์ทรงอธิษฐานจิตช่วย และบรรดาผู้ที่เป็นพราหมณ์ พราหมณ์ บิดารมรดาและญาติของอายุวัฒน์กุมารต่างก็ร่วมตั้งจิตอธิษฐานเจริญสติภาวนาช่วย เป็นผลทำให้เกิดความสำเร็จกับพิธีกรรมการสู่ขวัญให้กับอายุวัฒน์กุมารได้ จากกรณีดังกล่าวมานั้นจะเห็นว่าการสู่ขวัญหรือการบำรุงขวัญที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาจะต้องมีเนื้อหาของ การตั้งจิตอธิษฐานเจริญสติภาวนาด้วยจึงจะก่อให้เกิดผลสำเร็จได้^{๗๑} และความเชื่อดังกล่าวก็มีอิทธิพลต่อการภาวนาในการสู่ขวัญในอำเภอท่าตูม จังหวัดจังหวัดสุรินทร์มาก โดยตามา ได้กล่าวว่า เมื่อบายศรีสู่ขวัญเสร็จแล้วถ้าเป็นไปได้เจ้าภาพหรือผู้ที่เป็นผู้ร่วมพิธีกรรมนี้จะต้องปฏิบัติธรรมรักษาศีลจึงจะถือว่าเป็นการดี^{๗๒} ส่วนนายไพฑูรย์ ศาลางาม เห็นว่าการฟังหมอสวดสวดขวัญอ่านบทสวดสวดขวัญนั้นผู้ร่วมพิธีกรรมหรือเจ้าภาพจะต้องเอาใจใส่ในอารมณ์ของความตั้งใจฟังและตั้งใจให้เป็นสมาธิในตลอดจนจบการสู่ขวัญจึงจะประสบผลสำเร็จ^{๗๓} ส่วนนายอรรถกร สุขบรรเทิง เห็นว่า การสวดสวดขวัญจะสำเร็จหรือไม่หรือให้ประโยชน์หรือไม่ได้ขึ้นอยู่กับหมอสวดเพียงอย่างเดียวแต่จะต้องขึ้นอยู่กับความตั้งใจของผู้ที่เป็นเจ้าภาพหรือเป็นผู้เข้าร่วมพิธีการเท่านั้น^{๗๔} นายลุน เชิดชู กล่าวว่า ผมไม่รู้ว่เวลาท่านสวดจะศักดิ์สิทธิ์หรือไม่ แต่ในฐานะที่ผมเป็นชาวพุทธการที่ผู้เข้าร่วมงานพิธีกรรมดังกล่าวเอาใจตรงไปตามเสียงสวดและบริกรรมภาวนาพุทโธ ๆ ตามไปผมว่าการภาวนาที่ก่อให้เกิดสมาธิดังกล่าว ย่อมจะทำให้การสู่ขวัญ มีผลมากขึ้น^{๗๕} นายสมพงษ์ ดาทอง ให้ข้อคิดเห็นว่า ผมเชื่อว่าผู้เข้าร่วมพิธีกรรมก็ดี ผู้ประกอบพิธีกรรมก็ดีที่ตั้งจิตไว้ดีแล้วในความเชื่อเกี่ยวกับอานาภาพของบทสวดสวดขวัญจะมีผลมากเลยทีเดียว ทั้งนี้เพราะการภาวนา ย่อมทำให้จิตมีสมาธิ เมื่อจิตเรามีสมาธิก็จะมีพลังเมื่อมีพลังก็จะทำให้เกิดเป็นบุญกุศลที่จะก่อให้เกิดความสำเร็จทำให้ขวัญดีได้^{๗๖}

จากข้อมูลที่ยกมากล่าวทั้งหมดนั้นเราจะพบว่า การสู่ขวัญที่มีการภาวนาอธิษฐานจิตที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาได้มีอิทธิพลต่อการสู่ขวัญของชาวอำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์เป็นอย่างมาก โดยเฉพาะเมื่อมีการประกอบพิธีกรรมผู้ประกอบพิธีกรรมและผู้เข้าร่วมพิธีกรรมจะต้องรู้จักการภาวนาคือเจริญสติสมาธิไปด้วยการสู่ขวัญจึงจะมีผล

๔.๕ วิเคราะห์หลักธรรมที่ปรากฏในแนวคิดเรื่องขวัญและประเพณีการทำขวัญของชาวในอำเภอท่าตูมจังหวัดสุรินทร์

นับเป็นอีกประเด็นหนึ่งที่จะต้องมีการนำมศึกษาเนื่องจากประเพณีการสู่ขวัญของชาวอำเภอท่าตูมนี้เป็นประเพณีและพิธีกรรมของชาวพุทธ ดังนั้น จึงจำเป็นที่จะต้องค้นหาความจริงเรื่องหลักธรรมว่า กระบวนการในการประกอบพิธีกรรมนั้นมีหลักธรรมอะไรซ่อนอยู่หรือไม่ ซึ่งจากการศึกษามาทั้งหมดจะพบว่าหลักธรรมที่ปรากฏในพิธีกรรมการสู่ขวัญของชาวอำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์นั้นมีดังต่อไปนี้

^{๗๑} มหามกุฏราชวิทยาลัย, ธรรมปัทมฐกถาแปล ภาค ๔, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗), หน้า ๑๗๗ -๑๗๙.

^{๗๒} สัมภาษณ์ พระครูสิริพรหมสร, ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๖.

^{๗๓} สัมภาษณ์ นายไพฑูรย์ ศาลางาม, ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๖.

^{๗๔} สัมภาษณ์ นายอรรถกร สุขบันเทิง, ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๖.

^{๗๕} สัมภาษณ์นายลุน เชิดชู, ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๖.

^{๗๖} สัมภาษณ์ นายสมพงษ์ ดาทอง, ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๖.

๔.๕.๑ หลักคำสอนเรื่องกรรม

จากการศึกษามาทั้งหมดพบว่าในความเชื่อและพิธีกรรมการสวดวิญญูของชาวพุทธในอำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ มีคำสอนเรื่องกรรมของพระพุทธศาสนาปรากฏอยู่ โดยเฉพาะเรื่องความเชื่อเกี่ยวกับความเป็นผู้มีขวัญดีหรือขวัญเสียนั้นมีจากกรรม โดยทั้งหมดสูตรและผู้เข้าร่วมพิธีกรรมมีความเห็นร่วมกันว่าขวัญดีขวัญเสียนั้นแหละคือกรรม หรือมีสาเหตุมาจากกรรม คือเป็นทั้งกรรมเก่าและกรรมใหม่ หรือกรรมดีและกรรมชั่ว เช่น ถ้าเป็นกรรมหรือโชคดีเกิดขึ้นกับเรา เราก็เรียกว่าขวัญดี แต่ถ้ากรรมไม่ดีเกิดขึ้นกับเรา เราก็จะเรียกว่าขวัญเสียหรือเสียขวัญ^{๗๗} หรือขวัญกับกรรมมันเป็นเรื่องอันเดียวกัน แต่เป็นการเข้าใจกันผิด เพราะการเรียกชื่อ กล่าวคือตอนแรกเราเรียกกันว่าขวัญดีขวัญเสียเพราะเรียกตามหลักโหราศาสตร์หรือหลักคำสอนของศาสนาพราหมณ์เดิม แต่พอพระพุทธศาสนาเข้ามาเราก็ยังเรียกขวัญว่ากรรม แต่แท้ที่จริงมันก็เป็นอันเดียวกันผิดแต่เรียกชื่อเท่านั้น^{๗๘} หรือคิดว่าเป็นเรื่องเดียวกันเพราะขวัญดีขวัญเสียมันก็มาจากกรรมหรือเป็นผลของกรรม^{๗๙} ซึ่งจากทัศนะดังที่ได้ยกมานั้นถือว่า เป็นความเชื่อเรื่องกรรมตามคำสอนของพระพุทธศาสนา และนอกจากนั้น ในพิธีกรรมการสวดวิญญูยังปรากฏว่า ผู้คนโดยมากเชื่อว่า ตนเองประสบภาวะเจ็บป่วยหรือเกิดอาการขวัญเสียนี้เป็นสิ่งที่เกิดจากการกระทำของเจ้ากรรมนายเวรหรือสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่มีผลต่ออาการที่เกิดขึ้น^{๘๐} ซึ่งถือว่าเป็นเรื่องกรรมกับกระบวนการเกิดในภพชาติที่แตกต่างกัน การมาทำพิธีกรรมสวดวิญญูก็เพื่อเป็นการทำบุญให้กับเจ้ากรรมนายเวร ดังนั้น เราจึงจะพบว่าในความเชื่อเรื่องกรรมของชาวพุทธในอำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์นั้นก็มีคำสอนเรื่องกรรมปรากฏอยู่ และถือว่ามีความสอดคล้องกับหลักคำสอนเรื่องกรรมที่ปรากฏในพระพุทธศาสนา

โดยคำว่า “กรรม” ในทางพระพุทธศาสนา หมายถึง การกระทำที่ประกอบด้วยเจตนาคือทำด้วยความตั้งใจหรือจงใจทำไม่ว่าจะเป็นการทำดีหรือทำชั่วก็ตาม การทำดีเรียกว่า “กรรมดี” การทำชั่วเรียกว่า “กรรมชั่ว” โดยมีเจตนาเป็นเกณฑ์ตัดสินการกระทำดังปรากฏในพระพุทธพจน์ว่า “เจตนาหิ ภิกขเว กัมมัมภวามิ แปลว่า ภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวเจตนาว่าเป็นตัวกรรม”^{๘๑} ดังนั้น คำว่ากรรมนี้ จึงถือเอาตัวเจตนาเป็นใหญ่ จึงจะจัดว่าเป็น “กรรม” แต่ถ้าเป็นการกระทำหรือการเคลื่อนไหวที่ไม่มีเจตนา ภาษาธรรมตามหลักพระพุทธศาสนาจัดว่าเป็น “กิริยา” เช่น “ขุดหลุมพรางดักคนหรือสัตว์ให้ตกลงไปตาย จัดว่าเป็นกรรม แต่การขุดบ่อน้ำไว้กินหรือใช้ สัตว์ตกลงไปตายเองไม่จัดว่าเป็นกรรม แต่ถ้ารู้ยอว่าบ่อน้ำที่ตนขุดไว้อยู่ในที่ซึ่งคนจะพลัดตกได้ง่าย แล้วปล่อยปละละเลย มีคนตกลงไปตาย ก็ไม่พ้นเป็นกรรม”^{๘๒} แต่ถ้าเป็นการกระทำที่ไม่มีเจตนา เช่น บังเอิญเดินไปเหยียบมดจนได้รับบาดเจ็บ หรือตาย โดยมีได้มีเจตนาที่จะฆ่ามันนั้น ก็ไม่จัดว่าเป็นกรรม ซึ่งพระอรหันต์ผู้หมดกิเลสแล้ว กระทำสิ่งใดไม่มีเจตนาด้วยกิเลสตัณหา การกระทำ ก็จัดเป็นกิริยา กิริยาไม่มีเจตนา ผลที่เกิดขึ้นก็เรียกเพียงปฏิกิริยา ส่วนการกระทำที่ประกอบด้วยเจตนา

^{๗๗} สัมภาษณ์คุณตามา แสนดี, ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๖.

^{๗๘} สัมภาษณ์คุณตาปี อินทร์สำราญ, ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๖.

^{๗๙} สัมภาษณ์คุณตาหาญ บุญมี, ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๖.

^{๘๐} สัมภาษณ์คุณตาอินทร์ แสนดี, ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๖.

^{๘๑} อภ.ฉก. (บาลี) ๒๒/๓๓๔/๔๖๔, อภ.ฉก. (ไทย) ๒๒/๓๓๔/๔๖๒.

^{๘๒} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๔.

ผลที่เกิดขึ้นเรียกว่าผลกรรม หรือวิบาก ถ้าเรียกให้ถูกต้องก็คือ วิบากของกรรม รวมความว่า กิริยาให้ผล เป็นปฏิกิริยา กรรมให้ผลเป็นวิบาก^{๘๓}

จากการศึกษามาเราจะพบว่าพระพุทธศาสนาได้สอนเน้นถึงความสำคัญของกรรมเป็นอย่างมาก ดังข้อความที่พระผู้มีพระภาคตรัสกับวาเสฏฐมานพว่า “กมฺมุนา วตตตี โลโก แปลว่า โลกเป็นไปตามกรรม หรือโลกย่อมเป็นไปตามกรรม”^{๘๔} โดยกรรมนั้นแบ่งได้เป็น ๒ ประเภทหลักคือ

(๑) กรรมชั่ว มีสาเหตุมาจาก ความโลภ ความโกรธ และความหลง ของผู้ที่มีความประมาทเป็นลักษณะ ซึ่งเหตุทั้ง ๓ ที่ยกมาข้างต้น ดังที่ปรากฏว่า เหตุเพื่อเกิดกรรม (อกุศลกรรม) ๓ ประการนี้ ๓ ประการ คือ ๑. โลภะ ๒. โทสะ ๓. โมหะ อโลภะย่อมไม่เกิดขึ้นเพราะโลภะ โดยที่แท้ โลภะย่อมเกิดขึ้นเพราะโลภะ โทสะย่อมไม่เกิดขึ้นเพราะโทสะ โดยที่แท้ โทสะย่อมเกิดขึ้นเพราะโทสะ โมหะย่อมไม่เกิดขึ้นเพราะโมหะ โดยที่แท้ โมหะย่อมเกิดขึ้นเพราะโมหะ ดูกรภิกษุทั้งหลาย เทวดา มนุษย์ หรือแม้สุดต้อยใดอย่างหนึ่ง ย่อมไม่ปรากฏเพราะกรรมที่เกิดแต่โลภะ แต่โทสะ แต่โมหะ โดยที่แท้ นรก กำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน ปิตติวิสัย หรือ แม้ทุกต้อยใดอย่างหนึ่ง ย่อมปรากฏเพราะกรรมที่เกิดแต่โลภะ แต่โทสะ แต่โมหะ

(๒) กรรมดี มีสาเหตุมาจาก เจตนาหรือการกระทำ ๓ ประการ คือ ๑. อโลภะ ๒. อโทสะ ๓. อโมหะ โลภะย่อมไม่เกิดขึ้นเพราะอโลภะ โดยที่แท้ อโลภะย่อมเกิดขึ้นเพราะอโลภะ โทสะย่อมไม่เกิดขึ้นเพราะอโทสะ โดยที่แท้ อโทสะย่อมเกิดขึ้นเพราะอโทสะ โมหะย่อมไม่เกิดขึ้นเพราะอโมหะ โดยที่แท้ อโมหะย่อมเกิดขึ้นเพราะอโมหะ ดูกรภิกษุทั้งหลาย นรก กำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน ปิตติวิสัย หรือแม้ทุกต้อยใดอย่างหนึ่งย่อมไม่ปรากฏเพราะกรรมที่เกิดแต่อโลภะ แต่อโทสะ แต่อโมหะ โดยที่แท้ เทวดา มนุษย์ หรือแม้สุดต้อยใดอย่างหนึ่ง ย่อมปรากฏเพราะกรรมที่เกิด แต่อโลภะ แต่อโทสะ แต่อโมหะ ดูกรภิกษุทั้งหลาย เหตุเพื่อเกิดกรรม ๓ ประการนี้^{๘๕}

นอกจากนั้นแล้ว เมื่อพิจารณาตามหลักของพุทธศาสนาเห็นว่ากรรมจัดเป็นกฎธรรมชาติ เรียกว่ากฎแห่งกรรมหรือกรรมนิยามว่าด้วยการกระทำของมนุษย์ คือ ทำดีได้ดีทำชั่วได้ชั่ว^{๘๖} เมื่อกรรมให้ผลตามลำดับหรือธรรมชาติแล้วถึงป้องกันอย่างไร ก็ไม่สามารถป้องกันได้ เพราะเป็นผลของวิบากกรรมที่ตามมา ทำให้มนุษย์ได้รับผลต่าง ๆ กันไป พระพุทธองค์ได้ตรัสเรื่องกรรมแก่ สุภมาณพ โตทยบุตร ซึ่งมีความสงสัยว่า อะไรเป็นเหตุให้ มนุษย์ทั้งหลายมีอายุสั้น มีอายุยืน มีโรคมาก มีโรคน้อย มีผิวพรรณทรามมีผิวพรรณงาม มีศักดิ์น้อย มีศักดิ์มาก มีโภคะน้อย มีโภคะมาก เกิดในสกุลต่ำ เกิดในสกุลสูง ไร้ปัญญา มีปัญญา ดังต่อไปนี้ว่า

บุคคลในโลกนี้จะเป็นสตรีก็ตาม บุรุษก็ตาม เป็นผู้มักทำชีวิตสัตว์ให้ตกลงเป็นคนเหี้ยมโหด มีมือเปื้อนเลือด หมกมุ่นในการประหารประหาร ไม่เอ็นดูในเหล่าสัตว์มีชีวิต เขาตายไป จะเข้าถึงอบายทุกติ วินิบาต นรก เพราะกรรมนั้น อันเขาให้พรังพร้อม สมทานไว้อย่างนี้ หากตายไป ไม่เข้าถึงอบายทุกติ วินิบาต นรกถ้ามาเป็นมนุษย์ เกิด ณ ที่ใดๆ ในภายหลัง จะเป็นคนมีอายุสั้น ปฏิบัติ

^{๘๓} พุทธทาสภิกขุ, (นามแฝง), **กฎแห่งกรรมตามหลักแห่งพระพุทธศาสนา**, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ม.ป.ป.), หน้า ๗.

^{๘๔} ม.ม. (บาลี) ๑๓/๗๐๗/๖๔๘, ม.ม. (ไทย) ๑๓/๗๐๗/๕๕๐.

^{๘๕} อัง. ปัญจก-ฉักก (ไทย) ๑๔/ ๓๑๐/๓๐๙.

^{๘๖} ถิ่น รัตกนก, “พระพุทธศาสนากับวิทยาศาสตร์”, **ปริยัติสัมพันธ์**, ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๑๗ (๒๕๓๗) : ๖๕-๖๗.

เป็นไปเพื่อมีอายุสั้น คือ เป็นผู้มักทำชีวิตสัตว์ให้ตกลง เป็นคนเหี้ยมโหด มีมือเปื้อนเลือด หมกมุ่นในการประหารชีวิต ไม่เอ็นดูในเหล่าสัตว์มีชีวิต

ส่วนบุคคลในโลกนี้จะเป็นสตรีก็ตาม บุรุษก็ตาม ละปาณาติบาตแล้ว เป็นผู้เว้นขาดจาก ปาณาติบาต วาจาชญา วาจาตราได้มีความละอาย ถึงความเอ็นดู อนุเคราะห์ด้วยความเกื้อกูล ในสรรพสัตว์และภูตอยู่เขาตายไป จะเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ เพราะกรรมนั้น อันเขาให้พร้อม สมทานไว้อย่างนี้ หากตายไป ไม่เข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ ถ้ามาเป็นมนุษย์เกิด ณ ที่ใดๆ ใน ภายหลัง จะเป็นคนมีอายุยืน ปฏิบัติเป็นไปเพื่อมีอายุยืน คือ ละปาณาติบาตแล้ว เป็นผู้เว้นขาด จากปาณาติบาต วาจาชญา วาจาตราได้ มีความละอาย ถึงความเอ็นดู อนุเคราะห์ด้วยความ เกื้อกูลในสรรพสัตว์และภูตอยู่^{๘๗}

จากการกล่าวมาทั้งหมดเราจะพบว่ากฎแห่งกรรมหรือกฎของการกระทำของสัตว์ทั้งหลาย ย่อม เป็นกฎที่มีอิทธิพลต่อกระบวนการเกิด การดับและการสืบต่อในวัฏฏสงสาร ซึ่งเราเรียกกระบวนการ ความสัมพันธ์นั้นว่ากระบวนการเกิดใหม่ ซึ่งกรรมจะมีส่วนเป็นอย่างมากในการที่จะให้คำอธิบายในเรื่อง ดังกล่าว

จากการกล่าวมาทั้งหมดเราจะพบว่าความเชื่อเรื่องการสวัญของชาวอำเภอดำตูม จังหวัด สุรินทร์ไม่ได้มีพื้นฐานความเชื่ออยู่ที่หลักของการสยบยอมหรืออ่อนน้อมเทพเจ้าด้วยการรอมลลบันดาล ของเทพเจ้า แต่ชาวอำเภอดำตูม จังหวัดสุรินทร์มีความเชื่อว่าการกระทำกรรม เป็นเรื่องของผลของการ กระทำของตนเอง ดังนั้น ชาวอำเภอดำตูม จังหวัดสุรินทร์จึงเชื่อว่าการสวัญเป็นเพียงอุปายในการสร้าง กรรมดี คือการทำความกุศลให้เกิดขึ้นเพื่อจะได้มีส่วนบรรเทากรรมไม่ดีในอดีตที่ได้เคยทำมา และสร้างหนุ่ กรรมใหม่ที่เป็นกรรมดีให้มากขึ้นเท่านั้น

๔.๕.๒ หลักคำสอนเรื่องความไม่ประมาท

ในพิธีกรรมการสวัญของชาวอำเภอดำตูม จังหวัดสุรินทร์ปรากฏมีหลักคำสอนเรื่องความไม่ ประมาทอยู่ด้วย เหตุเพราะการประกอบพิธีกรรมหรือการเข้าร่วมพิธีกรรมสวัญในทุกประเภทในทุกช่วง วยของชีวิตจะเป็นเหตุใดเหตุหนึ่งก็ตามทั้งที่เป็นเหตุที่ดีและเหตุที่ไม่ดีที่จะต้องมีการสวัญหรือเรียกขวัญ หมอสูตรและผู้เข้าร่วมพิธีมีความเชื่อว่า การบายศรีสวัญเป็นการกระทำที่คำนึงความไม่ประมาทในชีวิต เนื่องจากเมื่อเกิดเหตุการณ์อย่างใดอย่างหนึ่งขึ้นมาแล้วไม่สบายใจ เพื่อความไม่ประมาทกลัวว่าเหตุการณ์ นั้นจะนำไปสู่ปัญหาต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้นอนาคต เพื่อป้องกันปัญหาดังกล่าวจึงได้จัดให้มีพิธีกรรมสวัญขึ้น เช่น การกลับมาจากการไปทำงานในต่างถิ่น หรือการหายจากการเจ็บป่วย หรือการไปศึกษาเล่าเรียน เป็นต้น ทั้งนี้ก็เพื่อความไม่ประมาทหรือเพื่อเป็นการป้องกันปัญหาที่ยังไม่เกิด แต่คิดว่าอาจจะเกิดขึ้นได้

ในทางพระพุทธศาสนา คำว่า ความไม่ประมาท หมายถึงการอยู่ด้วยสติและปัญญา หมายถึง การดำเนินชีวิตโดยมีสติเป็นเครื่องกำกับความประพฤติปฏิบัติและการกระทำทุกอย่าง ระมัดระวังตนเอง และคอย惕เตือนญาติผู้ประมาท ไม่ให้หลงไปในทางเสื่อม ตลอดทั้งเพียรพยายามในการแสวงหาโอกาส สำหรับความดีและความเจริญก้าวหน้า ตระหนักในสิ่งที่พึงทำและพึงละเว้น ใส่ใจสำนึกอยู่เสมอ ใน หน้าที่อันจะต้องรับผิดชอบ ไม่ยอมปล่อยปละละเลยกระทำการด้วยความจริงจิงรอบคอบ ธรรมคือความ ไม่ประมาทนี้ ถือได้ว่าเป็นหลักธรรมที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง ในการบำเพ็ญกุศลธรรมทั้งหลายทั้งปวงให้ เต็มเปี่ยม พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญกับความไม่ประมาทอย่างมาก เพราะคำสอนของพระพุทธเจ้า

^{๘๗} ม.อุป. (ไทย) ๑๔/๒๕๐-๒๕๖/๓๕๐-๓๕๕.

ทั้งหมด ย่อมสรุปรวมลงในความไม่ประมาท^{๘๘} เพราะความไม่ประมาทนั้นเป็นดุจรอยเท้าช้างที่เป็นที่รวม
ลงของรอยเท้าของสัตว์ทุกชนิดในโลก^{๘๙} พระพุทธศาสนานั้นถือว่า ความไม่ประมาทนั้นเป็นหนทางของ
ความดี^{๙๐} ประโยชน์ทุกอย่างที่มนุษย์พึงปรารถนาจะได้ด้วยความไม่ประมาทนี้เท่านั้น ดังพุทธพจน์ที่ว่า

“บัณฑิตผู้ไม่ประมาทย่อมยึดไว้ได้ซึ่งประโยชน์ทั้ง ๒ คือ ประโยชน์ในชาตินี้ และประโยชน์ใน
ชาติหน้า”^{๙๑} “ดูก่อนพราหมณ์ ธรรมข้อหนึ่ง เมื่อปฏิบัติสั่งสมให้ดีแล้วย่อมยึดไว้ได้ซึ่งประโยชน์
๒ ประการ คือ ประโยชน์ในชาตินี้ และประโยชน์ชาติหน้า”^{๙๒}

“ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้พิจารณาเห็นประโยชน์ตน...ประโยชน์ผู้อื่น...ประโยชน์สองฝ่าย ก็
ควรแท้ที่เดียวที่จะทำกิจของตน...ของผู้อื่น...กิจทั้งสองฝ่ายนั้นให้ถึงพร้อมด้วยความไม่
ประมาท”^{๙๓}

จากพุทธพจน์ดังกล่าวจะเห็นได้ว่าพระพุทธศาสนา ได้เน้นย้ำความไม่ประมาท อันได้แก่ ความ
ไม่อยู่โดยปราศจากสติ มีความระมัดระวังที่จะไม่ทำเหตุแห่งความผิดพลาด^{๙๔} หรือ ความเอาใจใส่
กระตือรือร้น ขวนขวาย ความเตรียมพร้อมระวังระไว เร่งทำสิ่งที่ควรทำ เร่งแก้ไขสิ่งที่ควรแก้ไข
ปรับปรุงสิ่งที่ควรปรับปรุง เร่งประกอบกิจการงานที่ดีอันเป็นทางแห่งความดี และเป็นที่รวมของประโยชน์ที่
มนุษย์พึงได้พึงมีไม่ว่าจะเป็นประโยชน์ในระดับโลกียะและโลกุตระก็ตามโดยถือว่าความไม่ประมาทนั้น
เป็นคุณธรรมพื้นฐาน หรือหลักการที่จะทำให้บรรลุประโยชน์ทั้งที่เป็นทิฏฐธัมมิกัตถะ และสัมปรายิกัตถ
ประโยชน์^{๙๕} หรือประโยชน์สูงสุด และประโยชน์ที่เป็นทั้งส่วนตัวและส่วนสังคมด้วย

๔.๕.๓ คำสอนเรื่องบุญกิริยาวัตถุ

จากการศึกษากรอบแนวคิดความเชื่อในเรื่องของพิธีกรรมการสวดวิญญูของชาวอำเภอบ้านนา จังหวัดสุรินทร์
พบว่า มีหลักคำสอนเรื่องบุญกิริยาวัตถุของพระพุทธศาสนาปรากฏอยู่ เนื่องจากในกระบวนการประกอบ
พิธีกรรมสวดวิญญูจะต้องมีการให้ทาน (ในกระบวนการพิธีกรรม คือการถวายภัตตาหารเช้าแด่พระภิกษุ หรือการ
เลี้ยงดูแขกที่มาร่วมงานอย่างเต็มที่ก็ถือว่าการต้อนรับดังกล่าวเป็นการให้ทาน) การรักษาศีลและการเจริญ
ภาวนา เพราะการสวดวิญญูที่จะให้ประโยชน์อย่างเต็มที่นั้นพระครูปริยัติวิสุทธิคุณ (ดร.ประจักษ์ จกธมโม)
กล่าวว่าจะต้องมีการรักษาศีล และเจริญภาวนาไปด้วย การรับศีลจากพระเป็นอันดับแรกก่อนจากนั้นก็
การตั้งจิตอธิษฐานทำจิตทำให้หนึ่งไม่วอกแวกในการฟังคำอวยพระหรือคำสวดวิญญูจากหมอสวดที่เป็นทั้ง
พระและฆราวาสที่ได้มาให้คำอวยพรหรือปัดเป่าสิ่งไม่ดีออกไป^{๙๖} หรือพระครูสมุห์หาญ ปญฺญารโธ ได้
กล่าวว่า การมาร่วมพิธีกรรมการสวดวิญญูนั้นต้องมุ่งประโยชน์จากการทำพิธีด้วยการเน้นการให้ทาน และตั้งใจ
ที่เห็นชาวอำเภอบ้านนาทุกหมู่บ้านเมื่อจัดงานพิธีกรรมที่มีการสวดวิญญูมักจะเน้นหลักการทำบุญตามหลักไตรสิกขา

^{๘๘} อย.ทสก. (ไทย) ๒๔/๑๕/๒๘-๒๙, อย.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๕๓/๕๒๓-๕๒๔, อย.ทสก.อ. (บาลี) ๓/๑๕/๓๒๑.

^{๘๙} อย.ฉก. (ไทย) ๒๒/๕๓/๔๒๕ .

^{๙๐} พุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๒๔/๒๐ .

^{๙๑} พุ.อติ. (ไทย) ๒๕/๒๓/๒๔๗ .

^{๙๒} อย.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๕๓/๓๕๐-๓๕๑.

^{๙๓} ส.นิ. (ไทย) ๑๖/๒๒/๒๙.

^{๙๔} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ยุตโต) , พจนานุกรมพุทธศาสตร์: ฉบับประมวลศัพท์ , หน้า ๔๐๑.

^{๙๕} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ยุตโต) , พุทธธรรม : ฉบับขยายความ , หน้า ๕๙๖.

^{๙๖} สัมภาษณ์พระครูสมุห์หาญ ปญฺญารโธ, ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๖.

คือกาให้ทาน รักษาศีลและเจริญภาวนาเป็นหลัก ซึ่งถือว่าเป็นการกระทำที่สอดคล้องกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา^{๙๗}

จากการศึกษาเรื่องพิธีกรรมการสู่ขวัญของชาวอำเภอนาทม จังหวัดสุรินทร์มาทั้งหมด จะพบว่า จะมีหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ก็คือ หลักคำสอนเรื่องบุญกิริยาวัตถุ หมายถึง หลักคำสอนที่ว่าด้วยเรื่องเหตุเกิดของบุญว่ามาจากสาเหตุสำคัญอยู่ ๓ ประการ คือ

๑. ทานมัย คือบุญเกิดเพราะการให้ทาน คำว่า ทาน หมายถึง การเสียสละสิ่งของต่าง ๆ ของตน หรือให้ความรู้ทั้งทางธรรมและทางโลกเพื่อเป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น ก็จะสามารถนำมาเป็นอุบายวิธีการแก้ปัญหาความโลภในสังคมปัจจุบันได้ตามความเหมาะสม ทานตามความหมาย คือ ทาน หมายถึง เจตนาเป็นเครื่องให้ ได้แก่ การให้ปัจจัย ๔ มีข้าว น้ำ ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค เป็นต้น หรือทาน หมายถึง การตัด หมายความว่าตัดความตระหนี่ ขำระความตระหนี่ออกจาก ขันธสันดานของตน ตัดความโลภ ขำระความโลภออกจากสันดานของตน^{๙๘} “ทาน กำจัดความตระหนี่เหนียวแน่น ที่นอนจมอยู่ อันเป็นอาสวะชนิดหนึ่ง”^{๙๙} “ทานกำจัดความโลภได้”^{๑๐๐} ซึ่งทานนั้นมีลักษณะของ การให้ที่ประพฤติปฏิบัติกันมี ๔ อย่าง คือ (๑) การให้เพื่อชำระกิเลส คือ ความตระหนี่ในใจของผู้ให้ เรียกว่า บริจาคทาน การให้ด้วยการเสียสละเพื่อกำจัดความขุ่นมัวแห่งจิตโดยไม่คำนึงถึงผู้รับว่าจะเป็นใครก็ตาม (๒) การให้เพื่อตอบแทนคุณความดี เรียกว่า ปฏิการทาน หมายถึง การให้เพื่อตอบแทนหรือบูชาคุณความดีแก่ผู้ที่มีคุณธรรมสูงกว่า เช่น การให้สิ่งของแก่บิดามารดา ครูอาจารย์และบุคคลต่าง ๆ เป็นต้น (๓) การให้เพื่อสงเคราะห์ เรียกว่า สังคหทาน หมายถึง การให้เพื่อผูกมิตร ยึดเหนี่ยวน้ำใจกัน ในกลุ่มคนที่มีความสัมพันธ์กับตน โดยมุ่งที่จะให้เกิดประโยชน์แก่ผู้รับเป็นสำคัญ (๔) การให้เพื่ออนุเคราะห์ เรียกว่า อนุเคราะห์ทาน หมายถึง การให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลแก่คนยากจนด้วยจิตเมตตาสงสารไม่ว่าคนนั้นจะเป็นใคร^{๑๐๑} และการให้หรือทานในพุทธศาสนาแบ่งออกเป็น ๓ ประเภท คือ (๑) อามิสทาน หมายถึง การให้วัตถุสิ่งของต่าง ๆ และทรัพย์สินเงินทองภายนอกทั้งสิ่งที่เป็นที่รักมาก เช่น อวัยวะเลือด ดวงตา เป็นต้นเป็นทาน (๒) ธรรมทาน หมายถึง การให้ในส่วนของจิตใจ^{๑๐๒} เช่น การให้ธรรมะ การให้ความถูกต้องดีงาม แนะนำในสิ่งที่เป็นประโยชน์ (สัพพทาน ธรรมทาน ชินาติ) การให้ธรรมะชนะการให้ทั้งปวง^{๑๐๓} (๓) อภัยทาน หมายถึง การยกเว้นการประทุษร้ายเบียดเบียนซึ่งกันและกัน มีชีวิตอยู่ ร่วมกัน โดยไม่มีเวร ไม่มีภัยต่อกัน มีจิตคิดเมตตาในคนและสัตว์ หากผิดพลาดก็ไม่ถือโทษ โกรธตอบ^{๑๐๔}

โดยอามิสทานแบ่งตามทายก คือ ผู้ให้มีประเภท ๓ ดังนี้ (๑) ทานทาส หมายถึง การที่บุคคลให้ของของตนไม่บริโภคใช้สอยเอง เช่น เมื่อได้สิ่งของที่ประณีตก็ใช้เอง เมื่อจะให้ก็ให้สิ่งของที่ไม่ประณีต (๒) ทานสหาย หมายถึง บุคคลให้ของที่เสมอกันกับที่ตนบริโภคใช้สอย ตนใช้บริโภคใช้สอยของอย่างไร

^{๙๗} สัมภาษณ์พระครูสมุห์หาญ ปญฺญารโ, ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๖.

^{๙๘} มงคล. (บาลี) ๒/๓/๒, มงคล. (ไทย) ๓/๓/๓.

^{๙๙} สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี, “ทศบารมีในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, พระราชวิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๕).

^{๑๐๐} พระพุทธดา ถาวโร, **ชีวิตการงานหลักธรรม**, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๓๗), หน้า ๑๐๕.

^{๑๐๑} พระมหาสุวิทย์ วิเศษโสโก, **ทานก้าวแรกแห่งการพัฒนาคุณภาพชีวิต**, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท ฟองทองเอ็นเตอร์ไพรซ์ จำกัด, ๒๕๔๑), หน้า ๒๑-๒๒.

^{๑๐๒} อ.ทก. (บาลี) ๒๐/๑๔๒/๘๗, อ.ทก. (ไทย) ๒๐/๑๔๒/๑๒๐.

^{๑๐๓} พ.ธ. (บาลี) ๒๕/๓๕๔/๗๘, พ.ธ. (ไทย) ๒๕/๓๕๔/๑๔๔.

^{๑๐๔} พ.ธ. (บาลี) ๑/๓๕๒-๓๕๔, พ.ธ. (ไทย) ๙/๓/๖๑๘.

ถึงคราวจะให้ผู้อื่นก็ให้ของอย่างนั้น (๓) ทานสามี หมายถึง บุคคลให้ของที่ดีประณีตกว่าของที่ตนบริโภคใช้สอย โดยเลือกเอาสิ่งของที่ดีที่สุดให้ไป^{๑๐๕} การให้ดังกล่าวนี้ พระพุทธเจ้าตรัสอานิสงส์ไว้ ดังปรากฏอยู่ในกีนทสูตรสังยุตตนิกาย สคาถวรรค ความว่า

บุคคลให้ข้าว	ชื่อว่า ให้กำลัง
ให้ผ้า	ชื่อว่า ให้วรรณะ
ให้ยานพาหนะ	ชื่อว่า ให้ความสุข
ให้ประทับ	ชื่อว่า ให้จักขุ
ผู้ให้ที่พักอาศัย	ชื่อว่า ให้ทุกสิ่งทุกอย่าง ^{๑๐๖}

อานิสงส์ดังกล่าวมานี้จะเกิดแก่ผู้บริจาคให้ด้วยใจที่เสียสละ ตัดความตระหนี่ความโลภในจิตใจของตนออกไปเห็นประโยชน์ยิ่งใหญ่แล้วจึงเกิดการบริจาคขึ้น อานิสงส์ก็จะปรากฏมากเป็นธรรมดา ดังพุทธดำรัสว่า

ผู้ให้สิ่งที่ชอบใจ	ย่อมได้สิ่งที่ชอบใจ
สิ่งดีที่ท่านให้แล้ว	ย่อมได้สิ่งดีเช่นกัน
ผู้ให้สิ่งที่เลิศ	ได้สิ่งที่เลิศเช่นเดียวกัน
ให้สิ่งที่ประเสริฐ	ก็ย่อมได้สิ่งนั้นแล ^{๑๐๗}

ถ้ามุ่งถึงเจตนา การบริจาคทานจะสัมฤทธิ์ผลแก่ผู้ให้ต้องประกอบด้วยเจตนา ๓ วาระดัง พระพุทธดำรัสที่ปรากฏในอังคุตตรนิกาย ฉกกนิบาต ความว่า ก่อนให้จิตใจเบิกบาน กำลังให้ทำให้พอใจให้พอใจ ครั้นให้แล้ว ชื่นอกชื่นใจใน ทานที่ได้เสียสละไปแล้วนี้แลเป็นความถึงพร้อมแห่งการบริจาคที่ให้ผลสมบูรณ์^{๑๐๘} จะเห็นว่า “ผู้บริจาคทานย่อมได้รับอานิสงส์ทั้งแก่ตนเองและแก่ผู้อื่นที่ได้รับทานการบริจาคของเราไปเป็นความสุขทั้งแก่ผู้ให้และผู้รับทั้ง ๒ ฝ่าย”^{๑๐๙} ทั้งเป็นการบรรเทาความโลภความตระหนี่ออกจากใจของผู้ให้ด้วย

ส่วนธรรมทาน หมายถึง การให้ธรรมเป็นทานหรือการแสดงธรรมหรือหลักการดำรงชีวิตหรือการแก้ไขปัญหาก็กับผู้ที่ต้องการได้นำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตถือว่าเป็นธรรมทาน และอภัยทานนั้นหมายถึงการให้ทานด้วยการให้อภัย คือไม่ถือโทษโกรธ หรือการผูกโกรธต่อคนที่โกรธ หรือเป็นเจ้าของกรรมนายเวรของตน หรือคนที่ตนเป็นปฏิปักษ์ต่อตนเอง เป็นต้น เรียกว่าอภัยทาน “อภัยทาน” เป็นคำในภาษาบาลี ประกอบขึ้นจาก อ+ภัย+ทาน หมายถึง การให้ความไม่มีภัย หรือปลอดภัย^{๑๑๐} ในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ก็ได้ให้ความหมาย “อภัยทาน” ว่า การให้ความไม่มีภัย^{๑๑๑} เช่นเดียวกัน คำว่าอภัยทาน เป็นการให้ที่เป็นมหาทาน คือ เป็นทานอันยิ่งใหญ่ ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ในอภิสังขสูตรดังนี้ทุกขุทั้งหลาย ทาน ๕

^{๑๐๕} พระมหาสุวิทย์ วิษุเดชโก, ทานก้าวแรกแห่งการพัฒนาคุณภาพชีวิต, หน้า ๒๔.

^{๑๐๖} ส.ส. (บาลี) ๑๕/๔๒/๓๖, ส.ส. (ไทย) ๑๕/๔๒/๕๘.

^{๑๐๗} อัง.ปญจก. (บาลี) ๒๒/๔๔/๔๖, อัง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๔๔/๗๒.

^{๑๐๘} อัง.ฉก. (บาลี) ๒๒/๓๗/๓๒๓, อัง.ฉก. (ไทย) ๒๒/๓๗/๔๘๖.

^{๑๐๙} แม่ชีดวงพร คำหอมกุล, “การศึกษาวิเคราะห์พุทธจริยศาสตร์ในธัมมปัทมสูตร”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔).

^{๑๑๐} พระธรรมปิฎก(ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๒, (กรุงเทพมหานคร:โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๓๘๐.

^{๑๑๑} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คพับลิเคชั่น, ๒๕๔๖), หน้า ๑๓๓๑.

ประการ นี้ เป็นมหาทาน ที่รู้กันว่าล้าเลิศ รู้กันมานาน รู้กันว่าเป็นอริยวงศ์ เป็นของเก่า ในอดีตไม่ถูกลบล้างแล้ว ไม่เคยถูกลบล้างในปัจจุบัน ไม่ถูกลบล้าง ในอนาคตก็จักไม่ถูกลบล้าง ไม่ถูกสมณพราหมณ์ผู้รู้คัดค้าน^{๑๑๒}

จากความหมายของทานตามที่กล่าวมาแล้วนั้นย่อมบ่งชี้อยู่ในตัวเองว่า ทานทำหน้าที่ในเวลาเดียวกัน ได้แก่ (๑) สงเคราะห์ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แจกจ่ายสิ่งของให้แก่ผู้อื่นบ้าง (อามิสทาน) (๒) ประพฤติปฏิบัติตนต่อผู้อื่นด้วยเจตนาอันงดงามเป็นแบบอย่างที่ดีบ้าง (ธรรมทาน) (๓) การให้ความปลอดภัย ให้ความไม่มีภัยแก่ตนและผู้อื่น ไม่ถือโทษโกรธเคืองในการล่วงละเมิดของผู้อื่น(อภัยทาน) การให้อภัยเป็นการให้ที่ไม่ต้องลงทุนอะไรเลยเป็นการให้ที่ง่าย แต่คนเราทำได้ยากเพราะมีกิเลสอยู่ในใจ ต้องอาศัยการฟังธรรม จึงจะเห็นคุณประโยชน์ของการให้อภัยแล้วจะให้อภัยได้ง่าย ดังมีข้อความปรากฏในอรรถกถาทุททกนิกายจริยปิฎกว่า “ทานเป็นปฏิปักษ์ต่อโลภะ”^{๑๑๓} “ทานมีการบริจาคเป็นลักษณะ มีการกำจัดโลภะความอยากได้เป็นรส”^{๑๑๔}

๒. สีสัมย หมายถึงบุญเกิดขึ้นมาจากการรักษาศีล ซึ่งคำว่า ศีล หมายถึง เจตนาเป็นเครื่องเว้น “ได้แก่เว้นจากการคิดล่วงละเมิด คำว่าละเมิดในแง่หนึ่ง คือ ละเมิดระเบียบ ละเมิดกฎเกณฑ์ บทบัญญัติ ละเมิดวินัยที่วางกันไว้ อีกแง่หนึ่งก็คือละเมิดต่อผู้อื่น มองอีกด้านหนึ่ง ศีล อยู่ที่ความสำรวมระวัง กล่าวคือ การสำรวมระวังคอยปิดกั้นหลักเว้นไม่ให้ความชั่วเกิดขึ้นได้นั่นเอง”^{๑๑๕} “และถ้ามองให้ลึกที่สุดสภาพจิตของผู้ไม่คิดจะละเมิดไม่คิดจะเบียดเบียนใครนั้นแหละคือตัวศีล”^{๑๑๖} ซึ่งการดำเนินกิจการต่าง ๆ ของหมู่ชน การจัดการสภาพความเป็นอยู่และสิ่งแวดล้อมให้เรียบร้อยและเกื้อกูลการดำรงอยู่ด้วยดีของหมู่ชนนั้น ศีลขั้นพื้นฐานหรือระดับเบื้องต้นที่สุด ก็คือ “การไม่เบียดเบียนผู้อื่นด้วยกาย หรือวาจา และการไม่ทำลายสติสัมปชัญญะที่เป็นตัวคุมศีลของตน ศีลขั้นต้นนี้เรียกว่า ศีล ๕ หรือสิกขาบท ๕”^{๑๑๗} ดังมีข้อความว่า “คนมีศีลไม่ถือเอาสิ่งของ ๆ ผู้อื่นแม้แต่เส้นหญ้า เป็นผู้ไม่โลภ”^{๑๑๘}

ซึ่งเราจะพบว่าการรักษาศีลนั้นย่อมก่อให้เกิดความสุขหรือบุญขึ้นมาได้เนื่องจากผู้มีศีลไม่ว่าจะเป็นศีล ๕, ๘, ๑๐, ๒๒๗ ก็ตามล้วนเป็นผู้ที่มีพื้นฐานของจิตใจในการเคารพสิทธิทั้งทางกาย วาจา และจิตใจต่อตนเองและผู้อื่น ดังนั้น ผู้ที่มีศีลจึงเป็นผู้ที่ก่อให้เกิดสุขหรือบุญให้กับทั้งตนเองและผู้อื่นได้

๓. ภาวนามมัย หมายถึง บุญจะสำเร็จหรือเกิดขึ้นได้ด้วยการเจริญสติภาวนา หรือการฝึกอบรมจิตใจให้เป็นผู้ที่มีจิตใจมั่นคงเข้มแข็ง ซึ่งคำว่า “ภาวนา” ซึ่งเป็นคำบาลีเป็นกิริยาศัพท์ ที่มาจากคำว่า ภาเวติ ซึ่งตรงกับคำว่า วทฺเตติ หรือ คำว่า วัฒนา เป็นความหมายที่ใช้เรียก คำว่า ภาวนา เฉพาะคำว่า ภาวนา แปลว่า การเจริญ^{๑๑๙} หมายถึง การทำให้มีขึ้น , เป็นขึ้น, การฝึกอบรมทำสิ่งที่ยังไม่มีให้มีขึ้น การบำเพ็ญ ต่อมานิยมใช้คำว่า “พัฒนา” ซึ่งเป็นศัพท์ใหม่ในภาษาไทย แต่เดิมใช้คำว่า เจริญ

^{๑๑๒} อก. อฎฐก. (ไทย) ๒๓/๓๙/๓๐๐-๓๐๑.

^{๑๑๓} พุ.จริยา.อ. (บาลี) ๑/๓๕๑, พุ.จริยา.อ. (ไทย) ๙/๓/๖๑๖.

^{๑๑๔} พุ.จริยา.อ. (บาลี) ๑/๓๒๘, พุ.จริยา.อ. (ไทย) ๙/๓/๕๗๘.

^{๑๑๕} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พุทธธรรมฉบับขยายความ, (กรุงเทพฯ : บริษัทสหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๙), หน้า ๗๖๗.

^{๑๑๖} พุ.ป. (บาลี) ๓๑/๔๐/๔๖, พุ.ป. (ไทย) ๓๑/๔๐/๖๐. อธิบายใน วิสุทธิ. (ไทย) ๑/๘.

^{๑๑๗} ที.ปา. (บาลี) ๑๑/๓๑๕/๒๐๘, ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๑๕/๓๐๒-๓๐๕.

^{๑๑๘} พุ.จู.อ. (บาลี) ๑/๓๓๕, พุ.จู.อ. (ไทย) ๙/๓/๕๘๙.

^{๑๑๙} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พัฒนาตน, พิมพ์ครั้งที่ ๑๒, (กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก, ๒๕๔๔), หน้า ๙.

พระพุทธศาสนาใช้คำว่า เจริญ เป็นการใช้ฝึกอบรม เช่น เจริญสมถ เจริญวิปัสสนา แต่เดิมนั้น พระพุทธศาสนาใช้คำว่า ภาวนา คือ สมถภาวนา ฝึกอบรมจิตให้เกิดความสงบ วิปัสสนาภาวนา ฝึกอบรมปัญญาให้เกิดความรู้เข้าใจตามเป็นจริง เมื่อกล่าวถึงคำว่า พัฒนา ก็คือ กล่าวถึงความเจริญ เป็นคำเรียกให้เข้าใจง่าย^{๑๒๐}

จากการกล่าวมาทั้งหมดเราจะพบว่า การภาวนาย่อมก่อให้เกิดบุญโดยเฉพาะบุญจะเป็นบุญที่เกิดกับตนเอง และผู้อื่นด้วยพลังของจิตที่เข้มแข็งในการแผ่เมตตาจิตไปให้ทั้งกับตนเองและผู้อื่น ดังนั้น การภาวนาจึงก่อให้เกิดบุญ

อนึ่ง จากการศึกษาความเชื่อและพิธีกรรมการสู่ขวัญของชาวอำเภอดำรงวิทยะ จังหวัดสุรินทร์นั้น ก็เป็นการกระทำเพื่อมุ่งหวังถึงบุญจากการให้ทาน รักษาศีลและการเจริญภาวนาตามหลักบุญกิริยาวัตถุ ซึ่งถือว่าเป็นการกระทำบุญมากกว่าการสู่ขวัญเพื่อกิจหรือเป้าหมายอื่นๆหรือเป็นเพียงกุศโลบายเพื่อก่อให้เกิดการทำบุญนั่นเอง

๔.๕.๔ หลักคำสอนเรื่องความกตัญญูทเวท

สำหรับการประกอบพิธีกรรมสู่ขวัญของชาวอำเภอดำรงวิทยะ จังหวัดสุรินทร์นั้นภายหลังจากที่ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่เพื่อเก็บข้อมูลภาคสนามก็พบว่าในเนื้อหาจริง ๆ ของพิธีกรรมสู่ขวัญนี้ถือว่าเป็นเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับครอบครัว ชุมชน โดยมีหลักคิดในเรื่องการแสดงออกซึ่งความกตัญญูเป็นหลัก โดยเฉพาะในเรื่องของครอบครัว เช่น การจัดงานสู่ขวัญของวัดโพธิ์พิมวันต์ อำเภอดำรงวิทยะที่ได้จัดประเพณีการสู่ขวัญข้าวขึ้น โดยท่านพระครูสุคนธ์สีลากร ได้อธิบายให้เห็นประเด็นดังกล่าวว่า

“วันนี้เอามาจัดงานขึ้นมานั้นไม่ได้มุ่งหวังถึงสาเหตุของพระแม่โพสพอะไรหรอก แต่ได้จัดงานขึ้นมาเพื่อให้ชาวบ้านได้มีโอกาสมาพบกัน โดยเฉพาะทุกคนในครอบครัวที่แม่จะอยู่บ้านเดียวกัน แต่ก็แทบจะไม่มีโอกาสได้คุยกันก็มี การจัดงานบุญสู่ขวัญข้าวนี้ทำให้ลูกได้ช่วยได้เสียสละเพื่อแม่ เพื่อพ่อได้แสดงออกเพื่อแม่เพื่อพ่อเพื่อพี่เพื่อน้องอย่างเต็มที่ สังเกตว่าวันนี้คนมาเยอะต่างคนต่างสนับสนุนช่วยเหลือกันเป็นอย่างดี ภาพนี้อาตมาเห็นว่ามันเป็นเรื่องของ การแสดงออกซึ่งความกตัญญูทเวทที่คนในสังคมได้แสดงออกต่อกันระหว่างพี่น้องพ่อแม่ลูกหลานอันนี้สำคัญมาก”^{๑๒๑}
สอดคล้องกับคุณ.....ได้ให้ความเห็นว่า

“ผมเองเกิดมาจากครอบครัวที่ทำนามาก่อน ก่อนที่จะเลิกการทำนาแต่ผมก็ได้มีโอกาสมาร่วมงานบุญสู่ขวัญข้าวที่วัดโพธิ์พิมวันต์นี้ ผมรู้สึกดีใจมากเลยครับอย่างน้อยๆเราก็ไม่ควรละเลยที่จะนึกถึงบุญคุณของสิ่ง ๒ สิ่งที่สำคัญมาก คือ (๑) บุญคุณของข้าวที่ได้เลี้ยงให้กำลังให้ชีวิตเรามาจากเด็กจนโตถึงปานนี้เรากำลังมีชีวิตมาได้ก็เพราะข้าวอันนี้ไม่น่าลืม (๒) บุญคุณพ่อแม่เราที่สอนเราให้รู้จักการปลูกข้าวทำนาจนเราสามารถมีวิชาทำนาทำนาหรือบอกคนอื่นได้ว่าเราทำนาเป็นนี้มาได้ อันนี้เป็นบุญคุณของพ่อแม่เราที่ได้ทำมาให้เรา เราจะต้องรู้จักการสำนึกในบุญคุณท่าน อันนี้ถือว่าสำคัญที่ผมเห็นว่าเป็นเนื้อหาของงานบุญที่นี้ครับ”^{๑๒๒}

จากข้อมูลดังกล่าว เราจะพบว่าสาระัตถะของการจัดงานพิธีกรรมการสู่ขวัญของชาวอำเภอดำรงวิทยะ จังหวัดสุรินทร์ นั้นหนึ่งก็คือเพื่อเป็นแสดงออกซึ่งความกตัญญูทเวทที่ต่อบุพการี คือบิดามารดาหรือครูบา

^{๑๒๐} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต),หลักแม่บทของการพัฒนาดน, พิมพ์ครั้งที่ ๑๕, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,๒๕๔๗), หน้า ๑๐-๑๕.

^{๑๒๑} สัมภาษณ์พระครูสุคนธ์สีลากร, เจ้าอาวาสวัดโพธิ์พิมวันต์ , ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๖.

^{๑๒๒} สัมภาษณ์นายสว่าง ชาญศรี, ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๖.

อาจารย์ที่ได้มีบุญคุณต่อตัวเรา และแสดงออกซึ่งความกตัญญูทวนเวียนต่อสิ่งที่เราได้รับประโยชน์ซึ่งก็คือข้าว ดังนั้น กรอบความคิดเรื่องการสืบทอดในมุมมองของชาวอำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ จึงเป็นเรื่องที่มีความเกี่ยวข้องกับการแสดงออกถึงความกตัญญูทวนเวียนที่ตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนานั่นเอง ซึ่งตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาระบุว่า ความกตัญญู เป็นคุณธรรมพื้นฐานของมนุษย์ในสังคมมนุษย์ต้องเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับผู้อื่นและสิ่งอื่น ชีวิตด้านกายภาพดำรงอยู่ได้เพราะได้รับการอุปการะเลี้ยงดูจากบุคคลต่าง ๆ มีบิดามารดา ครูอาจารย์ ญาติพี่น้อง เป็นต้น นอกจากนั้น ต้องพึ่งพาอาศัยสิ่งเหล่านี้อีก เช่น อาศัยปัจจัย ๔ เป็นเครื่องเลี้ยงชีวิตจึงจะมีชีวิตอยู่รอดได้ ในส่วนจิตใจมนุษย์ก็ได้รับการปลูกฝังอบรมลักษณะคุณค่าทางจิตใจจากบุคคลอื่น มีบิดามารดา เป็นต้น ให้มีทัศนคติ ค่านิยม คุณธรรม จริยธรรม อันเป็นหลักสำคัญในการดำเนินชีวิตให้ความเจริญรุ่งเรือง ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญของมนุษย์ ความกตัญญูนี้เป็นคุณธรรมที่มนุษย์พึงปฏิบัติมิใช่เฉพาะต่อมนุษย์ด้วยกันเท่านั้น แต่ให้มีแม้แต่ต่อสัตว์และพืชทั้งหลายด้วย^{๑๒๓}

โดยคำว่าความกตัญญูนี้มีความหมายดังนี้ ในคัมภีร์อรรถกถา ปรมัตถโชติกา ได้แสดงถึงความหมายของความกตัญญูไว้ว่า ความรู้จักอุปการคุณที่ผู้ใดผู้หนึ่งทำมาแล้วไม่ว่ามากหรือน้อย โดยการระลึกถึงเนื่อง ๆ ชื่อว่า กตัญญูตา^{๑๒๔}

ส่วนในพจนานุกรม มคอ-ไทย ได้ให้ความหมายของกตัญญูไว้ว่า กตัญญู (วิ.) ผู้รู้ซึ่งอุปการะอันบุคคลอื่นทำแล้วแก่ตน โดยปกติ วิ. กต อุปการ ชานาติ สีเลนาติ กตญญู. ผู้มีปกติรู้ซึ่งอุปการะอันบุคคลอื่นทำแก่ตน วิ. กต ชนิตฺติ สีลมสสาติ กตญญู. ผู้รู้ซึ่งอุปการะอันบุคคลอื่นทำแล้วแก่ตน วิ. กต อุปการ ชานาติ กตญญู. ผู้รู้คุณท่าน กตเวที (วิ.) ยังบุคคลให้รู้ซึ่งอุปการะอันบุคคลอื่นทำแล้วแก่ตน, ยังบุคคลให้รู้ซึ่งคุณอันบุคคลทำแล้วแก่ตน, ผู้ประกาศซึ่งอุปการะอันบุพการีชนทำแล้ว, ผู้ตอบแทนอุปการะของท่าน, ผู้ตอบแทนอุปการคุณของท่าน, ผู้สนองคุณท่าน, ผู้ตอบแทนคุณท่าน และคำว่ากตัญญูทวนเวียน (ป.) หมายถึงบุคคลผู้รู้คุณท่านและตอบแทนคุณท่าน, ฯลฯ ในภาษาไทยตัดพุดเฉพาะกตัญญู แต่ก็ยังมีความหมายถึง กตเวทิตัวด้วย^{๑๒๕}

ในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ได้ให้ความหมายของกตัญญูไว้ว่า รู้อุปการะที่ท่านทำให้, (ผู้)รู้คุณท่าน เป็นคำคู่กันกับ กตเวที และได้ให้ความหมายของคำว่า กตเวที ว่า (ผู้)สนองคุณท่าน, เป็นคำคู่กันกับ กตัญญู^{๑๒๖}

พุทธทาสภิกขุ ได้ให้ความหมายของกตัญญูไว้ว่า ความรู้และยอมรับรู้ในบุญคุณของผู้อื่น ที่มีอยู่เหนือตนเรียกว่า กตัญญูตา (กตัญญู) การพยายามทำตอบแทนบุญคุณนั้น ๆ เรียกว่า กตเวทิตา (กตเวที)

^{๑๒๓} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), คนไทยกับป่า, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๗), หน้า ๒๑.

^{๑๒๔} ชู.ชู.อ. (บาลี) ๑/๒๐๒/๒๒๑

^{๑๒๕} พันตรี ป. หลงสมบุญ, พจนานุกรม มคอ-ไทย, (กรุงเทพมหานคร : อาทรรการพิมพ์, ๒๕๔๐), หน้า ๑๖๓-๑๖๔.

^{๑๒๖} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕, (กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๓๙), หน้า ๕.

คนที่รู้บุญคุณ เรียกว่าคนกตัญญู คนที่ทำตอบแทน เรียกว่า คนกตเวทีกตัญญูกตเวทิตา หมายถึง ความรู้บุญคุณท่านแล้วทำตอบให้ปรากฏ นี่เป็นธรรมประคองโลกให้เป็นอยู่ได้ และอยู่ได้ด้วยความสงบสุข^{๑๒๗}

เมื่อกล่าวโดยสรุป ความกตัญญู เป็นการกระทำความดีอย่างหนึ่งที่พึงปรารถนาของทุกคน ผู้ที่มีความกตัญญู ย่อมจะทำตนเองให้มีความสุขและทำผู้อื่นให้มีความสุขด้วย จากการศึกษาพบว่า พระพุทธศาสนากล่าวยกย่องบุคคลที่มีความกตัญญู และให้ความสำคัญต่อบุคคลผู้มีความกตัญญูว่าเป็นบุคคลที่หาได้ยากในโลก พระพุทธองค์ตรัสว่าบุคคลที่หาได้ยากมี ๒ จำพวก^{๑๒๘} ได้แก่ (๑) บุพพการี ผู้ทำอุปกัระก่อน (๒) กตัญญูกตเวทีกตัญญู ผู้รู้อุปกัระที่เขาทำแล้วและตอบแทน ซึ่งบุพพการีบุคคล กับ กตัญญูกตเวทีกตัญญู คือบุคคลที่มาคู่กันเสมอ เพราะมีผู้ทำอุปกัระก่อน^{๑๒๙} จึงมีผู้รู้อุปกัระที่ท่านทำแล้วและตอบแทน^{๑๓๐} และเป็นบุคคลที่หาได้ยาก เพราะว่าหมู่สัตว์ส่วนใหญ่ออกวิชาครอบงำ ยากที่จะมองเห็นคุณค่าของบุคคลอื่นได้^{๑๓๑}

๔.๕.๕ หลักคำสอนเรื่องจิต

ในการศึกษาเรื่องประเพณีการสู่ขวัญของชาวอำเภอดำรงวิทยารมย์จังหวัดสุรินทร์มาทั้งหมดจะพบว่า แนวคิดเรื่องขวัญจากความเข้าใจของชาวอำเภอดำรงวิทยารมย์ ทั้งที่เป็นหมอสูตรขวัญ ผู้รับประเพณีชาวบ้านหรือประชาชนทั่วไปก็จะพบว่า คำว่าขวัญนั้นไม่ใช่สิ่งอื่นนอกจากหมายถึง จิตใจของมนุษย์เราเอง ซึ่งถือว่าเป็นทัศนคติที่ตรงกับความหมายของพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในคัมภีร์ว่าขวัญหรือสิริมงคลนั้นถือว่าเป็นจิตของมนุษย์นี้เองที่รู้จักคิด เสพส่วยอารมณ์ และตราบใดที่เรายังไม่บรรลุนิพพานขั้นสูงคือพระนิพพานตรานั้นเรายังจะต้องมีอาการของการขวัญเสียขวัญเสียอยู่ แต่อาการดังกล่าวนั้นก็ไม่ได้มาจากอำนาจเหนือธรรมชาติใดๆ แต่มาจากพื้นฐานสำคัญก็คือ กรรมหรือการกระทำของมนุษย์เอง ซึ่งแนวคิดเรื่องจิตนั้นในพระพุทธศาสนาได้อธิบายว่า คำว่าจิต หมายถึง ธรรมชาติที่รู้อารมณ์, สภาพที่นึกคิด, ความคิด, ใจ^{๑๓๒} ธรรมชาติที่รู้อารมณ์หรือการนึกคิดนี้ก็ได้อีกการตามรู้อารมณ์ที่เข้ามาทางทวารทั้ง ๕ คือ รูปผ่านเข้ามาทางตา เสียงผ่านเข้ามาทางหู กลิ่นผ่านเข้ามาทางจมูก รสผ่านเข้ามาทางลิ้น และสัมผัสผ่านเข้ามาทางกาย นอกจากนี้จิตยังนำเอาอารมณ์ ต่าง ๆ ที่ผ่านเข้ามาทางปัญจทวารมาปรุงแต่งและนึกคิดไปตามอารมณ์อีกด้วย อารมณ์ประเภทหลังนี้เรียกว่าธรรมารมณ์^{๑๓๓} ซึ่งการรู้อารมณ์ของจิตนี้อาจแบ่งได้เป็น ๓ แบบ คือ (๑) การรู้แบบสัญญา คือจำได้ เช่นจำได้ว่า สีดำ สีขาว คนนั้น คนนี้ ผู้ชาย และผู้หญิง เป็นต้น (๒) การรู้แบบปัญญา คือรู้ตามความจริง เช่นรู้ว่าสิ่งนั้นดี สิ่งนี้ชั่ว เป็นต้น (๓) การรู้แบบวิญญาน คือการรู้อารมณ์ที่เกิดตามทวาร ๖ เช่น เห็น ได้ยิน ได้กลิ่น รู้รส รู้สิ่งที่ถูกต้องกาย และรู้ธรรมารมณ์ เป็นต้น คำว่า จิต นั้นมีคำอื่นที่เป็นไวยากรณ์แก่กันมากมายโดยเราอาจเข้าใจศัพท์ที่ใช้เหล่านี้ในความหมายของคำว่าจิตได้เช่นกัน คือ

^{๑๒๗} พุทธทาสภิกขุ, กตัญญูกตเวทีกตัญญูเป็นร่มโพธิ์ร่มไทรของโลก, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๓๖), หน้า ๒.

^{๑๒๘} อด.ติ. (ไทย) ๒๐/๑๒๐/๑๑๔.

^{๑๒๙} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๙, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๑๓๙.

^{๑๓๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒.

^{๑๓๑} มงคล. (บาลี) ๒/๓๖๓/๒๗๖.

^{๑๓๒} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๔๓.

^{๑๓๓} บุญทัน มูลสุวรรณ, พระไตรปิฎกสำหรับพระนวกะและพุทธศาสนิกชนทั่วไป เล่ม ๙, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๙), หน้า ๕

คำว่า มโน มนัส หทัย มนินทริย์ และวิญญูณ เป็นต้น ซึ่งอาจจะไม่ใช่คำที่มีความหมายตรงกันอย่างสมบูรณ์ แต่ในบางโอกาสก็สามารถใช้แทนกันได้ ดังปรากฏในพระพุทฺธพจน์ที่ว่า ตถาคตเรียกสิ่งนี้ว่า จิตบ้าง มโนบ้าง วิญญูณบ้าง จิตเป็นต้นนั้น ดวงหนึ่งเกิดขึ้น ดวงหนึ่งดับไปตลอดทั้งคืนและวัน เปรียบเหมือนลิงเมื่อเที่ยวไปในป่าเล็กและป่าใหญ่จับกิ่งไม้ ปล่อยกิ่งไม้นั้นแล้ว ย่อมจับกิ่งอื่น ปล่อยกิ่งนั้นแล้วย่อมจับกิ่งอื่นต่อไป ฉะนั้น ตถาคตจึงเรียกสิ่งนี้ว่า จิตบ้าง มโนบ้าง วิญญูณบ้าง จิตเป็นต้นนั้น ดวงหนึ่งเกิดขึ้น ดวงหนึ่งดับไปตลอดทั้งคืนและวัน^{๑๓๔}

นอกจากนั้นจะพบว่าคำว่าจิตนั้นหากพิจารณาจากการทำหน้าที่ซึ่งมีความหมายอีก ๔ ประการคือ (๑) ความหมายในแง่ “คิด/รู้อารมณ์” ดังข้อความที่ว่า “จินเตตฺติ จิตฺตํ อารมฺมณํ วิชานาตฺติ อตฺถโถ” แปลว่า ธรรมชาติใด ย่อมคิด อธิบายความว่า ย่อมรู้แจ้งอารมณ์ (๒) ความหมายในแง่ “ก่อ/สร้าง” ดังข้อความที่ว่า “วิจิตฺตรณํ จิตฺตํ” แปลว่า ที่ชื่อว่าจิตเพราะก่อ/สร้างให้วิจิต (๓) ความหมายในแง่ “เก็บ/สั่งสม” ดังข้อความที่ว่า “จิโนติ อตฺตสนฺตานํ” ที่ชื่อว่าจิต เพราะสั่งสมสันดาน(การสืบต่อ)ของตน หรือ “จิตฺตํ กมฺมกิลเลสี” แปลว่า ที่ชื่อว่า จิต เพราะสั่งสมไว้ด้วยกรรมและกิเลส และ (๔) ความหมายในแง่ “วิจิตร” ดังข้อความที่ว่า “จิตฺตํ ตายติ” แปลว่า ที่ชื่อว่า จิต เพราะรักษาไว้ซึ่งความวิจิตร หรือ “วิจิตตารมฺมณํ” แปลว่า ที่ชื่อว่าจิต เพราะมีอารมณ์อันวิจิตร หมายถึงวิจิตรทั้งตัวจิตเองและอารมณ์ที่จิตปรุงแต่งขึ้น^{๑๓๕} ความหมายของจิตดังกล่าวนี้ถูกนิยามขึ้นบนฐานคิดที่ว่าจิตมีโครงสร้าง-หน้าที่แตกต่างกันหลายระดับ จิตบางระดับทำหน้าที่รับรู้โลกทางอายตนะ บางระดับทำหน้าที่ปรุงแต่งโลกที่รับรู้ให้วิจิตรพิสดาร และบางระดับทำหน้าที่เป็นที่เก็บสั่งสมผลแห่งการกระทำทั้งหมดทั้งที่ดีและไม่ดี

จากการศึกษามาทั้งหมดในเรื่องการรู้ขวัญหรือเรื่องขวัญก็จะพบว่าคำว่าขวัญนั้นก็คือจิต ความคิดนึกของมนุษย์นี้เองเพราะตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนานั้นระบุว่าองค์ประกอบของชีวิตมนุษย์เรานั้นยังมีอยู่ ๒ ส่วนคือ กาย กับ จิต กายก็คือรูปร่างหน้าตาของคนเราเอง ส่วนจิตก็คือสภาวะรับรู้ที่คิดได้แก่ เวทนา สัญญา สังขารและวิญญูณ รวมทั้ง ๔ ประการนี้เรียกว่า จิต และจิตนี้เองที่เป็นตัวคิดตัวรู้ตัวปรุงแต่งที่เราเรียกกันว่าขวัญไม่ใช่สิ่งอื่น และขวัญก็มีเพียง ๔ ตัวเท่านั้นก็คือ เวทนาสัญญา สังขารและวิญญูณ จะแยกแยะลงไปอีกก็เป็น จิต กับเจตสิก หมายถึงเครื่องประกอบจิต หรือแยกเป็นประเภทย่อยย่อยลงไปอีกเป็นโลภมูลจิต โมหมูลจิต และโทสมูลจิต เท่าไรก็จะระบุไปตามแต่จะทำการคัดกรองแยกแยะลงไปอีก แต่เมื่อโดยสรุปขวัญก็คือจิตไม่ใช่สิ่งอื่น การเรียกขวัญในทัศนะของพระพุทธศาสนานั้นไม่ได้หมายความว่าเป็นอย่างอื่นแต่หมายถึงการสร้างขวัญและกำลังใจให้เกิดด้วยกาดังจิตใจของมนุษย์ให้เข้าสู่การยึดมั่นในพระรัตนตรัยคือพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ พร้อมกันนั้นก็ได้มีกรอบในการฝึกฝนพัฒนาด้วยการให้รู้จักกาให้ทานรักษาศีลและเจริญภาวนาอันเป็นกรอบที่สำคัญในการพัฒนามนุษย์ตามหลักการของพระพุทธศาสนา

๔.๕.๖ หลักคำสอนเรื่อง อุปาทาน

ในการศึกษาเรื่องขวัญตามหลักการทางพระพุทธศาสนาทั้งหมด และจากการลงพื้นที่ศึกษากรอบแนวคิดเรื่องขวัญของชาวบ้านในอำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์พบว่า ความหมายหรือความเข้าใจในเรื่องขวัญตามหลักคัมภีร์และตามหลักความเชื่อของชาวบ้านนั้นอาจมีความแตกต่างในภาษาการอธิบาย เช่นชาวบ้านอธิบายว่าขวัญคือสิ่งที่ เป็นความคิด ไม่มีตัวตน คัมภีร์บอกว่าสิ่งนั้นคือจิต และที่สำคัญทำให้ได้ทราบถึงความหมายของขวัญจากการศึกษาเรื่องนี้ก็คือเรื่องอุปาทาน หมายถึงความยึดมั่นถือมั่น ที่เกิดมา

^{๑๓๔} ส.นิ. (ไทย) ๑๖/๖๑/๑๑๖.

^{๑๓๕} อภิ.ส.อ. (บาลี) ๑/๑/๑๑๐-๑๑๓, ตูรานละเอียดยใน วิภาวินี. (บาลี) ๒/๑๖๕-๑๖๖.

จากต้นหา ซึ่งมีมนุษย์เราหากยังไม่หมดกิเลสก็จะไม่หมดความยึดมั่นถือมั่นนี้ และในบางครั้งการเกิดอาการ ขวัญผวาหรือขวัญเสียนี้ก็มีสาเหตุมาจากตัวอุปาทานคือความยึดมั่นถือมั่นนี้ ซึ่งเราสามารถที่จะพิจารณาได้จากทัศนะของพระพรหมบัณฑิต อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยที่ท่านได้อธิบายเอาไว้ว่า

“ปลายปี ๒๕๕๔ คนไทยเสียขวัญกันยกใหญ่เพราะต้องเผชิญกับมหาอุทกภัยที่รุนแรงที่สุดในรอบ ๕๐ ปี จนย่างเข้าปี ๒๕๕๕ แล้วขวัญก็ยังไม่กลับมาเข้าร่างดังเดิม ไม่รู้ว่าขวัญไปค้างอยู่ตาม ยอดไม้ที่ไหนแท้ที่จริง คนเสียขวัญก็คือเสียกำลังใจ ภาพแห่งความทรงจำไปผูกติดอยู่กับ เหตุการณ์น้ำท่วมใหญ่ที่ผ่านมาอย่างสลัดไม่หลุด แม่น้ำภายนอกจะแห้งไปแล้ว แต่น้ำก็ยังท่วมอยู่ ภายในใจเพราะเขาไม่สามารถจะลืมภาพน้ำท่วมนั้นได้ นี่คือการขวัญเสียที่เกิดจากอุปาทานคือ ความยึดติดกับภาพน้ำท่วม”^{๑๓๖}

จะเห็นได้ว่าสภาพของขวัญดีและขวัญเสียตามทัศนะของพระพรหมบัณฑิตนั้นมันเป็นเรื่องของ จิต ล้วนๆ คือถ้าจิตมีอุปาทานขวัญก็จะไม่ดี แต่ถ้าจิตไม่มีอุปาทานยึดมั่นหรือมีน้อยก็จะทำให้เกิดความทุกข์เกิดการเสียขวัญและกำลังใจได้ ซึ่งตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาอุปาทาน นั้นมีอยู่ ๔ ประการ ได้แก่

๑. กามอุปาทาน ความยึดมั่นในกาม ยึดมั่นด้วยความรู้สึกจงใจตนเองว่า เป็นของของตนในแง่ใดแง่หนึ่งให้ได้ ไม่มีภาวะเต็มอิ่ม มีความต้องการอยู่เรื่อยๆ ไม่มีขีดจำกัด ทั้ๆ ที่สิ่งเหล่านั้นไม่ใช่ของตนอย่างแท้จริง

๒. ทิฏฐุปาทาน ความยึดมั่นในทฤษฎีต่างๆ ปิดกั้นแนวคิดอื่นๆ ที่ไม่ตรงกับทฤษฎีของตน เกิดการผูกมัดตัวให้คับแคบ สร้างอุปสรรค กักปัญญาของตนเอง ทำให้ไม่สามารถถือเอาประโยชน์จากความรู้ และไม่สามารถรับความรู้ต่างๆ ได้เท่าที่ควรจะเป็น

๓. สิล্পพทุปาทาน ความยึดมั่นในศิลปะและพรต ประพฤติปฏิบัติตามกันอย่างมกมายในสิ่งที่นิยมว่าหลัง ว่าศักดิ์สิทธิ์ เพื่อสนองความอยากของตน อยากให้ตัวตนคงอยู่ มีอยู่ ยึดมั่นแบบแผน ความประพฤติต่างๆ การกระทำสืบๆ กันมา ขนบธรรมเนียมประเพณี ลัทธิพิธี ตลอดจนสถาบันต่างๆ ที่แน่นอน ตายตัว ว่าต้องเป็นอย่างนั้นๆ โดยไม่รู้ถึงความหมาย คุณค่า วัตถุประสงค์ และความสัมพันธ์ โดยเหตุผล กลายเป็นว่าสร้างสิ่งเหล่านั้นมาปิดล้อมตัวเอง ทำให้แข็งทื่อ ยากแก่การปรับปรุงตัว เป็นการกระทำตามๆ กันมาโดยไม่ทราบจุดมุ่งหมาย ไม่ทราบเหตุผล ทำมาจนเคยชิน จึงยึดถือไว้เหนียวแน่น แก้ไขยาก

๔. อัตตวาทุปาทาน ความยึดมั่นในว่าตัวตน ความรู้สึกว่ามีตัวตนที่แท้จริงนั้น เป็นความหลงผิดอย่างหนึ่ง เมื่ออยากเป็นอยู่ ก็อยากให้มีตัวตนอันใดอันหนึ่งเป็นอยู่ (สร้างอัตตาขึ้นมาแล้วยึดถือเป็นจริงเป็นจัง)^{๑๓๗}

จะเห็นได้ว่าอุปาทานทำให้มนุษย์ปุถุชน ไม่สามารถแปลความหมาย ตัดสิน และกระทำการต่างๆ ไปตามแนวทางแห่งเหตุปัจจัยที่มันควรจะเป็น มีแต่ความบีบคั้นเพราะความยึดว่าเป็นตัวเรา ของเรา เมื่อเป็นตัวเราของเรา ก็ต้องเป็นอย่างที่เราอยากให้เป็น บางทีก็ยึดมั่นในสิ่งที่ไม่มีตัวตนว่ามีตัวตนซึ่งการยึดมั่นนี้เองที่เป็นเหตุทำให้เกิดอาการขวัญเสีย คืออาการตกใจหวั่นใจกลัวว่าจะมีอะไรเกิดขึ้นกับตนเอง

^{๑๓๖} พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **ปลุกปลอบใจในยามวิกฤต**, หน้า ๒๓.

^{๑๓๗} พระธรรมปิฎก, **พุทธธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๑๒๖-๑๒๘.

แม้เรื่องนั้นจะเกิดมาแล้วหรือยังไม่เกิดก็พาลคิดไปว่ามันจะต้องเกิดจะต้องมีขึ้นมา เช่น เรื่องน้ำท่วมปีกลายมันท่วมไปแล้วก็ยังคงคิดว่าปีนี้มันจะท่วมอีกหรือไม่ ซึ่งอาการคิดไปเองนั่นแหละที่เรียกว่าอาการของการยึดมั่นถือมั่น หรือกรณีโลกจะแตกในวันสิ้นโลก ซึ่งเรื่องดังกล่าวยังไม่เกิดไม่มีก็กลัวว่ามันจะเกิดคิดมากจนนอนไม่หลับจะหลับลงก็คิดเห็นแต่ว่าโลกจะแตกเสียให้ได้ อย่างนี้เรียกว่าอุปาทานยึดมั่นซึ่งเมื่อเกิดอาการเช่นนี้แล้วย่อมก่อเกิดทุกข์กายทุกข์ใจหรือเกิดการขวัญเสียหรือขวัญหนีดีฝ่อกลายมาเป็นความทุกข์อีกอันนี้ถือว่าเกิดมาจากอุปาทานนั่นเอง

๔.๖ วิเคราะห์ผลที่เกิดจากการเข้าร่วมพิธีการทำขวัญทางพระพุทธศาสนาในอำเภอท่าตูมจังหวัดสุรินทร์

ในการดำเนินการประกอบพิธีกรรมสู่ขวัญหรือประกอบพิธีกรรมอื่นๆที่ไม่เกี่ยวเรื่องของขวัญและการสู่ขวัญนั้นมักจะถูกถามจากสังคมภายนอกอยู่เป็นประจำว่าทำแล้วจะได้อะไรหรือทำไปแล้วจะเกิดอะไรกับการกระทำเช่นนั้นเพราะหากเราตอบคำถามไม่ได้ว่าทำไปแล้วมันจะเกิดอะไรสิ่งหนึ่งที่จะเกิดตามมาก็คือการถูกตอกย้ำว่าสิ่งที่เรานั้นเป็นสิ่งที่มลายไม่มีประโยชน์ ดังนั้น เราจึงจำเป็นต้องหาคำตอบเกี่ยวกับการสู่ขวัญของชาวอำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ว่าที่ทำแบบนี้มันได้ประโยชน์อะไรขึ้นมาบ้าง ซึ่งจากการศึกษาจะพบว่าผลที่เกิดขึ้นได้ดังต่อไปนี้ คือ

๔.๖.๑ เกิดความสบายใจ

จากการศึกษามาทั้งหมดเราจะพบว่า การประกอบพิธีกรรมสู่ขวัญในอำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์นั้นทำให้เกิดผลกับผู้ที่เข้าร่วมพิธีกรรมดังกล่าวหลายประการ ซึ่งประการหนึ่งที่สังเกตเห็นได้ชัดก็คือทำให้เกิดความสบายใจ เพราะบางคนแม้ไม่ได้มีการขวัญเสียแต่ก็จัดประเพณีขึ้นเพื่อความสบายใจของตนเอง ดังที่พบในความเห็นของเขาว่า “ ผมไม่คิดว่าการสู่ขวัญมันจะให้ประโยชน์อื่นใดกับผมมากกว่าผมมีความสบายใจ แต่ทำไปแล้วรู้สึกว่าได้ทำหน้าที่ที่ดีตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาหรือคำสอนคนเฒ่าคนแก่ แค่นี้ผมก็สบายใจแล้ว”^{๑๓๘} หรืออีกทัศนะว่า

“ การมาร่วมงานบายศรีสู่ขวัญนี้ดิฉันได้อะไรหลายอย่างค่ะ แต่ที่ได้มากที่สุดก็คือได้ความสบายใจที่ได้มาร่วมงานมาผูกแขนอวยพรมาสู่ขวัญที่อาจจะไม่ใช่เป็นไปตามหลักวิชาการเท่าไร แต่ก็ยังเป็นหลักคิดที่สำคัญของดิฉันก็คือความสบายใจที่ได้ทำแล้วและก็สำเร็จประโยชน์เป็นเบื้องต้น แล้วก็คือความสบายใจที่เห็นคนมาร่วมงานกันมากต่างคนต่างมาพบปะพูดคุยเท่านี้ดิฉันก็ว่าดีแล้วค่ะ”^{๑๓๙}

หรืออีกท่านหนึ่งให้ความเห็นว่า “ ผมมาร่วมงานนี้บ่อยครั้งหลายครั้งที่กลับบ้านมาแล้วมีการจัดพิธีกรรมการสู่ขวัญให้กับชาวบ้านผมว่าเป็นเรื่องที่ดี ผมสบายใจครับที่ได้เห็นคนมาผูกแขนทำขวัญกันตามประเพณีแม้จะไม่ได้มาทุกคน แต่คนในชุมชนส่วนมากมาหากันแบบนี้ผมว่าดีมาเลนนทีเดียวครับ แคเห็นความพร้อมเพรียงของคนในชุมชนท่าตูมของเรานี้เท่านี้ก็สบายใจอุ่นใจแล้วครับ โดยเฉพาะการได้ผูกแขนอวยพรให้กับคนที่เรารักและเคารพอันนี้เกิดขึ้นได้เพราะมีวัฒนธรรมและประเพณีสู่ขวัญนี้เท่านั้นครับ” และอีกความคิดเห็นหนึ่งของเจ้าบ่าวที่กำลังแต่งงานในวันงานมีการทำการสู่ขวัญบ่าวสาวเขาได้ให้ความเห็นว่า

“วันนี้ดีใจมากเลยครับเป็นวันที่ผมคิดว่ามีความสุขแต่ไม่ได้หมายถึงการแต่งงานนะครับแต่หมายถึงการได้เข้าร่วมประกอบพิธีบายศรีสู่ขวัญมันทำให้เราสบายใจว่าตามกรอบประเพณีดั้งเดิม

^{๑๓๘} สัมภาษณ์นายณรงค์ศักดิ์ เหมือนชาติ, ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๖.

^{๑๓๙} สัมภาษณ์นางคำปิ่น เล็กอรินทร์, ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๖.

ที่ป่วยตายเรากำหนดสั่งสอนมาได้ทำตามระเบียบดังกล่าวเราก็สบายใจแล้วยังมาได้ยินคำ
อวยพรของหมอสูตรขวัญก็ยังสบายใจมากเลยครับ”^{๑๔๐}

จากตัวอย่างที่พบในพื้นที่ภาคสนามจากการลงพื้นที่ของผู้วิจัยก็เป็นที่ประจักษ์แล้วว่า การ
ประกอบพิธีกรรมการสู่ขวัญนั้นแม้ว่าจะไม่มีผลอื่นใดแต่ผลแรกๆที่ทุกคนมีก็คือผลที่ชัดเจนก็คือความสบาย
ใจที่ได้ทำและได้มาร่วมพิธีกรรมตามประเพณีและมีคุณค่าโดยผลที่มุ่งหวังอันเกิดมาจากความศรัทธา
ของคำสวดหรือบทสวดขวัญของหมอขวัญขึ้นแทบจะไม่ได้มีการกล่าวถึงเลยเพราะอารมณ์ของผู้ที่เข้าร่วม
พิธีกรรมนั้นรู้สึกดีมากตั้งแต่การได้มาร่วมงานประกอบกับมีการอวยพรให้พรแก่กันและกันตามธรรมเนียม
ก็ยังเสริมสร้างความรักความเข้าใจระหว่างคนในชุมชนร่วมกันอีกด้วย

๔.๖.๒ เกิดกำลังใจที่ดีในการดำเนินชีวิต

อีกประการหนึ่งของผลที่เกิดจากการประกอบพิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญของชาวอำเภอดำรงวิทยะก็คือทำ
ให้เกิดกำลังใจที่ดีในการดำเนินชีวิตโดยเฉพาะชาวนา และผู้ประกอบการอาชีพเกษตรกรรมอื่นๆที่ได้ทำบุญใน
งานพิธีกรรมการสู่ขวัญข้าว หรือชาวบ้านทั่วไปที่ได้มาร่วมงานสู่ขวัญประเภทอื่น ๆ เช่นงานแต่งงาน งาน
บวช เป็นต้น ย่อมทำให้ ชาวบ้านเห็นภาพของการมาทำกิจกรรมร่วมกันมาสร้างความรักความสามัคคี
ร่วมกัน ได้มีโอกาสที่ได้มาพูดคุยกันย่อมทำให้เกิดความสุขและมีกำลังใจในการดำเนินชีวิตที่ดี รู้สึกมั่นใจ
และเข้าข้างเพราะเห็นข้อคิดเห็นความจริงที่เกิดขึ้นต่อหน้าย่อมทำให้ตนเองไม่รู้สึกท้อแท้ว่าง้าง ดัง
ปรากฏในคำพูดของท่านผู้หนึ่งว่า

“ผมมาร่วมงานบุญในโอกาสที่มีการแต่งงานและได้มีโอกาสผูกแขนทำขวัญร่วมกับชาวบ้านหลาย
ครั้ง สิ่งหนึ่งที่ผมเห็นคือทุกคนที่มาไม่มีใครมาด้วยความรู้สึกขุ่นข้องหมองใจ ทุกคนมาร่วมงาน
ด้วยอารมณ์ที่เบิกบานแจ่มใส ทำให้ผมเองเกิดความสุขกับภาพที่เห็นไปด้วย ทำให้ผมมีความ
มั่นใจ สุขใจและมีหวังในการดำเนินชีวิต เพราะได้รับคำอวยพรที่ดีจากหมอสูตรขวัญและคนที่มา
ร่วมงานต่างผูกแขนและอวยพรให้ทุกคนมีความสุขอันนี้แหละที่ผมคิดว่าเป็นอุบายในกาสอนคน
ของคนในชุมชนนี้”^{๑๔๑}

และมีอีกท่านหนึ่งกล่าวว่า

“ผมเป็นผู้ใหญ่บ้านที่อำเภอดำรงวิทยะมาหลายสมัย ผมเห็นว่าสิ่งที่เป็นผลจากการประกอบพิธีกรรม
บายศรีสู่ขวัญนี้ที่ชัดเจนมากก็คือการที่คนในหมู่บ้านรู้สึกดีขึ้นหายเหนื่อยจากการทำงานหนักมา
ปัญหาที่เคยมีจากการทำงานมาก็มาได้ระบายกับการมาช่วยงานและมาร่วมงาน ผมคิดว่า
ประเพณีแบบนี้เป็นเรื่องที่ดีมากเพราะทำให้ชุมชนผมปลอดภัยขึ้น ทุกคนมองเห็นในแง่ดี มีไมตรี
ต่อกัน และสร้างสรรค์แต่สิ่งที่ดี เมื่อเป็นเช่นนั้นย่อมทำให้การดำเนินชีวิตของผู้คนในแถบนี้ก็จะดี
ตามไปด้วย”^{๑๔๒}

จากทัศนะที่ยกมานั้นทำให้เราเห็นว่าผลที่เกิดจากการประกอบพิธีกรรมหรือการเข้าร่วมพิธีกรรม
ของชุมชนในอำเภอดำรงวิทยะนั้นประการที่หนึ่งก็คือการที่ผู้เข้าร่วมพิธีมีกำลังใจในการดำเนินชีวิตอัน
เนื่องมาจากกามีปฏิสัมพันธ์ที่ดีระหว่างกันชุมชนทำให้เกิดความเข้าใจที่ดีต่อกัน การเป็นอยู่ร่วมกันก็
พลอยดีตามไปด้วย

^{๑๔๐} สัมภาษณ์นายสมพงษ์ ดาทอง, ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๖.

^{๑๔๑} สัมภาษณ์นายบุญหนา บุญมี, ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๖.

^{๑๔๒} สัมภาษณ์นายลุน เชิดชู , ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๖.

๔.๖.๓ เกิดความสามัคคีในครอบครัวและในชุมชน

ประการต่อมาที่จะต้องพิจารณาก็คือผลที่เกิดจากการประกอบพิธีกรรมและเข้าร่วมพิธีกรรม บายศรีสู่ขวัญของชาวพุทธอำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ก็คือ ผลในด้านสังคม คือเกิดความสามัคคีกันของ ผู้คนในสังคม เหตุเพราะเมื่อมนุษย์เรานั้นได้มีโอกาสทำงานร่วมกันในเรื่องที่เชื่อและที่เห็นร่วมกัน สิ่งนั้น หรือเรื่องนั้นย่อมก่อให้เกิดความสามัคคีขึ้นมาได้ โดยเฉพาะงานบุญสำคัญของชุมชนในเขตอำเภอท่าตูม โดยเฉพาะประเพณีการบวชนาคช้าง ซึ่งถือว่าเป็นประเพณีที่มีความสำคัญกับชาวท่าตูมในฐานะที่เป็น ชุมชนคนเลี้ยงช้าง การจัดงานบวชนาคช้างนั้นมีกิจกรรมที่ต้องจัดต้องทำกันมากมายกิจกรรมหนึ่งก็คือการ บายศรีสู่ขวัญนาคที่วัดบั้งที่บ้านหรือที่สถานที่สำคัญของชุมชนเช่นที่วังทะเลบั้งเป็นสิ่งที่ชุมชนจะต้อง ร่วมกันจัดร่วมกันทำ ซึ่งการณเช่นนี้ย่อมก่อให้เกิดความสามัคคีขึ้นได้หากไม่มีความสามัคคีของคนใน ชุมชนแล้วก็ยากที่งานดังกล่าวจะเกิดขึ้นได้ ดังที่นายวันเพ็ญ ปรมาวุฒิพงศ์ได้กล่าวเอาไว้ว่า

“ชุมชนท่าตูมนี้แม้จะมีความหลากหลายทางวัฒนธรรมระหว่างชาติพันธุ์แต่เราก็ไม่เคยแบ่งแยก เพราะเรามีศาสนาเดียวกันคือพระพุทธศาสนา ทำให้เราไม่มีปัญหาเรื่องความแตกแยกทุก ครั้งที่ชุมชนจัดงานคนทุกหมู่บ้านจะมาช่วยกันทำงานนั้นๆสำเร็จลงได้ด้วยดี อันนี้ก็เป็นผลมา จากกิจกรรมทางวัฒนธรรมของชุมชนเราคืองานบวชและงานบายศรีสู่ขวัญที่จัดขึ้นนั้น”^{๑๔๓}

นอกจากนั้นในพิธีกรรมการสู่ขวัญประเภทอื่น ๆ เช่น การสู่ขวัญงานแต่ง สู่ขวัญข้าว หรือสู่ขวัญ ในวงญาติพี่น้องกิจกรรมเหล่านี้ก็ได้มีส่วนช่วยในการเสริมสร้างความสามัคคีให้เกิดขึ้นกับหมู่คณะได้

๔.๖.๔ เกิดการศึกษาเรียนรู้และอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีการสู่ขวัญ

การมีประเพณีและวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นภายในชุมชนนั้นย่อมก่อให้เกิดการเรียนรู้ระหว่างชุมชนได้ เป็นอย่างดี การมีประเพณีการสู่ขวัญนั้นถือว่าเป็นความโชคดีของชุมชนที่ได้รับกาสืบทอดมาจากบรรพชนที่ ชนรุ่นหลังจะได้มีการรักษาและอนุรักษ์ไว้สืบต่อไป ประเพณีการสู่ขวัญของอำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์นี้ ถือว่าเป็นอีกประเพณีหนึ่งที่เป็นอัตลักษณ์ของชุมชนที่จะต้องมีการรักษาและสืบทอดรวมถึงการศึกษาใน รายละเอียดเกี่ยวกับประเพณีนี้เอาไว้ ดังที่เราจะสังเกตเห็นว่ามีการศึกษาและวิจัยในเรื่องการสู่ขวัญในระดับ มหาวิทยาลัยอยู่เป็นจำนวนมาก สถานศึกษาในระดับสูงต่างให้ความสำคัญกับการค้นคว้าวิจัยในวัฒนธรรม ของชุมชนและท้องถิ่นอยู่เสมอเพราะถือว่าเป็นร่วมกันอนุรักษ์ภูมิปัญญาชาวบ้าน ซึ่งแนวทางในการ อนุรักษ์องค์ความรู้เรื่องขวัญและประเพณีการทำขวัญของอำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์นั้น สามารถที่จะ ทำได้ ๒ แนวทาง ได้แก่ (๑) แนวทางในการเรียนรู้ภายใน และ (๒) แนวทางในการเรียนรู้ภายนอก ซึ่งทั้ง สองแนวทางนั้นมีรายละเอียดดังนี้

๔.๖.๔.๑ การเรียนรู้ภายใน

สำหรับการอนุรักษ์องค์ความรู้เรื่องขวัญและประเพณีการสู่ขวัญ ของอำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ในแนวทางในการเรียนรู้ภายใน คือ การถ่ายทอดความรู้เรื่องการสู่ขวัญที่เกิดขึ้นในวงของผู้รู้ หรือผู้ที่ทำหน้าที่ในการเป็นผู้ประกอบพิธีกรรมการสู่ขวัญ คือ หมอสูตรขวัญหรือพราหมณ์ บัณฑิต การมี ประเพณีการสู่ขวัญย่อมทำให้เกิดการถ่ายทอดและเรียนรู้เรื่องการทำขวัญของบรรดาหมอสูตรขวัญใน อำเภอท่าตูมได้ โดยการถ่ายทอดความรู้เรื่องขวัญและการประกอบพิธีกรรมการสู่ขวัญนั้นมีอยู่ 4 ลักษณะ ดังนี้

^{๑๔๓} สัมภาษณ์ นายวันเพ็ญ ปรมาวุฒิพงศ์, ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๖.

(๑) **การถ่ายทอดความรู้เรื่องขวัญและพิธีกรรมการสู่ขวัญในครอบครัว** การถ่ายทอดความรู้พิธีการสู่ขวัญในครอบครัวนี้ บิดา ปู่ หรือลุงจะเป็นหมอสูตรขวัญ ได้ถ่ายทอดวิชาการสู่ขวัญสู่บุตรหลาน พี่น้อง เครือญาติใกล้ชิด กระบวนการเรียนรู้พิธีสู่ขวัญในครอบครัวนี้ พ่อพราหมณ์จะเลือกผู้สืบทอดจากลูกหลานที่มีความรู้ดี คือ ประพฤติที่ดี มีความสนใจใคร่ศึกษาพิธีการสู่ขวัญ สติปัญญาดี ความจำดี มีปฏิภาณ และเป็นคนใจกว้างมีน้ำใจ ชอบให้ความช่วยเหลือชาวบ้าน โดยหมอสู่ขวัญจะให้บุตรหลานไหว้ครูขอเรียนเป็นหมอสูตรขวัญ ซึ่งจะมีขั้นตอนดังนี้

(๑.๑) หมอสูตรขวัญจะให้ลูกหลานอ่านบทสู่ขวัญจากเอกสารใบลานหรือตำรา แล้วให้ท่องจำบทสู่ขวัญจนขึ้นใจ โดยเริ่มจากบทสวดมนต์บูชาพระรัตนตรัย อารธนาศีล ชมนมเทวดา คำสู่ขวัญ และคำมิตพาย

(๑.๒) หมอสูตรขวัญ จะนำบุตรหลานไปร่วมพิธีสู่ขวัญทุกครั้ง เพื่อจะให้เรียนรู้ด้วยการสังเกตวิธีการและขั้นตอนของพิธีกรรมการสู่ขวัญประเภทต่างๆอย่างต่อเนื่อง

(๑.๓) ทดสอบความรู้ด้วยการท่องบทสู่ขวัญให้พ่อพราหมณ์ฟัง และสอบถามขั้นตอนวิธีการประกอบพิธีกรรม

(๑.๔) เมื่อเห็นว่าบุตรหลานมีความรู้แล้ว หมอสู่ขวัญจะให้บุตรหลานทำหน้าที่เป็นหมอสู่ขวัญ ในงานมงคล โดยเริ่มจากพิธีสู่ขวัญที่ง่ายไปหายากตามลำดับ คือ สู่ขวัญคนธรรมดา สู่ขวัญแต่งงาน และสู่ขวัญนาค โดยผู้เป็นพ่อจะนั่งเฝ้าสังเกตอย่างใกล้ชิด หากลูกหลานทำผิดบกพร่องหรือไม่สมบูรณ์ พ่อพราหมณ์จะไม่พักท้วงจะปล่อยให้ดำเนินตามขั้นตอนจนเสร็จแล้ว เมื่อกลับถึงบ้านจึงชี้แนะสั่งสอนข้อที่ควรแก้ไข อนึ่ง เป็นที่สังเกตว่าการถ่ายทอดพิธีการสู่ขวัญให้แก่บุตรหลานนี้มีความรู้หลายอย่างไม่มีการเผยแพร่ให้ผู้อื่น เพราะถือเป็นเรื่องมรดกของวงศ์ตระกูล เช่น ความรู้เรื่องโหราศาสตร์ การแต่งแก้สะเดาะเคราะห์ หมอสู่ขวัญส่วนใหญ่จะต้องเก็บความรู้เอาไว้ถ่ายทอดให้ลูกหลานคนที่ต้องการ ให้เป็นผู้สืบทอดภูมิปัญญาเท่านั้น เป็นที่สังเกตว่าความรู้ที่จะถ่ายทอดให้ลูกหลานในครอบครัวนี้จะเป็นมรดกประสพการณ์ที่หมอสู่ขวัญได้รวบรวมจากการประกอบพิธีสู่ขวัญที่สะสมมานาน ภาษาที่ใช้ถ่ายทอดจะให้เป็นภาษาของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ คือ เขมร ลาว ส่วย

(๒) **การถ่ายทอดองค์ความรู้พิธีการสู่ขวัญในวัดและชุมชน** วัดเป็นศูนย์กลางของชุมชนในการจัดกิจกรรมทางศาสนา พิธีกรรมต่างๆรวมทั้งจัดงานประเพณีการทำบุญเนื่องในโอกาสสำคัญต่างๆ รวมไปถึงกิจกรรมของสังคมโดยรวม โดยพระภิกษุเป็นผู้ริเริ่ม ผู้ประสาน ส่งเสริมสนับสนุนให้เกิดกิจกรรม การสู่ขวัญขึ้น เช่น การสู่ขวัญพระพุทธรูป การสู่ขวัญพระเถระผู้ใหญ่ เป็นต้น ในอำเภอดำรงวิทยารามเดิมหมอสูตรขวัญโดยมากจะเป็นทิดหรือจารย์ที่สึกไปจากพระและเรียนรู้ความรู้เรื่องกาสูตรขวัญจากพระอาจารย์ในวัด

ส่วนการสู่ขวัญเจ้าพ่อมเหศักดิ์หลักเมืองนั้น ชุมชนในท้องถิ่นจะร่วมกันจัดการสู่ขวัญผ่านร่างทรง (นางเทียม) โดยมีร่างทรงเป็นผู้ริเริ่มประสานงานกับชาวบ้านที่ศรัทธา ทำบุญตักบาตรเสร็จแล้วประกอบพิธีสู่ขวัญ และบริจาคข้าวปลาอาหารแก่ผู้มาร่วมพิธีและผู้ยากไร้ทั่วไป

กระบวนการเรียนรู้พิธีสู่ขวัญในวัดและชุมชน ผู้เรียนส่วนใหญ่จะต้องเป็นพระภิกษุสามเณร ซึ่งพระเจ้าอาวาสจะเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ให้ โดยมีขั้นตอน ดังนี้

(๑) หัดภาษาบาลี อักษรธรรม อักษรไทยน้อย ให้แตกฉาน

(๒) อ่านใบลานเรื่องการประกอบพิธีการสู่ขวัญและท่องจำบทสวดมนต์ บทสู่ขวัญให้ขึ้นใจ

(๓) ร่วมพิธีกรรมการพุทธาภิเษกพระพุทธรูป การสืบทอดพระเถระผู้ใหญ่ในโอกาสต่างๆ ที่ทางวัดได้จัดขึ้น

เมื่อได้เรียนรู้ตามขั้นตอนแล้ว จะต้องศึกษาจากพระภิกษุสามเณร เป็นฆราวาสให้ครูเป็น หมอพราหมณ์ แล้วจึงจะประกอบพิธีสืบทอดได้

มีข้อสังเกตบางประการพบว่า การถ่ายทอดองค์ความรู้พิธีการสืบทอดจากพระภิกษุนั้น พระภิกษุจะสอดแทรกหลักธรรมคำสอนของพุทธศาสนาให้แก่ผู้เรียนอยู่เสมอ ทั้งนี้เพื่อให้ผู้เรียนมีมโน ธรรมเป็นตัวอย่างที่ดีในการประพฤติตน เป็นที่ยอมรับนับถือของบุคคลทั่วไป

(๓) การถ่ายทอดองค์ความรู้พิธีการสืบทอดจากหมอสูตรขวัญผู้เป็นครู

ครูพราหมณ์จะเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ ความชำนาญ และมวลประสบการณ์ให้แก่บุคคล อื่นที่สนใจสมัครเป็น “ศิษย์” ครูพราหมณ์เองก็ได้รับการถ่ายทอดจากครูของตนในลักษณะเดียว ทำให้ เกิดความเชี่ยวชาญในการประกอบพิธีสืบทอดประเภทนั้นๆ เป็นอย่างดี การรับเป็นลูกศิษย์จะเริ่มต้นด้วย พิธี “ยกครู” ได้แก่ ดอกไม้ ธูปเทียน และเงิน ค่าครู 6 สลึง หรือ 12 บาท เพื่อเป็นเครื่องหมาย แสดงถึงความสัมพันธ์ที่ลึกซึ้งยิ่งครูพราหมณ์จะเป็นผู้ถ่ายทอดพิธีการสืบทอดให้แก่ลูกศิษย์ ฝึกทักษะ และวิธีการต่างๆ ตลอดจนถ่ายทอดวิญญาณให้แก่ศิษย์ทั้งในด้านเนื้อหา รูปแบบ และจิตวิญญาณของ การสืบทอด โดยมีขั้นตอนการเรียนรู้มีดังนี้

(๑) อ่านบทสืบทอดที่ครูพราหมณ์เรียบเรียงไว้

(๒) ท่องจำบทสืบทอดให้ครูฟังจนครูพอใจ

(๓) ครูจะให้อ่านและท่องจำบทสืบทอดประเภทต่อไป

เมื่อศิษย์เรียนรู้จนจบแล้ว รอจนกว่าอายุประมาณ ๕๐ ปี จึงอนุญาตให้เป็นหมอสูตร ขวัญได้ เพราะว่าชาวบ้านใหญ่ให้ความนับถือผู้สูงอายุถือว่าเป็นผู้มีประสบการณ์มาก ได้สะสมคุณงาม ความดี ประพฤติดีประพฤติดชอบ เป็นที่ยอมรับนับถือของบุคคลทั่วไป

(๔) การเรียนรู้ด้วยตนเอง

การเรียนรู้ด้วยตนเอง คือ บุคคลมีความสนใจในการสืบทอดสามารถหาเอกสารหรือ ตำราบทสืบทอดเนื่องในโอกาสต่างๆ มาศึกษาเรียนรู้ด้วยตนเอง สอบถามผู้รู้ ตลอดจนเฝ้าสังเกตพิธี กรรมการประกอบพิธีการสืบทอดในท้องถิ่นแล้วทดลองปฏิบัติ ฝึกฝนจนเกิดความชำนาญ เช่น การสื บทอดขวัญ การสืบทอดต้นไม้ การสืบทอดปลา เป็นต้น อนึ่ง มีข้อสังเกตบางประการว่า บุคคลที่เรียนรู้ด้วย ตนเองในช่วงแรกๆ จะไม่ค่อยมีความมั่นใจในการประกอบพิธีสืบทอด จึงจะเอาตำราหรือหนังสือบทสืบทอด ไปอ่านในงานสืบทอดด้วย เมื่อทำบ่อยๆ จะเกิดความมั่นใจในตนเองมากขึ้น ทั้งนี้หมอสูตรขวัญจะ ประเมินตนเองจากการสอบถามเพื่อนๆ หรือญาติผู้ใหญ่ที่มาร่วมงาน นำข้อแนะนำมาแก้ไขปรับปรุง ตัวเองอยู่เสมอ

๔.๖.๔.๒ การเรียนรู้ภายนอก

สำหรับการศึกษาเรื่องขวัญและประเพณีการทำขวัญของอำเภอนาทม จังหวัดสุรินทร์ที่ ก่อให้เกิดการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีอันดีงามของท้องถิ่นก็คือความรู้เรื่องขวัญนั้นก่อให้เกิดการเรียนรู้ จากภายนอกคือการเผยแพร่องค์ความรู้เรื่องขวัญและประเพณีการทำขวัญให้ปรากฏแก่สังคมซึ่งเมื่อองค์ ความรู้เรื่องขวัญและประเพณีการทำขวัญมีปรากฏก็จะทำให้เกิดการเรียนรู้จากองค์กรหน่วยงานภายนอก ที่สามารถเข้ามาศึกษาและเผยแพร่ความรู้เรื่องดังกล่าวได้ ด้วยหลักและวิธีการอนุรักษ์และเผยแพร่เรื่องขวัญ และประเพณีการทำขวัญของชาวอำเภอนาทม จังหวัดสุรินทร์ ดังต่อไปนี้

(๒.๑) การวิจัย หมายถึง การวิจัยองค์ความรู้เรื่องขวัญและประเพณีการทำขวัญในอำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ โดยการศึกษาของหน่วยงานหรือองค์กรทางการศึกษาทั้งในระบบและนอกระบบ ได้แก่ การศึกษาในระบบ การศึกษา นอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย ที่จะต้องส่งเสริมสนับสนุนให้ผู้เรียนมีการสำรวจ ศึกษา สังเคราะห์ และวิเคราะห์ข้อมูลเรื่องขวัญและประเพณีการทำขวัญ(สู่ขวัญ)ใน ในท้องถิ่นของตน เพื่อเป็นประโยชน์ต่อการอนุรักษ์ พื้นฟู พัฒนา ถ่ายทอด ส่งเสริม สร้างสรรค์ และการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้เรื่องขวัญและประเพณีการสู่ขวัญนี้ให้เกิดการเรียนรู้ตระหนักในคุณค่าละมีความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมของบรรพบุรุษที่ตกทอดมาจนถึงรุ่นตนเอง ซึ่งเมื่อดำเนินการวิจัยให้สมบูรณ์แล้วก็จะต้องมีการจัดกิจกรรมเพื่อนำองค์ความรู้เรื่องขวัญและประเพณีการสู่ขวัญเข้าสู่ระบบการเรียนรู้ในระบบการศึกษาทั้ง ๓ รูปแบบ และจัดกิจกรรมการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ให้ผู้อื่นได้รู้ถึงองค์ความรู้เรื่องขวัญและประเพณีการสู่ขวัญในท้องถิ่น ที่ผู้วิจัยได้สืบค้นและได้ทำการศึกษา วิเคราะห์ และสังเคราะห์

(๒.๒) การอนุรักษ์องค์ความรู้เรื่องขวัญและประเพณีการสู่ขวัญในอำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ ซึ่งการอนุรักษ์องค์ความรู้เรื่องขวัญและประเพณีการสู่ขวัญในอำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ หมายถึง การรักษาองค์ความรู้เรื่องขวัญและประเพณีการสู่ขวัญที่ในอำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ มีมาแต่เดิมให้คงดำรงอยู่ในท้องถิ่น ซึ่งแยกได้ ๒ ความหมาย

ก.การรักษาองค์ความรู้เรื่องขวัญและประเพณีการสู่ขวัญ ให้มีการใช้ใน ชีวิตประจำวันกันอย่างกว้างขวางเหมาะสมกับสภาพปัจจุบัน

ข. การให้องค์ความรู้เรื่องขวัญและประเพณีการทำขวัญให้ดำรงอยู่ในสังคม หมายถึง การให้องค์ความรู้เรื่องขวัญและประเพณีการสู่ขวัญดำรงอยู่ด้วยการรับรู้ ครั้งหนึ่งในอดีตชาวอำเภอท่าตูมเคยมีความรู้เรื่องขวัญและการสู่ขวัญรวมถึงมีประเพณีการสู่ขวัญอะไรบางอย่างในรอบปีของวิถีชีวิตของทุกคนในสังคม และปัจจุบันมีประเพณีการสู่ขวัญอะไรบางอย่างที่ยังอยู่ และประเพณีอะไรบางอย่างที่หายไป ซึ่งการที่จะทำให้องค์ความรู้เรื่องขวัญและประเพณีการทำขวัญในอำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ดำรงอยู่ในการรับรู้ของคนในท้องถิ่นได้นั้น จะต้องทำการศึกษา ค้นคว้า วิจัย และเรียบเรียงเรื่องราวต่างๆ ไว้ให้อนุชนได้ศึกษาถึงรากเหง้าองค์ความรู้เรื่องขวัญและประเพณีการสู่ขวัญของบรรพบุรุษที่ได้คิดสร้างสรรค์ไว้ในแผ่นดิน ทั้งนี้เพื่อเป็นการปลูกจิตสำนึกให้เกิดความรัก ความหวงแหน ความเข้าใจ และบ่มเพาะความภาคภูมิใจในองค์ความรู้เรื่องขวัญและประเพณีการสู่ขวัญของชาวอำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์

(๒.๓) การฟื้นฟูองค์ความรู้เรื่องขวัญและประเพณีการทำขวัญในอำเภอท่าตูมจังหวัดสุรินทร์ สำหรับการฟื้นฟูองค์ความรู้เรื่องขวัญและประเพณีการทำขวัญในอำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ หมายถึง การเลือกสรร คัดสรรองค์ความรู้เรื่องขวัญและประเพณีการทำขวัญของอำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ที่กำลังจะสูญหายหรือหมดความนิยมให้กลับมาเจริญ มีความหมายและมีความสำคัญในวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่นอีกครั้ง โดยจะต้องมีการจัดกิจกรรมที่ก่อให้เกิดการฟื้นฟูองค์ความรู้เรื่องขวัญและประเพณีการทำขวัญให้ดำรงอยู่นั้น มีดังนี้

(๑) กิจกรรมเรื่องขวัญศึกษา ได้แก่ การศึกษาสภาพวิกฤตปัจจุบันปัญหาขององค์ความรู้เรื่องขวัญและประเพณีการทำขวัญในอำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ว่าวิกฤตมากน้อยเพียงใด

(๒) กิจกรรมการกำหนดแนวทางแก้ไขปัญหาวิกฤตขององค์ความรู้เรื่องขวัญและประเพณีการทำขวัญซึ่งบุคคลในชุมชน ครอบครัว องค์กร เอกชน สถาบัน ศาสนา สถาน

ประกอบการ และสถาบันสังคมอื่นๆช่วยกันระดมความคิด เพื่อกำหนดแนวทางแก้ไขปัญหาวិฤตองค์ความรู้เรื่องขวัญและประเพณีการทำขวัญในอำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์

(๓) กิจกรรมการทำทะเบียนผลผลิตจากองค์ความรู้เรื่องขวัญและประเพณีการทำขวัญในอำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ที่ควรค่าแก่การฟื้นฟู

(๔) กิจกรรมรณรงค์เพื่อให้ประชาชนและหน่วยงานร่วมกันฟื้นฟูองค์ความรู้เรื่องขวัญและประเพณีการทำขวัญในอำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ให้มากขึ้น

(๕) กิจกรรมการยกย่องและเชิดชูเกียรติบุคคล หรือหน่วยงานที่เป็นแบบอย่างในการฟื้นฟูองค์ความรู้เรื่องขวัญและประเพณีการทำขวัญในอำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์

(๒.๔) การสืบสานองค์ความรู้เรื่องขวัญในอำเภอท่าตูมจังหวัดสุรินทร์ การสืบสานองค์ความรู้เรื่องขวัญและประเพณีการทำขวัญในอำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์หมายถึง การตระหนักในคุณค่าขององค์ความรู้เรื่องขวัญและประเพณีการทำขวัญในอำเภอท่าตูมจังหวัดสุรินทร์ด้วยการแสวงหา เพื่อนำองค์ความรู้เรื่องขวัญและประเพณีการทำขวัญดังกล่าวให้มีการดำเนินต่อเนื่องจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่งกิจกรรมที่ก่อให้เกิดการสืบสานองค์ความรู้เรื่องขวัญและประเพณีการทำขวัญในอำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ให้ดำรงอยู่ มีดังนี้

(๑) กิจกรรมการสืบค้น แสวงหาเรื่องขวัญและประเพณีการทำขวัญด้านต่างๆ ที่มีในท้องถิ่น

(๒) กิจกรรมส่งเสริมสนับสนุนให้เยาวชน ประชาชน หน่วยงานทางการศึกษา หน่วยงานเอกชนสืบค้นเรื่องขวัญและประเพณีการทำขวัญในวิถีชีวิตประจำวัน

(๓) กิจกรรมยกย่องเชิดชูเกียรติบุคคล หรือ หน่วยงานที่สืบสานองค์ความรู้เรื่องขวัญและประเพณีการทำขวัญจนเป็นที่ประจักษ์และเป็นที่ยอมรับของสังคม

(๔) เผยแพร่ประชาสัมพันธ์องค์ความรู้ วิธีการ และผลการสืบสานองค์ความรู้เรื่องขวัญและประเพณีการทำขวัญเพื่อเป็นแบบอย่างแก่คนทั่วไป

(๒.๕) การพัฒนาองค์ความรู้เรื่องขวัญในอำเภอท่าตูมจังหวัดสุรินทร์ การพัฒนาองค์ความรู้เรื่องขวัญและประเพณีการทำขวัญในอำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ หมายถึง การทำให้องค์ความรู้เรื่องขวัญและประเพณีการทำขวัญในอำเภอท่าตูมจังหวัดสุรินทร์ มีความเจริญก้าวหน้ามีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงองค์ความรู้เรื่องขวัญและประเพณีการทำขวัญให้เหมาะสมกับยุคสมัย ริเริ่มสร้างสรรค์องค์ความรู้เรื่องขวัญและประเพณีการทำขวัญใหม่ๆให้เกิดขึ้น เพื่อคุณประโยชน์ในวิถีชีวิตของคนไทย และจัดกิจกรรมที่ก่อให้เกิดการพัฒนาองค์ความรู้เรื่องขวัญและประเพณีการทำขวัญให้ดำรงอยู่

(๒.๖) การถ่ายทอด องค์ความรู้เรื่องขวัญในอำเภอท่าตูมจังหวัดสุรินทร์ การถ่ายทอดองค์ความรู้เรื่องขวัญและประเพณีการทำขวัญในอำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์หมายถึง การนำองค์ความรู้เรื่องขวัญและประเพณีการทำขวัญในอำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์เข้าสู่กระบวนการศึกษาและกระบวนการเรียนรู้ เพื่อปลูกฝังค่านิยมในความเป็นตัวเองของท้องถิ่น เพื่อให้คนเกิดความเข้าใจตระหนักในคุณค่าขององค์ความรู้เรื่องขวัญและประเพณีการทำขวัญในอำเภอท่าตูมจังหวัดสุรินทร์สามารถนำไปปฏิบัติในวิถีชีวิตได้อย่างเหมาะสม และสอดคล้องกับยุคสมัย

(๒.๗) การส่งเสริมองค์ความรู้เรื่องขวัญในอำเภอท่าตูมจังหวัดสุรินทร์ การส่งเสริมองค์ความรู้เรื่องขวัญและประเพณีการทำขวัญในอำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์หมายถึง การเกื้อหนุนสนับสนุนให้บุคคล ครอบครัว องค์กรชุมชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันการศึกษา ศาสนา

สถานประกอบการ มีส่วนร่วมอย่างสำคัญในการจัดกิจกรรมส่งเสริมองค์ความรู้เรื่องขวัญและประเพณีการทำขวัญในอำเภอท่าตูมจังหวัดสุรินทร์ในรูปแบบต่างๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

(๒.๘) การเสริมสร้างผู้มีความรู้เรื่องขวัญในอำเภอท่าตูมจังหวัดสุรินทร์ การส่งเสริมผู้ทรงความรู้เรื่องขวัญและประเพณีการทำขวัญในอำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ หมายถึง การส่งเสริมสนับสนุนให้บุคคลให้บุคคล ผู้มีความสามารถพิเศษทางความคิดสร้างสรรค์ด้านขวัญและประเพณีการทำขวัญในอำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ได้พัฒนาความรู้ความสามารถพิเศษที่มีอย่างเต็มศักยภาพ เพื่อสร้างสรรค์ภูมิปัญญาไทยใหม่ๆ ให้เกิดขึ้นสังคม

(๒.๙) การแลกเปลี่ยนองค์ความรู้เรื่องขวัญในอำเภอท่าตูมจังหวัดสุรินทร์ การแลกเปลี่ยนองค์ความรู้เรื่องขวัญและประเพณีการทำขวัญในอำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ หมายถึง การส่งเสริมสนับสนุนให้บุคคล หรือหน่วยงานได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนความรู้เรื่องขวัญและประเพณีการทำขวัญซึ่งกันและกัน ทั้งนี้เพื่อก่อให้เกิดแนวคิดใหม่ ความคิดใหม่ในการถ่ายทอดความรู้ ความคิดและประสบการณ์ ซึ่งส่งผลให้เกิดการพัฒนาความรู้เรื่องขวัญและประเพณีการทำขวัญของแต่ละบุคคลหรือแต่ละหน่วยงาน

๔.๖.๕ เกิดความสำนึกในทางศีลธรรมในสังคม

สำหรับผลที่เกิดจากแนวคิดเรื่องขวัญและประเพณีการทำขวัญในอำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์นั้น อีกประการหนึ่งที่สังเกตเห็นได้ก็คือ การจัดประเพณีการสู่ขวัญนั้นก่อให้เกิดสำนึกทางศีลธรรมของคนในสังคม อันเนื่องมาจากการที่เมื่อมีการจัดประเพณีการสู่ขวัญขึ้นผู้คนที่เข้าร่วมงานย่อมได้รับฟังคติธรรมคำสอนที่ตักเตือนอันจัดว่าเป็นหลักสำคัญในการดำเนินชีวิตของผู้คนในท้องถิ่นอำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ที่มาจากบทสวด หรือบทสู่ขวัญของหมอสู่วิชาที่แต่งขึ้นมาในทำนองของการสอนคนให้เป็นคนดี เพราะการสู่ขวัญนั้นไม่ได้เพียงเพื่อการเรียกขวัญเท่านั้นแต่ได้มีการแทรกคำสั่งสอนเอาไว้ด้วย ดังนั้น การเข้าร่วมพิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญจึงเป็นเสมือนการไปวัดฟังธรรมด้วย จากการลงพื้นที่สัมภาษณ์ผู้รู้และบรรดามอสูตรขวัญของอำเภอท่าตูมนั้นพบว่าหลักคำสอนที่ก่อให้เกิดความสำนึกทางศีลธรรม ดังต่อไปนี้

๔.๖.๕.๑ คำสอนสอนให้คนปฏิบัติตนอยู่ในประเพณีอันดีงาม

การดำเนินชีวิตในสังคมที่ตักเตือนศีลธรรมถือถือว่าเป็นจารีตที่ชุมชนสังคมจะต้องยอมรับและปฏิบัติร่วมกัน ในคำสู่ขวัญหรือบทสู่ขวัญของหมอสู่วิชาของอำเภอท่าตูมได้สอดแทรกคำสอนให้ผู้คนที่ไปร่วมงานได้รับประโยชน์คือหลักคำสอนที่สนับสนุนให้ผู้คนในสังคมได้ปฏิบัติตามประเพณีของท้องถิ่น อันจะทำให้สังคมมีความสุขโดยเฉพาะความสุขในครอบครัวระหว่างสามีภรรยาที่อยู่ร่วมกันจะต้องอิงอาศัยกันและกัน ดังบทสู่ขวัญที่ว่า

“...คงโบราณประเพณีที่ดีให้ถือไว้ ผัวไปใสให้เมียอ่อน ถึงยามนอนให้เมื่อยค้อย่อยมีผิวเผินว่าให้ช่งย่อง มีน้องให้ช่งออย...”^{๑๔๔}

หมายความว่า ประเพณีโบราณท่านได้บัญญัติในสิ่งที่ดีสมควรปฏิบัติไว้ว่าสามีจะไปไหนให้ภรรยาจัดหาข้าวของให้เพียงพอ ของฝากของเยี่ยมให้จัดหาให้สามี พอได้เวลาหลับนอนให้ภรรยาคอยปฏิบัติต่อสามีด้วยความเอาใจใส่ มีสามีท่านกล่าวไว้ว่าให้มันยกย่อง มีน้องให้มันเอาใจใส่อยู่เสมอเพราะการอยู่ร่วมกันฉันสามีภรณยานั้นจะต้องเข้าใจกันและกัน เมื่อเข้าใจกันแล้วความสุขก็จะเกิดขึ้น เมื่อ

^{๑๔๔} สัมภาษณ์ นายสมพงษ์ ดาทอง, ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๖.

ครอบครัวมีความสุข สังคมก็พลอยจะมีความสุขตามเพราะสันติภาพที่แท้ย่อมแผ่ออกมาจากครอบครัวเสมอ

๔.๖.๕.๒ คำสอนให้คนรู้จักบทบาทหน้าที่ของตน

บทสุ่ขวัญของหมอสูตรขวัญชาวอำเภอดำรงวิทยารามบุรีได้อสอนให้สมาชิกในสังคมรู้จักบทบาทหน้าที่การงาน ประกอบอาชีพด้วยความขยันหมั่นเพียร ดังบทปรากฏในบทสุ่ขวัญที่ว่า “...เวียกผู้ชายมีมากล้น เขาต้องสู้เวียกเจ้าของ นั่งอยู่บ้านหาเฮ็ดเวียกงาน อย่าสืหาคุยเรื่องเขาบ่เป็นก้าว...”^{๑๔๕}

หมายความว่า งานของผู้ชายมีมากเราต้องรู้จักทำงานของตนให้ดีที่สุด อย่าเอาเวลาทำงานไปพูดคุยหรือหนีนาผู้อื่นไม่ใช่สิ่งดี อันนี้เป็นคำสอนคนทั่วไปที่จะต้องรู้หน้าที่ที่ควรทำของตน

“...เวลาเมื่อมีแล้วขยันหมั่นเพียรแต่ง สาดเสื่อหมอนมุ้งให้เขาเมียนให้ลูกทาง เอือนสามก็ให้รู้น้ำสื่อย่าไล่ป่า สมกับเป็นภรรยาอดหญิงกายได้...”

หมายความว่า สตรีเมื่อมีสามีแล้วต้องขยันหมั่นเพียร ทำหน้าที่ของแม่บ้านที่ดีรู้จักการเก็บรักษาที่หมอนมุ้งให้สะอาดเรียบร้อย นอกจากนี้แม่บ้านต้องรู้จักรักษาเรือนสามน้ำสื่ (เรือนสาม คือ เรือนครัว เรือนนอน เรือนผม และน้ำสื่ คือ น้ำกิน น้ำใช้ น้ำเต้าปูน น้ำใจ) สิ่งเหล่านี้ใครปฏิบัติได้ไม่บกพร่องนับว่าเป็นยอดภรรยา

๔.๖.๕.๓ คำสอน เรื่องห้ามเที่ยวเตร่ในยามวิกาล บทสุ่ขวัญของชาวอำเภอดำรงวิทยารามบุรีได้อสอนและคำตักเตือนให้เด็กและเยาวชนงดเว้นจากการเที่ยวเตร่ยามค่ำคืน ซึ่งอาจจะเป็นสาเหตุหนึ่งที่จะนำอันตรายมาสู่ตนได้ ดังปรากฏในบทสุ่ขวัญที่ว่า

“...มาเอยขวัญเอย ขวัญเจ้าไปเที่ยวบ้านกินเหล้าดอมหม่มชายโห่ง ก็ให้มามีวันนี้ มาอยู่สร้างเอือนตน คำกังวลบ่มีมัว ขวัญหัวเจ้าอย่าได้เที่ยวควักกลางคืน เดือนมื่อเจ้า อย่าได้ไปเที่ยวเชียวคำเดือนดำ เจ้าอย่าได้เที่ยวเล่นกลางเว็นเจ้าอย่าได้เที่ยวท่อง มาอยู่ห้องหอแก้ว ชุ่มเย็น มาเอยขวัญเอย...”^{๑๔๖}

หมายความว่า หากขวัญเจ้าไปเที่ยวในหมู่บ้านใด ดื่มสุรากับเพื่อนที่อยู่ชายทุ่งก็ให้ขวัญมาเตือนนี้ มาอยู่บ้านเรือนตน คำพุกใดที่ทำให้เกิดความกังวลใจอย่าได้มากล้ากลาย ขวัญเจ้าอย่าไปเที่ยวเล่นเวลายามวิกาล และเวลากลางวันอย่ามาแต่ไปเดินเที่ยวเล่น มาอยู่บ้านสวยงามอันอบอุ่น

๔.๖.๕.๔ คำสอนคู่สมรสในพิธีแต่งงาน คำสอนนี้ถือว่าเป็นคำสอนที่มีความสำคัญเนื่องจากการแต่งงานถือเป็นการเริ่มต้นชีวิตใหม่ของคนสองคน ดังนั้น ผู้ใหญ่หรือปราชญ์ในสังคมโดยมากจะให้ระมัดระวังและจะสอนเรื่องนี้บ่อยๆ เพราะถือว่าเป็นจุดเริ่มต้นของวิถีชีวิต คนสมัยโบราณให้ข้อคิดข้อหนึ่งว่า “ตดผมผิตเจ็ดวันหาย เอาผัวเมียผิตคิดจนตัวตาย” และอีกสุภาษิตหนึ่งว่า “สืบซิ่นบ่อท่อปลา สืบอวอบ่อท่อพ่อแม่ สืบเผ่าแก่บ่อท่อผัวและเมีย” ดังนั้นการทำพิธีแต่งงานจึงเป็นสิ่งสำคัญสำหรับคนอีสาน หมอสูตรขวัญชาวอำเภอดำรงวิทยารามบุรีจะเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญมากในการจัดพิธีสุ่ขวัญ และการสอนหรือบอกกล่าวในการใช้ชีวิตคู่นี้หมอสูตรขวัญได้ทำหน้าที่แทนบิดามารดาและญาติผู้ใหญ่สั่งสอนให้คู่บ่าวสาวประพฤติตนเป็นสามีและภรรยาที่ดี ปฏิบัติตามจารีตของสังคม สร้างครอบครัวที่อบอุ่น ให้ความเคารพแก่พ่อแม่และญาติผู้ใหญ่ ดังคำสอนที่ปรากฏ ในบทสุ่ขวัญที่ว่า

“...เออเจ้าทั้งสองมาในลักษณะฮิตสืบสองคองสืบสื่ ฮิตยี่คองเจียง ฮิตบ้านคองเมือง ฮิตเผ่าคองเขย เลยมาสมสู่อยู่อาสาเลียง ลุงตาภรรยาเมียมิ่ง ผัวเมียนี้กูมิ่งอย่าได้ว่า ให้เอิ้นข่อยและ

^{๑๔๕} สัมภาษณ์คุณตาหาญ บุญมี, ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๖.

^{๑๔๖} สัมภาษณ์คุณตาอินทร์ แสนดี, ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๖.

เจ้าอย่าเนียดใส่ผิว มือเปื้อนขาเจ้าอย่าเนียดใส่น่อง ให้เจ้าปองใจสร้างนากันให้ลูกช่อง ผิวเมียทำถูกต้องเงินค่าแก้วสกลันมา อย่าเป็นผิวดำมพริ้วเมียสากกะเบือ ให้เป็นผิวแก้วเมียแหวน ผิวถ่อเมียพายผิวเป็นนายเมียเป็นแหล่ง หนักช่วยกันหาบหยาบช่วยกันตึง การงานมันยากให้ค่อยให้ค่อยอุปฐากเพียรพริ้วยามแลงให้สอดแพงฮักกันเหมือนดั่งตาสองกำผัวทำเมียสร้าง ผัวไปเมียอยู่ โอวาทผิวเมียกล่าวไว้ผิวเมียเจ้าให้หล้า นำ ให้เจ้าลูกแต่เช้า ตื่นก่อนนอนหลัง ฟังคำสอน ผัวเมียปล่่วงเกินคำสอน เจ้าถึงเวลากินข้าวให้ผิวแพงก่อนก่อน ถึงยามนอนข้างพระนางน้องต่ำลง ใจผะสงเลี้ยงเจ้าโครตและวงษา ถึงเวลายามแลงให้แต่งครัวหุงต้ม อย่าให้มีคำส่มขมเค็มมาบ้อยดำ ทำให้เข้าใกล้ความเว้าบ่มวนหู เจ้าอย่าดูหมิ่นประมาทคำเมียผิว ต่างคนต่างยอมตัวลงทำตามเหมือนดั่งสามเณรน้อยอย่าได้เพียรหาถ่อยแถลงกันได้ตอบประคอบครองพ่อแม่บ้านงานหน้าให้ฮุ่งใส ให้ผิวเมียทำกันสร้างเฮือนสามน้ำสี่ เป็นผิวเมียปฏิบัติให้ถูกต้องคงเค้าเก่าหลังอันหนึ่งคันวันศีลทำให้ส่มมาผิวเมียขอโทษ คารวะไหว้ผิวเมียแก้วอ่อนย้า ฮูจักเกรงยามย้ายผิวเมียคนตามฮิต บให้ผิดแบบเปื่องโบราณเฒ่า ทั้งสอง...”^{๑๔๗}

หมายความว่า ขอให้เจ้าทั้งสองอย่าในจารีตประเพณีเมื่อแต่งงานแล้วก็ขอให้อาสาเลี้ยงดูภรรยาและญาติผู้ใหญ่อย่างดี สามเณรพยายามอย่าได้พูดจาหยาบคาย ให้พูดกันด้วยภาษาที่สุภาพ ไพเราะคิดนึกตรองให้ดีคำพูด อย่าไปเอาคำพูดที่ไม่ดีมาด่าทอกันให้ระคายหู มือข้างซ้าย ของภรรยาอย่าไปชี้ไปยังสามเณร มือข้างขวาอย่าชี้ไปยังน้อง ให้เจ้ารักมันสร้างสรรค์ช่วยกันทำงานอย่างสุจริต สามเณรทำงานที่ถูกต้องเงินทองจะหล้ามา อย่าเป็นสามเณรและภรรยาที่ไม่สู้งานให้เป็นผิวแก้วเมียขวัญ ผัวถ่อเมียพาย ผัวเป็นนายเมียเป็นบ่าว งานหนักช่วยกันหาบหยาบช่วยกันตึง การงานมันลำบากให้ขยันหมั่นเพียรทุกวันให้ทั้งสองรักกันเหมือนดั่งดวงตาแก้วใจ สามเณรทำงานให้เมียสร้างเสริมรายได้ สามเณรไปทำงานให้เมียอยู่บ้านดูแล คำสอนเหล่านี้สามเณรพยายามให้ปฏิบัติด้วยกัน ให้เจ้าตื่นแต่เช้ามืดก่อนสามเณรและนอนหลังสามเณรต้องฟังคำสอนของสามเณรและอย่าล่่วงเกินคำสอน ถึงเวลารับประทานอาหารให้สามเณรรับประทานอาหารเสียก่อน ถึงเวลานอนให้ภรรยาอนต่ำกว่าสามเณร จิตใจของเจ้าต้องส่มครใจเลี้ยงดูญาติผู้ใหญ่ทั้งสองฝ่าย ครั้นถึงเวลาให้ทำครัวหุงต้ม อย่าให้มีคำพูดที่ไม่ไพเราะและคำพูดที่ทำให้ไม่สบายใจมาด่าทอกัน อย่าดูหมิ่นหรือประมาทซึ่งกันและกัน ปฏิบัติตนเสมือนสามเณรที่ต้องดูแลปรนนิบัติพระผู้ใหญ่อย่ามีคำพูดใดมาโต้เถียงต่อหน้าผู้ใหญ่ งานบ้านงานเรือนและการแต่งกายขอให้สะอาด เรียบร้อย น่าดู ให้สามเณรพยายามช่วยกันสร้างครอบครัว เป็นสามเณรภรรยาที่ดีปฏิบัติตนให้ถูกต้องตามครรลองคลองธรรม อีกอย่างหนึ่งพอถึงวันพระให้ขอขมาสามเณร สามเณรขอโทษภรรยาและให้อภัยซึ่งกันและกัน รู้จักเกรงใจกัน นี่คือการสอนของตนโบราณที่ได้กล่าวไว้

ซึ่งหากว่าตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาในเรื่องการใช้ชีวิตนี้ได้อ้างถึงข้อพึงปฏิบัติของสามเณรภรรยาที่ควรปฏิบัติต่อกันเพื่อให้ครอบครัวมีความสุขว่า สามเณรพึงปฏิบัติต่อภรรยา 5 สถานได้แก่ ยกย่องนับถือว่าเป็นภรรยา ไม่ดูหมิ่นดูแคลนภรรยา ไม่ประพฤตินอกใจ มอบความเป็นใหญ่ให้ ให้แต่งเครื่องครัว ภรรยาพึงปฏิบัติต่อสามเณร 3 สถานได้แก่ จัดการงานดี สงเคราะห์คนข้างเคียงของสามเณรที่ดี ไม่ประมาทนอกใจสามเณร รักษาทรัพย์สามเณรมาหาให้ ขยันไม่เกียจคร้านในกิจการมั่งคั่ง^{๑๔๘}

^{๑๔๗} สัมภาษณ์นายลุน เชิดชู, ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๖.

^{๑๔๘} สัมภาษณ์พ่อสาสี่ ประภาใส, ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๖.

๔.๖.๕.๕ คำสอนไม่ให้ยุ่งเกี่ยวกับอบายมุขและยาเสพติด

พิธีสู่ขวัญของชาวอำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์มุ่งสั่งสอนให้นักเรียน นักศึกษา และเยาวชน ห่างไกลยาเสพติด ไม่ยุ่งเกี่ยวกับอบายมุข คบคนดี และกระทำความดี ดังปรากฏในบทสู่ขวัญนักเรียนว่า

“...เพิ่นนำมาเพื่อบายศรีสู่ขวัญให้แก่พวกเจ้าอนุชน เพราะว่าพวกหมู่เจ้า เป็นคนของประเทศ ในอนาคตพวกหมู่เจ้าจะได้เป็นผู้รักษาเขตของเมืองไทย เป็นผู้รักษาพระจอมไตรภูวนาถมหาราช กษัตริย์ตรา ทั้งสี่เป็นผู้จรรโลงไว้ซึ่งพระพุทธศาสนาให้เสื่อมบ่ให้สิ้นและสูญหาย แะประเทศไทยได้อยู่ได้เพราะพวกเจ้าเป็นกำลังเรียนหนังสือ บ่เกียจร้านทุกๆท่านกระทำดี ขอให้พวกหมู่เจ้าจงเว้นจากผีโตณจาง โตที่หนึ่งขอให้พวกเจ้าอย่าได้บังอาจกินสุรา ทั้งสุบยาตมทินเนอร์ กินผิ่นร้ายเอริน สุบกัญชาเหม็นคองฟ้าทุกแหล่งหล้าว่าเป็นผี ขอให้พวกเจ้าทุกแหล่งจงหลีกหนี อย่าเข้าใกล้ผีโตนี้มันสิจับกินไล่กินโต กินทางในและทางนอก มันสิชอกเอาเงินตรา ผู้บางคนเหมิดฮอดไฮฮอดนากะมีแล้ว ผีโตที่สององค์ผีแผ่วเพิ่นตรัสมาเที่ยวกลางคืนเกือบบ่เว้น เป็นผีหลวงนั้นจงชื่อไว้พวกหมู่เจ้านั้นจงอย่าได้กระทำ ผีโตสามพวกนักเรียนจงจำเอาไว้อย่าประมาท อย่าบังอาจเที่ยวกันหลาย มหรศพออยู่ใส่ไปบ่อนนั้น แม่นอยู่ใกล้กะพอใจ แม่นอยู่ไกลกระไปฮอด ผีโตนี้กระแม่นยอตกินเวลากิน เงินตราบ่ค้าไถ่ ผีโตที่สี่กระเป็นผีใหญ่การพนัน หากเป็นโตสำคัญกินให้เกลี้ยงกินสัตว์เลี้ยงทั้งวัวควาย กินเหื่อนชาญผลาญทรัพย์สินนาท่งใหญ่ได้เอาไปจำ นาท่งหลวงได้เอาไปขาย ไปเอาไปให้ฝากขาย เลยเกิดทุกข์เกิดยากถึงสกุล พวกนักเรียนผู้มีใจการณควรยกเว้นอย่าไปเล่นและกระทำความจืดจ่ำ ให้จงมาก ผีโตที่ห้านั้นหากจงฟังเอาผีโตนี้หมายถึงคน คบคนชลา และซี้ชลาด บ่ไปพวกที่เป็นนักปราชญ์และอาจารย์ พวกกันคบสามัญและชั่วช้าแนะนำเจ้าทางฉิบหาย เช่นนำให้เล่นไพ่ นำให้กินสุรา มีผิวชมให้เล่นซู้ บาปกรรมยูน่าสนองเฮ็ดผิดครองและผิดฮืด ผิดจารีตประเพณี อะเสวนาจะ พาลานัง พระพุทธองค์เพิ่นตรัสไว้เพิ่นบ่ให้คบชลาพาลบัณฑิตะเสวนา ตามบาลีข้อต่อท้ายเพิ่นแนะนำให้น้องและอ้าย คบคนดีผู้เพิ่นมีความสามารถคนผู้เพิ่นเป็นนักปราชญ์แนะนำทางชีวิต เฮาสีได้ดีเพิ่นว่าไว้เพราะการกระทำ ผีโตที่หกนำทางให้เฮ็ดเวียกบ้านบ่ไหน เรียนหนังสือกระบ่ได้ เพราะชีคร้านเป็นกำลัง เรียน 10 กระอยู่นั้น บ่เอาหน้าต่อหนังสือ บ่ฝึกปรือให้รู้แจ้งครูสอนแล้วบ่สนใจเลย เป็นภัยและเป็นโทษใหญ่ขึ้นแล้วบ่มีงานผลาญทรัพย์สินให้จนเกลี้ยงลูกเต้าบ่เจริญ การศึกษาเลยต่ำต้อย พวกเด็กน้อยมีปัญหาใหญ่ขึ้นมาเสื่อสภาพนักเรียนเอ๋ย พวกหมู่เจ้าจงเช็ด พวกหมู่เจ้าจงหลาบ พวกหมู่เจ้าปราบผี 6 โต เอามโนเป็นที่ตั้งคำสอนพระสัมมาเพิ่นยกเอาการศึกษาขึ้นเป็นเอกขอให้พวกหมู่เจ้านั้นจงเสกเป็นมนต์ขลัง พหุสูตรตั้งศึกษาหลายบ่อ่งท่อง ขอให้พวกหมู่เจ้าจงทำแต่สิ่งสี่สดีใสและก้าวหน้า ถ้าผู้ใดมีศีลห้า เป็นคนรวย ทั้งเล่าเป็นคนสวยฮู้บเจ้า เพิ่นกล่าวว่าดีหลายทั้งหญิงชายเรียนจบแล้วบ่ได้ต่อมัธยม จบประถมกระตีไว้แต่ขยันงาน ฮู้จักการช่วยพ่อแม่มีจิตใจอันเพื่องแผ่และอารีย์ พวกหมู่เจ้าจงทำดีอยู่ตลอด พวกหมู่เจ้าจักเป็นผู้ปลอดบ่โรยรา ผู้ใดจบประถมออกมาเรียนต่อได้ อันนี้ข้าขอยกไว้เหนือเกศา ขอให้จบปริญญาเป็นที่ตั้ง พวกหมู่เจ้าอย่าลืได้พลาตพลั้งเผอเรอตัว นักเรียนเอ๋ยขอให้ พวกเจ้าจงกลัวการกระทำบาป นักเรียนเอ๋ย

ขอให้พวกหมู่เจ้าจงกราบกรานทำบุญทั้งสองอันจะเป็นทุนภายภาคหน้า นักเรียนอย่าเฝ้าทำดี ได้ขึ้นสู่ชั้นฟ้า ใฝ่ทำชั่วตกอบาย ข้าได้เฝ้าบรรยายสอนนักเรียน พอสังเขปบัดนี้...”^{๑๔๙}

หมายความว่า บายศรีนี้ท่านได้จัดทำขึ้นเพื่อสุขวิญญ์แก่เยาวชนของประเทศในอนาคต เธอคือผู้รักษาประเทศและพระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรืองต่อไป ประเทศไทยจะอยู่รอดได้เมื่อเธอตั้งใจเรียนหนังสือ ไม่เกียจคร้านกระทำแต่ความดี ขอให้เธอละเว้นสิ่งต่อไปนี้ หนึ่งอย่าดื่มสุรา สูบบุหรื สูบฝิ่น หรือเฮโรอิน ดมทินเนอร์ สองอย่าเที่ยวเล่นยามค่ำคืน สามอย่าประมาทเที่ยวดูมโหรีสพทำให้เสียเวลาเสียเงินทองโดยใช้เหตุ สี่อย่าเล่นการพนัน จะทำให้เสียทรัพย์สิน ชีวิตจะมีแต่ความฉิบหาย ห้าอย่าคบคนชั่ว คนโกงหรือคนชั่วฉลาด บุคคลเหล่านี้จะชักนำเข้าไปในทางเสียหาย เช่น คบขี้ฉ้อขี้โกงขี้โกงขี้โกง ขี้ฉ้อ ขนบธรรมนิยมประเพณีของสังคม พระพุทธศาสนาท่านกล่าวไว้ว่า คบคนพาล พาลพาไปหาผิด คบบัณฑิต บัณฑิตพาไปหาผล หากอย่าเกียจคร้านในการศึกษาหาความรู้ ขอให้พวกเธอจงทำแต่สิ่งที่จะมีความเจริญก้าวหน้า ถ้าใครปฏิบัติศีล ๕ จะเป็นคนร่ำรวย จงทำดีและละจากการทำบาป สองสิ่งนี้จะทำให้พวกเธอประสบแต่ความสุขความเจริญสืบไป

การที่หมอสุนทรวิญญ์ให้สอดแทรกคำสอนให้นักเรียนนักศึกษาทำความเข้าใจกับสิ่งชั่วร้ายให้หลงผิด และยาเสพติดนั้น เนื่องจากเยาวชนยุคใหม่ประชาชนไทยเป็นกำลังของชาติในอนาคต ถ้านักเรียน นักศึกษา หรือเยาวชนในสังคมประพฤติดแต่ความดี ประเทศชาติก็จะเจริญ ปัญหาทางสังคมต่างๆ ก็จะสามารถลดลง สังคมก็มีความสุข

จะเห็นได้ว่าหมอสุนทรวิญญ์ไม่ได้ทำหน้าที่เฉพาะแต่การเรียกขวัญเท่านั้นแต่ยังได้ทำหน้าที่ในการเป็นผู้ใหญ่สั่งสอนตักเตือนให้เยาวชนและอบายมุขไม่ประมาท ทำแต่ความดี การสอดแทรกคำสอนเหล่านี้ลงในบทสวดวิญญ์นี้เป็นภูมิปัญญาชาวบ้านที่จะไม่หล่อหลอมให้เยาวชนในสังคมรู้จักบทบาทหน้าที่ของตน มีสติปัญญาการพิจารณาในการครองตัว ครองตน เป็นคนดี และสร้างสรรค์สังคมให้น่าอยู่

๔.๖.๕.๖ คำสอนให้นุรักษ์ธรรมชาติ

ในพิธีสวดวิญญ์ปลานั้นหมอสุนทรวิญญ์ได้สอนคนในชุมชนร่วมกันอนุรักษพันธุ์ปลาให้ปลาในแหล่งน้ำตามธรรมชาติเพื่อประโยชน์แก่สังคมต่อไป ดังปรากฏในคำสวดวิญญ์ปลา

“...เพื่อนาบายศรีสู่ขวัญแก่ฝูงปลา เพื่อให้อยู่ชุ่มกินเย็น หายเคราะห์เชื้อเวรกรรมหยาบช้า บ่ถูกล่าก่อนวัย บ่ถูกไซแหวนและตาข่าย ให้ฝูงปลาเจ้าอยู่สบายขยายพันธุ์เป็นล้านๆ อย่าสะทกสะท้านว่าสิสุญพันธุ์ ให้พวกเจ้าอยู่ร่วมกัน สร้างสืบกันแก่หมู่บ้าน ลือสะท้านไปไกล ให้คนมาท่องเที่ยว ให้มีเอื้อมนำกัน มาสร้างสรรค่อนุรักษ์พันธุ์ปลาไทยเอาไว้ ลูกหลานได้เชยชม ความอุดมสมบูรณ์สืบกลับคืนเก่า บ่สุญเปล่าความตั้งใจ “ในน้ำมีปลาในนามีข้าว” คือคำไว้ พ่อขุนรามคำแหง สุขภาพของพวกเจ้าแข็งแรงบ่อดป่วย คนหลายหลากในโลก อาศัยปลาไปกับข้าว เลี้ยงลูกเต้าจนเป็นหนุ่มเป็นสาว อาศัยเจ้าคือปลานี้แหล่ง เลี้ยงใหญ่แล้วจึงเห็นคุณ จงทำบุญคืนอนุรักษไว้ อย่าฟาวได้จับกิน จงรักษาชีวิตไว้แพร่พันธุ์เต็มลำนน้ำ ให้มีเขตหวงห้ามการจับปลา นั่นคือกติกาของหมู่บ้านให้เป็นด่านอภัยทาน มีคณะกรรมการรับผิดชอบ ประกอบแต่สิ่งดี เพื่อเป็นเกียรติเป็นศรีของหมู่บ้าน ขอให้ทุกท่านประสบผลเป็นมงคลถึง ๑๐๘...”^{๑๕๐}

หมายความว่า การประกอบพิธีบายศรีสู่ขวัญให้แก่ฝูงปลาในครั้งนี้ เพื่อให้ธรรมชาติมีแต่ความอุดมสมบูรณ์ ฝูงปลาทั้งหลายจะได้ไม่เป็นทุกข์จากการที่คนมุ่งแต่จะจับปลาเป็นอาหารก่อนวัยอันควร

^{๑๔๙} สัมภาษณ์พระฉลอง ฉพัญญู, ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๖.

^{๑๕๐} สัมภาษณ์ นายณรงค์ศักดิ์ เหมือนชาติ, ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๖.

ด้วย ไช แห อวน และตาข่าย ให้ฝูงปลาอยู่สุขสบายขยายพันธุ์ได้มากๆ อยู่คู่บ้านเป็นแหล่งท่องเที่ยวของท้องถิ่นต่อไป การอนุรักษ์พันธุ์ปลาไทยไว้จะเป็นแหล่งความรู้แก่บุตรหลาน สร้างความอุดมสมบูรณ์ให้แก่ธรรมชาติ ดังคำกล่าวของพ่อขุนรามที่ว่า ในน้ำมีปลาในนามีข้าว ปลามีบุญคุณแก่นมนุษย์ทานปลาเป็นอาหารให้คุณค่าทางโภชนาการ จงทำบุญด้วยการอนุรักษ์ไว้ อย่าพึงจับปลากิน กำหนดเขตหวงห้าม การกระทำดี จะสร้างชื่อเสียงให้แก่หมู่บ้าน ขอให้ทุกคนประสบแต่ความสุขความเจริญทุกประการ

มีข้อสังเกตบางประการ พบว่า หลังจากที่ชาวบ้านร่วมกันประกอบพิธีการสู่ขวัญปลาในหมู่บ้านแล้ว พระภิกษุและคณะกรรมการหมู่บ้านได้กำหนดเขตอภัยทานห้ามจับสัตว์ทุกชนิดในบริเวณวัดและที่สาธารณะประโยชน์ หากใครฝ่าฝืนจะมีโทษปรับและถูกประณามจากสังคม ชาวบ้านจะไม่จับปลาในเขตอภัยทานมารับประทานหรือจำหน่ายเพราะเกรงกลัวต่อบาป สังคมจึงเกี่ยว

นอกจากนี้ผู้วิจัยพบว่า ชาวบ้านส่วนหนึ่งจำหน่ายอาหารปลาให้แก่ผู้มีจิตศรัทธาและนักท่องเที่ยวที่ต้องการทำบุญด้วยการให้อาหารปลา ทำให้ปลาเหล่านั้นเจริญเติบโตขึ้นและเพิ่มจำนวนมากขึ้นกว่าเดิม เพิ่มรายได้ให้แก่ชาวบ้านอีกทางหนึ่ง

การอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติของชาวบ้านที่ใช้พิธีสู่ขวัญปลานี้ นับว่าเป็นภูมิปัญญาชาวบ้านรูปแบบหนึ่งที่ประสงค์จะให้ชาวบ้านในท้องถิ่นเกิดความรัก ห่วงแหนทรัพยากรธรรมชาติ คือ อนุรักษ์พันธุ์ปลาในท้องถิ่นไม่ให้สูญหาย หากใครจับปลามารับประทานโดยไม่ได้ขออนุญาตจะเกิดความรู้สึกละอายและเกรงกลัวต่อบาปปลาจึงไม่สูญพันธุ์ และการที่ปลามีชีวิตเจริญเติบโตอยู่ในลำน้ำได้ดี ก็เป็นตัวบ่งชี้ทางหนึ่งทำให้ทราบว่ารระบบนิเวศน์ ทางน้ำของชุมชนมีความสมดุล แต่ถ้าหากปลาตายเป็นจำนวนมากชาวบ้านก็จะรู้ว่ามีปัญหาเกิดขึ้นกับแม่น้ำ สิ่งแวดล้อมหรือระบบนิเวศน์ของท้องถิ่น

๔.๖.๕.๗ คำสอนเชื่อในเรื่องอำนาจของพระศรีรัตนตรัย ซึ่งเป็นคำสอนของพระพุทธศาสนาที่เชื่อว่า อำนาจของพระรัตนตรัยจะปกป้องคุ้มครองคนที่รักษาศีล ปฏิบัติธรรม ประสบแต่ความสุขความเจริญ ดังนั้น การประกอบพิธีกรรมการสู่ขวัญในอำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ หมอสูตรขวัญจะบอกให้ลูกหลานทุกคนนั่งประนมมือไว้ก่อนแล้วกล่าวบทไหว้พระรัตนตรัยเพื่ออาราธนาคุณพระศรีรัตนตรัย ว่า

นะโม ตัสสะ ะกะวะโต อะระหะโต สัมมาสัมพุทธัสสะ

นะโม ตัสสะ ะกะวะโต อะระหะโต สัมมาสัมพุทธัสสะ

นะโม ตัสสะ ะกะวะโต อะระหะโต สัมมาสัมพุทธัสสะ

พุทัง อายุวัฒนัง ชีวิตัง ยาวะ นิพพานัง สาระณัง คัจฉามิ

ธัมมัง อายุวัฒนัง ชีวิตัง ยาวะ นิพพานัง สาระณัง คัจฉามิ

สังฆัง อายุวัฒนัง ชีวิตัง ยาวะ นิพพานัง สาระณัง คัจฉามิ

พุதியัมปิ พุทัง อายุวัฒนัง ชีวิตัง ยาวะ นิพพานัง สาระณัง คัจฉามิ

พุதியัมปิ ธัมมัง อายุวัฒนัง ชีวิตัง ยาวะ นิพพานัง สาระณัง คัจฉามิ

พุதியัมปิ สังฆัง อายุวัฒนัง ชีวิตัง ยาวะ นิพพานัง สาระณัง คัจฉามิ

ตะติยัมปิ พุทัง อายุวัฒนัง ชีวิตัง ยาวะ นิพพานัง สาระณัง คัจฉามิ

ตะติยัมปิ ธัมมัง อายุวัฒนัง ชีวิตัง ยาวะ นิพพานัง สาระณัง คัจฉามิ

ตะติยัมปิ สังฆัง อายุวัฒนัง ชีวิตัง ยาวะ นิพพานัง สาระณัง คัจฉามิ

จะเห็นได้ว่าตามปกติพุทธศาสนิกชนจะมีความเชื่อว่า อำนาจของพระรัตนตรัยจะดลบันดาลให้ผู้ปฏิบัติธรรมประสบแต่ความสุขใจ ความทุกข์ใดๆ จะไม่มากล้ากลาย ดังปรากฏในบทสู่ขวัญนาครที่ว่า

“...ศรี ศรี สิทธิไชยะมังคลานาคี สวัสดิญาณโยชน์เคราะห์ฮ้าย สวัสดิญาณประโยชน์เคราะห์ฮ้าย โหดหายหนี อันตรายราศีหายส่วง เช็ดฮ้านสู่หนี เคราะห์เช็ดผิวนาศปีศาจหนีไกล พุทธาไปชมแพ้เตชะผุ้ฆมาร ธรรมบันดาลผืนถีบ เคราะห์ฮ้ายฮืดเซหนี สังฆตผุ้ฆฮ้าย เตชะย้าผุ้ฆฮ้าย อย่าได้เป็นอันตรายสังจักสิ่ง ทุกข์ฮ้ายยังเทียมตน ใจกังวลเดือดฮ้อน สรรพฮ้อนหายเสีย...”^{๑๕๑}

ถอดความได้ว่า สิ่งใดที่เป็นความเป็นมงคลความสวัสดิภาพจงมาอวยประโยชน์แก่ท่าน ส่วนเคราะห์ร้ายอันตรายใดๆ ให้หนีหายไป อำนาจของพระพุทธศาสนาจะขับไล่อำนาจของภูติผีปีศาจและหมู่มารให้หนีไกลจากผู้ปฏิบัติธรรม และผู้ถือศีลจะหายจากความทุกข์ใจนานาประการ

๔.๖.๕.๘ คำสอนเรื่องการรักษาศีล และบริจาคทาน

พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญกับการทำบุญเป็นอย่างมากพุทธศาสนิกชน เชื่อว่าการรักษาศีล บริจาคทรัพย์ จะเป็นการทำบุญได้มาก ดังปรากฏในบทสູ່ขวัญที่ว่า

“...ทำอันใดให้ฮื้อฮ้าน้ำๆ พร้อมพิจารณา ศีลทานอย่าทำเด็ดขาด ตักบาตรพร้อม จงหันถึงวันให้ฮื้อฮื้อ ให้ฮื้อฮื้อฮื้อฮื้อ...”^{๑๕๒}

หมายความว่า ทำสิ่งใดให้ทำบ่อยๆ พร้อมพิจารณารักษาศีล บริจาคทาน ทำบุญตักบาตร ไปวัดปฏิบัติ บำเพ็ญภาวนาเป็นกิจวัตร

อนึ่ง กรณีที่ผู้จะบวชเป็นพระภิกษุสงฆ์ หมอพรหมณ์ได้เป็นตัวแทนของญาติผู้ใหญ่สอนให้ภาคได้รู้จักการปฏิบัติธรรม รักษาศีลเพื่อที่จะได้บุญกุศลสูงสุด ดังคำสູ່ขวัญที่ว่า

“คันแมนบวชสืบสร้างอยู่ในพระธรรมวินัย ให้มีใจเลื่อมใสอย่าได้หวั่นไหวขวายาย ให้เป็นโพธิ์ ไทรแก้วปกคลุมคุ้มหมุ่ ให้เป็นผู้เปื่องปราษฎ์เป็นทายาทสืบสร้างพระธรรมได้สูงเฮือง”^{๑๕๓}

ถอดความได้ว่า หากได้บวชเป็นพระภิกษุขอปฏิบัติธรรมวินัยอย่างเคร่งครัดให้มีจิตใจที่เลื่อมใสในพระพุทธศาสนา อย่าได้หวั่นไหวกับโลกียะ ให้เป็นที่พึ่งของอุบาสกอุบาสิกาให้เป็นผู้มีปัญญาแตกฉานเป็นทายาทสืบต่อพระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรืองสืบไป

๔.๖.๕.๙ สอนให้ประพฤติตนเป็นบุตรที่ดีของบิดามารดา มีความกตัญญูกตเวที ใฝ่รู้ใฝ่เรียน ทำความดีและเป็นสมาชิกที่ดีของสังคม ตระหนักถึงความรักแ่และความห่วงใยของบิดา มารดาที่มีต่อบุตร ขณะเดียวกันหมอสູ່ขวัญซึ่งเป็นตัวแทนของผู้ใหญ่สอดแทรกคำสอนให้ลูกชายทดแทนพระคุณบิดามารดาด้วยการบวชเรียนในพระพุทธศาสนา ดังคำสั่งสอนที่ว่า

“...ใหญ่พอบวช พ่อสิให้บวชให้ท่องสวดคำภีร์ เขียนบาลีคำเข้า ครองพระเจ้าศีลทาน อย่าอยู่นานให้เจ้าดำว ว่ามาเยอขวัญเฮ...”^{๑๕๔}

หมายความว่า หากเจ้ามีอายุครบที่จะบวชเรียน ให้ท่องบทสวดมนต์และศึกษาพระธรรมวินัย และเน้นภาษาบาลี ปฏิบัติธรรมรักษาศีลบริจาคทาน ให้มีสติ อย่าปล่อยให้ความเลินเล่อไปเสียโดยเปล่าประโยชน์

๔.๖.๕.๑๐ คำสอนให้เป็นผู้มีสติปัญญาเฉลียวฉลาด เช่น ให้เด็กและเยาวชนหมั่นศึกษาหาความรู้อย่างสม่ำเสมอ เพื่อที่จะได้มีสติปัญญาเฉียบแหลม สังคมให้การยกย่องบุคคลที่มีความรู้มากกว่าเป็นนักปราชญ์ ดังบทสູ່ขวัญที่ว่า

^{๑๕๑} สัมภาษณ์นายวิทยา เกลี้ยงพร้อม , ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๖.

^{๑๕๒} สัมภาษณ์พ่อสาลี ประภาใส , ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๖.

^{๑๕๓} สัมภาษณ์นายบุญหนา บุญมี , ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๖.

^{๑๕๔} สัมภาษณ์นายอรรถกร สุขบรรเทิง, ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๖.

“ไปทางใดคนอ่อนน้อม ให้มีพร้อมดังพระอิศวร บรรวรคัปกั ให้ได้นั่งวิมาน ทอง มีแนวทองเป็นแท่น ปัญญาเหล่านดังศรีธณูชัย ปัญญาไวดังเสียวสวาสดี ให้ฉลาดดัง เวสสันดร พระภูธรคนมากราบ ให้เขาอาบปานหน้ากลองชัย เวลาไปเสด็จด่วน ให้เจ้าหม่วนใน พระทัย คืดอันใดให้เจ้าได้สมดังใจหมาย ”^{๑๕๕}

หมายความว่า ไปที่ใดก็ขอให้ผู้คนจะอ่อนน้อมเหมือนกับพระอินทร์ที่มีบริวารแวดล้อมคัปกั ให้ได้นั่งวิมานทองมีที่รองนั่ง ขอให้ปัญญาเฉียบแหลมเหมือนศรีธณูชัย ปัญญาไวดังท้าวเสียวสวาสดีให้ฉลาดดังเวสสันดร เป็นพระมหากษัตริย์ที่มหาชนกราบไหว้ ศรัทธา เวลาจะเดินทางไปไหน ให้เจ้ามีแต่สนุกสนาน ประสงค์สิ่งใดสมดังใจหมาย “...ให้เจ้ามีสติปัญญาดังพระเจ้ามโหสถ ให้เจ้ามีใจอดใจเพียรดังพระเจ้าเทมีย์...”^{๑๕๖} หมายความว่า ให้เป็นผู้มีสติปัญญาเหมือนกับพระมโหสถ ให้เป็นผู้มีจิตใจที่หนักแน่นมั่นคง ดังพระเทมีย์ อย่างนี้เป็นต้น ซึ่งถือได้ว่าเป็นหลักคำสอนที่ผู้เข้าร่วมพิธีกรรมจะได้รับและนำไปปฏิบัติ

จากการกล่าวมาทั้งหมดเราจะพบว่า การประกอบพิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญของชาวอำเภอดำรงวิทยะ จังหวัดสุรินทร์นั้นย่อมจะได้รับประโยชน์นานัปประการ และประโยชน์ในเรื่องของการได้รับฟังคำสอนของผู้อาวุโสในหมู่บ้านในฐานะที่เป็นปราชญ์ชาวบ้านและเป็นหมอสูตรขวัญย่อมเป็นเรื่องที่เป็นมงคลและเป็นสิ่งที่มีประโยชน์มากต่อการมีสำนึกทางด้านศีลธรรมอันดีของคนในสังคม ซึ่งแนวคิดเรื่องขวัญและประเพณีการสู่ขวัญของชาวอำเภอดำรงวิทยะ จังหวัดสุรินทร์นั้นจึงเป็นอีกแหล่งที่เป็นวัฒนธรรมที่จะมีส่วนในการควบคุมและขัดเกลาคนในชุมชนให้เป็นคนดีได้

๔.๗ วิเคราะห์บทบาทของหมอสูตรขวัญกับประเพณีการทำขวัญในอำเภอดำรงวิทยะ จังหวัดสุรินทร์

จากการศึกษาประเพณีการสู่ขวัญของชาวพุทธในอำเภอดำรงวิทยะ จังหวัดสุรินทร์มาทั้งหมดจะพบว่า ในกระบวนการของการสู่ขวัญนั้นผู้ที่มีความสำคัญมากที่สุดก็คือหมอสูตรขวัญ เนื่องจากเป็นผู้ที่มีความสำคัญในฐานะที่เป็นผู้ทำหน้าที่ของการเรียกขวัญหรือเชิญขวัญ นอกจากนั้นหมอสูตรยังเป็นผู้ทำหน้าที่หลายอย่างในเวลาเดียวกัน ซึ่งถือว่าการเป็นหมอสูตรนั้นเป็นผู้ที่มีความสำคัญเนื่องจากเป็นผู้ที่มีบทบาทมาก ซึ่งเมื่อกล่าวโดยสรุปหมอสูตรขวัญนั้นมีบทบาทที่สำคัญดังต่อไปนี้

๔.๗.๑ บทบาทในการเป็นผู้นำการประกอบพิธีกรรม สำหรับบทบาทนี้ถือว่าเป็นบทบาทหลักของหมอสูตรขวัญทั้งที่เป็นคฤหัสถ์หรือพระสงฆ์ในฐานะที่จะต้องเป็นผู้ทำหน้าที่ในการเป็นผู้นำประกอบพิธีกรรมในฐานะที่เป็นผู้มีความรู้ความสามารถ ซึ่งในกรณีของฆราวาสทำหน้าที่ในการประกอบพิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญนั้นถือว่าเป็นเรื่องปกติ ไม่มีปัญหาอะไร แต่กรณีพระสงฆ์ย่อมจะถูกตั้งคำถามในเรื่องของความเหมาะสมว่าการที่พระสงฆ์ได้เข้ามาทำหน้าที่ในบทบาทนี้เหมาะสมหรือไม่ เนื่องจากว่าในสังคมปัจจุบันนี้มักไม่ค่อยพบกรณีของพระมากนัก ดังนั้น เมื่อพระภิกษุมาประกอบพิธีกรรมเช่นนี้ย่อมเป็นที่ครหาสำหรับผู้ที่ไม่รู้ แต่สังคมปัจจุบันการที่พระมาทำหน้าที่เป็นหมอสูตรนั้นน่าจะมาจากสาเหตุ (๑) เนื่องจากความจำเป็นในแง่ของการขาดบุคลากรทางพระพุทธศาสนาที่มีความรู้เรื่องการสู่ขวัญ ซึ่งเดิมเป็นหน้าที่หรือบทบาทของคณาจารย์ผู้เป็นคฤหัสถ์ที่ลาสิกขาไปจากพระแล้วได้รับมอบหมายจากพระสงฆ์ในวัดให้เป็นผู้ทำหน้าที่ดังกล่าว และเป็นผู้ที่ชาวบ้านให้การเคารพนับถือทั้งในเรื่องของความเป็นผู้มีความรู้และความเป็นผู้ศรัทธาว่าดีตรงตามไม่ประพาดศีลธรรมอันดีของสังคมเป็นที่พึ่งของชาวบ้านได้ ซึ่งการ

^{๑๕๕} สัมภาษณ์คุณตาหาญ บุญมี , ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๖.

^{๑๕๖} สัมภาษณ์นายลุน เชิดชู , ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๖.

มาทำหน้าที่เป็นหมอสูตรขวัญถือว่าฤๅษีผู้หนึ่งได้มาทำหน้าที่แทนพระภิกษุสงฆ์ เนื่องจากคณะสงฆ์ในยุคแรกพิจารณาเห็นว่าคติความเชื่อและรูปแบบของการสู่ขวัญนั้นเป็นเรื่องที่ผิดธรรมเนียมวินัยพระสงฆ์ไม่สามารถที่จะทำได้ เนื่องจากมีข้อห้ามในระเบียบว่าด้วยการปฏิบัติของพระพุทธรองค์และพระอรหันต์ในยุคแรกว่าด้วยเรื่องมหาศีลว่ามหาชนจะยกย่องมพระพุทธรองค์เพราะทรงไม่เป็นผู้ปฏิบัติเฉกเช่นเดียวกับพราหมณ์ทั้งหลายว่า

“พระสมณโคตมทรงเว้นขาดจากการเลี้ยงชีพผิดทางด้วยเดรัจฉานวิชาเช่นที่สมณพราหมณ์ผู้เจริญบางพวกฉันโภชนาหารที่เขาให้ด้วยศรัทธาแล้วยังเลี้ยงชีพผิดทางด้วยเดรัจฉานวิชาอย่างนี้คือให้ฤๅษีอวามงคล ฤๅษีวิวามงคล ฤๅษีเรียงหมอน ฤๅษีหย่าร้าง ฤๅษีรวบรวมทรัพย์ ฤๅษีใช้จ่ายทรัพย์ ทำให้โชคดี ทำให้เคราะห์ร้าย ให้ยาผดุงครรภ์ ร่ายมนต์ทำให้ลั่นแข้ง ทำให้คางแข็ง ทำให้มือสั่น ทำให้คางสั่น ทำให้หูอื้อ เป็นหมอดูลูกแก้ว ใช้หญิงสาวเป็นคนทรง ใช้หญิงประจำเทวาลัยเป็นคนทรง บวงสรวงดวงอาทิตย์และท้าวมหาพรหม ร่ายมนต์พ่นไฟ ทำพิธีเรียกขวัญ^{๑๕๗} เมื่อเป็นเช่นนี้ท่านเลยไม่ทำหรือประกอบพิธีกรรมนั้นแต่จะปล่อยให้เป็นภาระหน้าที่ของคนวัดคือ ทิดหรือจวนที่สึกไปจากพระ เป็นผู้ประกอบพิธีกรรมนำสูตรขวัญ

(๒) อาจจะมาจากสาเหตุที่สำคัญก็คือ การที่ชาวบ้านมีความสนิทสนมและเคารพเชื่อฟังพระสงฆ์รูปนั้นเป็นการส่วนตัว จึงได้ตกลงนิมนต์ท่านให้เป็นผู้ประกอบพิธีกรรมสู่ขวัญ โดยอาจจะคิดว่าเมื่อพระท่านแล้วน่าจะดีกว่าเพราะพระเป็นผู้มีศีล อีกอย่างได้กำหนดเขตพื้นที่ไว้ให้พระสงฆ์เป็นผู้ประกอบกิจนี้เพียงแต่ในวัดเท่านั้น ซึ่งก็เลยกลายมาเป็นพระเป็นผู้ทำหน้าที่เป็นหมอสูตรขวัญแทนโยม ซึ่ง กรณีนี้ชาวบ้านอำเภอดำรงวิทยะได้อธิบายเหตุผลว่าเหตุที่เป็นพระสงฆ์เป็นผู้ทำว่า

“ผมว่าเหตุที่พระท่านมาทำเองนี่ก็เพราะว่าท่านคงเห็นว่าในวัดคงไม่มีปัญหาอะไรและเป็นภาระของท่านที่ท่านเป็นคนทำหน้าที่ ซึ่งมันก็อยู่ในวัดเมื่อชาวบ้านร้องขอก็เป็นสิ่งที่ต้องทำและต้องช่วยเหลือ ส่วนตัวผมคิดว่าเป็นสิ่งที่ทำได้”^{๑๕๘}

ส่วนอีกท่านหนึ่งซึ่งเป็นผู้รู้ได้ให้ความเห็นว่า

“ผมว่าเป็นเรื่องที่ผิดพอสมควรเพราะพระพุทธรเจ้าก็เห็นว่าไม่ควร แต่ก็ไม่ได้ตั้งเป็นพระวินัยเอาไว้แต่ถึงจะผิดผมก็คิดว่าเป็นเรื่องเล็กน้อยๆเพราะไม่ได้ทำปาราชิกก็น่าจะทำได้เพราะเป็นเรื่องที่สนองศรัทธาของชาวบ้านอยู่แล้ว”^{๑๕๙}

“ถ้าไม่มีคนทำจริงๆพระภิกษุท่านจะเป็นเจ้าพิธีเป็นบางครั้งคราวก็ได้ แต่เมื่อมีผู้ทำหน้าที่อยู่แล้วผมคิดว่าก็ไม่จำเป็นต้องทำเพราะเป็นกิจที่ไม่เหมาะสมกับพระจริงๆเพราะเรื่องการสู่ขวัญนี้ผมเห็นว่ามันควรเป็นเรื่องของผู้รู้ทางบ้านมากกว่าจะเป็นพระสงฆ์ อันนี้เป็นความเห็นส่วนตัวนะครับ”^{๑๖๐}

“อาตมาคิดว่า หากเป็นการทำเพื่อมุ่งถึงประโยชน์ของสังคม คือชาวบ้านก็ไม่ผิดอะไรเพราะท่านทำหน้าที่นี้เฉพาะแต่ในวัดและท่านก็ไม่คิดเรื่องค่าตอบแทนอะไรเป็นแต่เพียงทำหน้าที่ช่วยเหลือชาวบ้านทั่วไปเท่านั้น แต่หากท่านทำเป็นธุรกิจเที่ยวไปทำขวัญนอกวัดอยู่เรื่อยอันนี้อาตมาว่าผิดนะ”^{๑๖๑}

^{๑๕๗} ที.ม.(ไทย) ๙/๒๖/๒๗.

^{๑๕๘} สัมภาษณ์คุณตามา แสนดี , ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๖.

^{๑๕๙} สัมภาษณ์คุณตาปี อินทร์สำราญ, ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๖.

^{๑๖๐} สัมภาษณ์คุณตาอินทร์ แสนดี, ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๖.

^{๑๖๑} สัมภาษณ์คุณตาหาญ บุญมี , ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๖.

จากทัศนะที่เกี่ยวข้องกับบทบาทของพระสงฆ์ในการเป็นผู้ประกอบพิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญทั้งจากข้อคิดเห็นของชาวบ้านและพระสงฆ์นักวิชาการมาทั้งหมดเราจะพบว่าการทำหน้าที่ตามบทบาทของพระสงฆ์ในอำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์นั้นยังเป็นข้อถกเถียงกันอยู่ว่าสมควรหรือไม่สมควร และเพื่อหาข้อเท็จจริงดังกล่าวผู้วิจัยเห็นว่าควรที่จะพิจารณาจากหลักฐานในทางพระธรรมวินัยก่อน จากนั้นค่อยมาพิจารณาจากเหตุผลเชิงพฤติกรรมของพระสงฆ์ในสมัยปัจจุบันว่าเป็นอย่างไร โดยเกณฑ์ที่จะนำมาใช้ในการพิจารณานั้นก็คือ

(๑) เกณฑ์ที่จะต้องพิจารณาจากหลักของมหาศีลว่าในมหาศีลนั้นมีกรอบในการพิจารณาเกี่ยวกับการทำพิธีเรียกขวัญอย่างไร โดยในหลักมหาศีลนั้นระบุว่า การทำพิธีเรียกขวัญ เป็นหมอสสูตรขวัญให้ชาวบ้านเพื่อหาเลี้ยงชีพ แบบพราหมณ์ที่มุ่งหวังลาภสักการะเป็นหลัก โดยพราหมณ์จะเรียนวิชานี้เพื่อที่จะประกอบพิธีกรรมเพื่อให้ตนเองได้ทรัพย์สินเงินทอง ซึ่งการกระทำเช่นนั้นถือว่าเป็นการกระทำที่ไม่ควรพระพุทธองค์ไม่ทรงปฏิบัติ แต่ก็มีข้อสังเกตว่าข้อห้ามในมหาศีลไม่ใช่พระวินัยแต่เป็นระเบียบประเพณีของพระพุทธเจ้าและพระอรหันต์ ซึ่งหากมีการกระทำแย้งกับหลักมหาศีลนั้นถือว่าเป็นการผิดอาจาระ คือเป็นการประพฤติไม่เหมาะสมกับที่เป็นสมณะ

(๒) เกณฑ์ที่จะต้องพิจารณาจากหลักอนเสนา คือการแสวงหาอันไม่สมควร มีการโกหกหลอกลวงผู้อื่นให้หลงเชื่อและยังลามและสักการะให้เกิดขึ้นกับตนเอง ซึ่งพระพุทธองค์ทรงห้ามไม่ให้พระภิกษุทำ เนื่องจากว่าหากทำไปแล้วก็จะเป็นการประพฤติดลหลักปาริสุทธิศีล ๔ ข้อ ๓ คือ อาชีวกปาริสุทธิศีล หมายถึง ศีลคือความบริสุทธิ์แห่งอาชีวะ เลี้ยงชีวิตโดยทางที่ชอบ ไม่ประกอบอนเสนา มีหลอกลวงเขาเลี้ยงชีพเป็นต้น^{๑๖๒}

อนึ่ง เราจะพบว่า การแสวงหาอันไม่สมควรก็คือการแสวงหาที่ผิดจากหลักธรรมคือการประจบศฤงคาร การค้าขาย การหลอกลวงผู้อื่นเพื่อให้เกิดลาภสักการะในขณะที่ตนเองเป็นพระภิกษุ ซึ่งถือว่า การกระทำเช่นนั้นเป็นการกระทำที่ไม่ชอบ ยกตัวอย่าง การประกอบพิธีกรรมใดๆ ของพระภิกษุ (๑) ถ้าประกอบพิธีกรรมไปด้วยจิตที่มีเมตตา หวังประโยชน์ให้เกิดขึ้นกับประชาชนเป็นหลักไม่คำนึงถึงรายได้ หรือค่าตอบแทน การประกอบพิธีกรรมนั้นถือว่าเป็นการแสวงหาที่ชอบ แต่ถ้า (๒) ประกอบพิธีกรรมใด ๆ ก็ตามที่มุ่งหวังกำไร และมุ่งหวังลาภสักการะด้วยวิธีการต่าง ๆ การประกอบพิธีกรรมนั้นถือว่าไม่ชอบ

จากกรอบที่เป็นเกณฑ์ตัดสินทั้ง ๒ ประการนั้น เราจะได้ข้อสรุปเกี่ยวกับการสู่ขวัญ เรียกขวัญว่า (๑) หากพิจารณาจากหลักมหาศีล ต้องพิจารณาว่าการทำพิธีกรรมสู่ขวัญ เรียกขวัญนั้นเป็นการทำพิธีกรรมสู่ขวัญ เรียกขวัญแบบไหน ถ้าเป็นการประกอบพิธีกรรมสู่ขวัญ เรียกขวัญแบบศาสนาพราหมณ์ที่มีการอ้อนวอนเทพเจ้า การสู่ขวัญ เรียกขวัญนั้นก็ถือว่าเป็นเดรัจฉานวิชาไม่ควรที่พระจะเข้าไปเกี่ยวข้อง แต่ถ้าเป็นการสู่ขวัญ เรียกขวัญแบบพุทธที่มีเนื้อหาของพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา คือมีการให้ทาน รักษาศีลและเจริญภาวนา และมีการสวดพระปริตรตามหลักคำสอนพระพุทธศาสนา การประกอบพิธีกรรมเช่นนี้ก็ถือว่าชอบคือเหมาะสมสามารถที่จะทำได้ (๒) หากพิจารณาจากประเด็นเรื่องอนเสนา คือการแสวงหาที่ไม่ชอบก็คือถ้าการทำขวัญ เรียกขวัญเป็นการกระทำเพื่อ (๑) การแสวงหากำไร (๒) มีเงื่อนไขเรื่องการเงิน และลาภสักการะอื่น (๓) มีจุดมุ่งหมายเพื่อเป็นการหลอกลวงให้คนอื่นหันมาเชื่อตน การประกอบพิธีกรรมสู่ขวัญ เรียกขวัญนั้นก็เป็นการแสวงหาที่ไม่ชอบธรรม และไม่ควรทำเป็นการกระทำที่ผิดพระวินัย แต่หากว่าการประกอบพิธีกรรมสู่ขวัญ เรียกขวัญนั้น (๑) เป็นไปเพื่อสร้างขวัญและกำลังใจ

^{๑๖๒} สัมภาษณ์รังสี สุทนดี, อาจารย์ประจำบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย กรุงเทพมหานคร, ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๕.

ให้กับประชาชนที่เดือดร้อน (๒) ไม่มีเงื่อนไขในเรื่องการเงินหรือลาภสักการะเพื่อตนเอง (๓) ไม่มีจุดมุ่งหมายเพื่อโกหกหลอกลวงผู้อื่น การประกอบพิธีกรรมนั้นก็จะเป็นการประกอบพิธีกรรมสู่ขวัญ เรียกขวัญที่ไม่ผิดหลักการของพระธรรมวินัย พระภิกษุสามารถทำได้

จากการกล่าวมาจะพบว่า การประกอบพิธีกรรมสู่ขวัญ เรียกขวัญของพระภิกษุในอำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ (๑) หากไม่เป็นการประกอบพิธีกรรมสู่ขวัญ เรียกขวัญตามคติความเชื่อของศาสนา พราหมณ์หรือศาสนาอื่น โดยมีนัยบ่งถึงการอ่อนน้อมเทพเจ้า (๒) แต่เป็นการประกอบพิธีกรรมสู่ขวัญ เรียกขวัญภายใต้พื้นฐานความเชื่อแบบพระพุทธศาสนา คือมีการให้ทาน รักษาศีลและเจริญภาวนาแล้ว มีการสวดพระปริตรตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา เราก็จะพบว่า การประกอบพิธีกรรมสู่ขวัญ เรียกขวัญแบบนี้ถือว่าเป็นการประกอบพิธีกรรมสู่ขวัญ เรียกขวัญที่พระภิกษุสามารถทำได้ไม่ผิดพระวินัย และไม่เป็นการแสวงหาที่ไม่ชอบธรรมรวมไปถึงการกระทำนั้นไม่ผิดต่อหลัก อารามะตามพระธรรมวินัย และหากมีคำถามว่าพระภิกษุในอำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ประกอบพิธีกรรมสู่ขวัญ เรียกขวัญให้กับญาติโยม หรือมีส่วนเกี่ยวข้องกับการประกอบพิธีกรรมสู่ขวัญ เรียกขวัญนั้น ถ้ามองว่าผิดพระธรรมวินัย หรือไม่ คำตอบก็ต้องย้อนปัญหาและข้อสรุปที่ได้สรุปไว้ในเบื้องต้นว่า

(๑) การประกอบพิธีกรรมสู่ขวัญ เรียกขวัญตามความเชื่อของพระภิกษุในอำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์นั้นเป็นการประกอบพิธีกรรมสู่ขวัญ เรียกขวัญที่เป็นแบบพุทธหรือเป็นแบบพราหมณ์ ถ้าเป็นแบบพราหมณ์ถือว่าเป็นเรื่องที่ผิดอาจาระ คือไม่สมควรแก่ความเป็นสมณะ แต่ถ้าเป็นแบบพุทธดังกล่าวมาแล้ว ก็ถือว่าเป็นการกระทำที่ควรไม่ผิดอาจาระ

(๒) ในการประกอบพิธีกรรมสู่ขวัญ เรียกขวัญของพระภิกษุชาวอำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์นั้น พระภิกษุผู้ประกอบพิธีกรรม (๑) มุ่งหวังกำไรหรือลาภสักการะหรือไม่ (๒) หรือมีนัยทางการเงินคือต้องการรายได้มาปรนเปรอตนเองหรือไม่ ถ้าเป็นเช่นนี้ย่อมถือว่าเป็นอนาถา คือการแสวงหาที่ไม่ชอบธรรมและไม่ควรที่พระภิกษุจะทำอีกทั้งยังผิดวินัยอีกด้วย แต่ถ้า (๑) การประกอบพิธีกรรมสู่ขวัญ เรียกขวัญนั้น ภิกษุผู้เป็นเจ้าพิธีไม่มีความต้องการเรื่องเงิน มุ่งทำประโยชน์เพื่อช่วยเหลือผู้อื่น (๒) ไม่มีเจตนาที่จะหลอกลวงเพื่อก่อให้เกิดลาภสักการะแก่ตนเอง การประกอบพิธีกรรมสู่ขวัญ เรียกขวัญของภิกษุรูปนั้นก็ เป็นสิ่งที่ชอบด้วยพระธรรมวินัยสามารถทำได้ไม่ผิดทั้งอาจาระและพระวินัย ที่สำคัญคือการประกอบพิธีกรรมสู่ขวัญ เรียกขวัญของพระภิกษุในอำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์นั้นทำเฉพาะในวัดไม่ได้ทำในบ้านจึง ถือว่าสามารถที่จะทำได้

๔.๗.๒ บทบาทในการเป็นผู้ให้การศึกษา จากการศึกษามาทั้งหมดเราจะพบว่า หมดสูตรขวัญผู้ เป็นเจ้าพิธีกรรมหรือเป็นผู้ประกอบพิธีกรรมสู่ขวัญนั้นมีบทบาทที่สำคัญอีกประการหนึ่งในพิธีกรรม การประกอบพิธีกรรมสู่ขวัญ เรียกขวัญก็คือการเป็นผู้ให้การศึกษา ซึ่งคำว่าการศึกษาในที่นี้ก็คือการสอน หลักธรรม ความรู้เกี่ยวกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา การดำรงชีวิตและการปฏิบัติตนในขณะที่เข้าร่วมพิธีกรรมการประกอบพิธีกรรมสู่ขวัญ เรียกขวัญเช่น เมื่อหมดสูตรกำลังประกอบพิธีกรรมการสู่ขวัญ นั้นเนื้อหาในบทสู่ขวัญที่หมดสูตรขวัญแต่งขึ้นหรือจดจำมาจากอาจารย์ที่สอนมาล้วนเป็นเรื่องราวที่ใช้ สำหรับการสอนคนในแต่ละโอกาส เช่นสอนเรื่องการเคารพเชื่อมั่นในพระศาสนา สอนเรื่องการครองคู่ สอนเรื่องการทำงาน เป็นต้น ซึ่งถือว่าหมดสูตรขวัญนั้นมีบทบาทในเรื่องการให้ศึกษานี้ค่อนข้างสูง

๔.๗.๓ บทบาทในการเป็นผู้นำการพัฒนาสังคม สำหรับคำว่าพัฒนาสังคมในที่นี้หมายถึง การพัฒนาให้เกิดความเจริญทางด้านวัตถุ และทางด้านจิตใจ โดยเฉพาะในเรื่องของจิตใจคือการสอน หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาและสอนหลักจริยธรรมในการดำเนินชีวิตที่เหมาะสม และไม่เบียดเบียนคน

อื่น ซึ่งถือว่าองค์ความรู้ต่าง ๆ เหล่านี้เป็นสิ่งที่สังคมต้องการทราบและเป็นสิ่งที่จะทำให้สังคมเกิดปัญญาว่าดำเนินชีวิตที่ตื้นนั้นเป็นอย่างไร และเป็นกรอบในการประพฤติปฏิบัติตนให้อยู่ในทำนองคลองธรรมเป็นคนดีของสังคมอันนี้ถือว่าเป็นบทบาทหนึ่งของการพัฒนาสังคม

๔.๗.๔ บทบาทในการเป็นผู้นำทางภูมิปัญญาท้องถิ่น หากเราจะพิจารณาถึงประเด็นที่ว่า ปัจจุบันนี้องค์ความรู้ในด้านต่าง ๆ มีการเก็บรวบรวมเอาไว้เป็นหมวดหมู่ ซึ่งความรู้ในเรื่องของพิธีกรรมการสะเดาะเคราะห์ต่ออายุก็เช่นกันเราจะพบว่าในปัจจุบันจะหาคนที่มีความรู้เรื่องการบายศรีสู่ขวัญได้อย่างละเอียด มีอยู่น้อยมาก ปัจจุบันความรู้ประเภทนี้นอกจากจะอยู่ในตำราแล้ว ก็จะมีอยู่ในพระสงฆ์ ซึ่งถือว่าเป็นคนกลุ่มหนึ่งที่มีความรักความหวงแหนในพระพุทธศาสนา และภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นอย่างมาก และการที่พระสงฆ์ อยู่ใกล้ชิดกับประชาชน ดังนั้น ความรู้บางอย่างที่มีการสืบทอดมาจากรุ่นสู่รุ่นจึงมักจะถูกนำมาถวายวัด และพระท่านนั้นที่เป็นผู้ทำหน้าที่ในการศึกษาและเก็บกักเอาความรู้และศิลปะวิทยาเหล่านั้นไว้ โดยเฉพาะความรู้เรื่องพิธีกรรมการบายศรีสู่ขวัญ เมื่อเป็นเช่นนั้น พระภิกษุสงฆ์ผู้นำการประกอบพิธีกรรม โดยมากจึงอยู่ในฐานะที่เป็นบุคลากรที่มีคุณค่า และเป็นบุคลากรที่ทรงความรู้ โดยเฉพาะทางด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งหมอสุนทรที่เรียนรู้ศาสตร์แห่งการบายศรีสู่ขวัญจากพระสงฆ์เหล่านั้นมาแล้วรักษาไว้และสืบทอดกันมานั้นถือว่าเป็นผู้ที่มีคุณค่าและเป็นผู้ที่มีหน้าที่ในการถ่ายทอดวิชาการเหล่านี้ให้กับคนรุ่นหลัง

จากการกล่าวมาทั้งหมดเราจะพบว่า หมอสุนทรขวัญชาวอำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ที่เป็นผู้ประกอบพิธีกรรมนั้นถือว่าเป็นผู้มีบทบาทเป็นอย่างมากในพิธีกรรมการบายศรีสู่ขวัญ ได้แก่ (๑) ฐานะเป็นผู้ประกอบพิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญและสอนหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา(๒) เป็นผู้มีบทบาทในการให้การศึกษาในเรื่องต่างๆ (๓) เป็นผู้มีบทบาทในการพัฒนาสังคมโดยเฉพาะทางด้านจิตใจ และ (๔) เป็นผู้มีบทบาทในการเป็นผู้นำทางสติปัญญาของท้องถิ่น เป็นต้น

๔.๘ วิเคราะห์คุณค่าของประเพณีการทำขวัญของชาวพุทธในจังหวัดสุรินทร์

สำหรับคำว่า คุณค่า (Value) หมายถึง ความดีที่ได้รับหรือผลที่ได้รับจากการกระทำซึ่งมีอยู่ ๒ ชนิดคือ คุณค่านอกตัว และ คุณค่าในตัว (๑) คุณค่านอกตัว (Extrinsic Value) หมายถึง การที่สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีค่านอกตัว หมายความว่าเราต้องการสิ่งนั้นมิใช่เพราะตัวสิ่งนั้นเอง แต่เพราะสิ่งนั้นเป็นเครื่องมือทำให้ได้มาซึ่งสิ่งอื่น ตัวอย่าง คนทั่วไปต้องการเงิน เพราะเงินเป็นเครื่องมือให้เราได้มาซึ่งสิ่งอื่น ๆ ที่ต้องการ จึงถือว่า เงินเป็นคุณค่านอกตัว ^{๑๖๓} (๒) คุณค่าในตัว (Intrinsic Value) หมายถึง การที่สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีค่าในตัว หมายความว่า เราต้องการสิ่งนั้น เพราะตัวสิ่งนั้นเอง ไม่ใช่เพราะสิ่งนั้นเป็นเครื่องมือให้ได้มาซึ่งสิ่งอื่น ^{๑๖๔} เช่น เราต้องการความสุข จึงใช้เงินไปเพื่อให้ได้มาซึ่งความสุขนั้น ความสุขนั้นจึงถือว่าเป็นคุณค่าในตัว จะพบว่าในทัศนะอรรถประโยชน์ของพุทธศาสนาเถรวาทก็คงให้ความสำคัญเกี่ยวกับคุณค่าในทางจริยธรรมทั้ง ๒ ประการนั้น ซึ่งคุณค่าทางจริยธรรมของประเพณีการสู่ขวัญนั้นมีดังนี้คือ

๔.๘.๑ คุณค่าต่อตนเอง หมายถึง ประโยชน์ที่เกิดจากการประกอบพิธีกรรมสู่ขวัญ เรียกขวัญที่มีต่อ (๑) ผู้ประกอบพิธีกรรม ซึ่งจากการศึกษามาทั้งหมดเราจะพบว่าการประกอบพิธีกรรมสู่ขวัญเรียกขวัญได้ให้คุณค่าแก่หมอสุนทรขวัญผู้ประกอบพิธีกรรม คือคุณค่าทางด้านจิตใจ คือสามารถที่จะ

^{๑๖๓} สำนักราชบัณฑิตยสถาน,พจนานุกรมศัพท์ปรัชญา อังกฤษ-ไทย, หน้า ๓๕.

^{๑๖๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๑.

ช่วยเหลือจัดปัดเป่าให้ผู้ร่วมพิธีกรรมนั้นเกิดความสบายใจ เกิดขวัญและกำลังใจ ความมั่นใจในตัวเอง และในการดำเนินชีวิตได้ (๒) ผู้เข้าร่วมพิธีกรรม หมายถึง เมื่อเข้าร่วมพิธีกรรมการประกอบพิธีกรรมสู่ขวัญ เรียกขวัญตั้งแต่เริ่มต้นจนจบนั้นผู้เข้าร่วมพิธีกรรมย่อมจะได้รับคุณค่าหรือประโยชน์ดังต่อไปนี้คือ (๑) คุณค่าด้านการดำเนินชีวิตด้วยความไม่ประมาท เพราะรู้ว่าการดำเนินชีวิตนั้นไม่ใช่ของง่าย แต่จะต้องเผชิญกับอุปสรรคขวากหนามอยู่ตลอดเวลา หรือต้องประสบกับสิ่งที่ไม่สามารถมองเห็นได้อีก ทำให้รู้ว่าชีวิตเป็นของไม่แน่นอน แต่ความตายเป็นสิ่งที่แน่นอน ดังนั้น ในการดำเนินชีวิตก็ควรที่จะต้องมีความไม่ประมาท คือต้องเร่งในการทำบุญกุศลไว้เป็นเสบียงเมื่อคราวชีวิตต้องเจอกับอุปสรรค หรือเมื่อถึงคราวจะต้องจากโลกนี้ไปไม่วันใดก็วันหนึ่ง หากมีแต่ประมาทในการดำเนินชีวิตก็จะพบแต่ความทุกข์ (๒) คุณค่าด้านการพัฒนาชีวิต เมื่อทราบว่าชีวิต มีความไม่แน่นอนและควรที่จะดำเนินชีวิตด้วยความไม่ประมาท ประการต่อมาจะต้องรู้จักการพัฒนาชีวิตให้มีความเจริญก้าวหน้าโดยคำว่า “พัฒนา” ในความหมายของภาษาไทย หมายถึงการทำให้เจริญ ซึ่งสามารถนำมาพัฒนามนุษย์ในด้านสังคม เพื่อให้สังคม เจริญเติบโตซึ่งในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ ได้กล่าวไว้ว่า “การพัฒนา” หมายถึง การทำให้เจริญ^{๑๖๕} การเปลี่ยนแปลงในทางเจริญขึ้น การคลี่คลายไปในทางที่ดี การกระทำที่เป็นเหตุให้บางสิ่งบางอย่างเจริญเติบโตขึ้น หรือ ขยายออกเพื่อให้ดีขึ้นกว่าที่มีอยู่เดิม และการพัฒนานั้น อาจจะเกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อม หรือมนุษย์ก็ได้^{๑๖๖}

ส่วนการพัฒนาในพระพุทธศาสนา มีการใช้คำว่า “ภาวนา” ซึ่งเป็นคำบาลีเป็นกิริยาศัพท์ ที่มาจากคำว่า ภาเวติ ซึ่งตรงกับคำว่า วชฺเตติ หรือ คำว่า วัฒนา เป็นความหมายที่ใช้เรียก คำว่า ภาวนา คำว่า ภาวนา แปลว่า การเจริญ^{๑๖๗} หมายถึง การทำให้มีขึ้น , เป็นขึ้น, การฝึกอบรมทำสิ่งที่ยังไม่มีให้มีขึ้น การบำเพ็ญ ต่อมานิยมใช้คำว่า “พัฒนา” ซึ่งเป็นศัพท์ใหม่ในภาษาไทย แต่เดิมใช้คำว่า เจริญ พระพุทธศาสนาใช้คำว่า เจริญ เป็นการใช้ฝึกอบรม เช่น เจริญสมถ เจริญวิปัสสนา แต่เดิมนั้น พระพุทธศาสนาใช้คำว่า ภาวนา คือ สมถภาวนา ฝึกอบรมจิตให้เกิดความสงบ วิปัสสนาภาวนา ฝึกอบรมปัญญาให้เกิดความรู้เข้าใจตามเป็นจริง เมื่อกล่าวถึงคำว่า พัฒนา ก็คือ กล่าวถึงความเจริญ เป็นคำเรียกให้เข้าใจง่าย^{๑๖๘} โดยการพัฒนาชีวิตของมนุษย์ตามหลักการทางพระพุทธศาสนาอย่างครบถ้วนนั้น จะต้องเป็นการพัฒนาภายใต้กรอบการพัฒนาทั้ง ๔ ด้าน คือ

(๑) ภาวิตกาย การมีกายที่พัฒนาแล้ว ได้แก่การพัฒนาในส่วนกายของตน ให้มีสุขภาพสมบูรณ์ แข็งแรง สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้เพราะอาศัยปัจจัย ๔ เป็นเครื่องเลี้ยงชีวิตพอเพียง และการปฏิบัติต่อสิ่งที่เกี่ยวเนื่องด้วยกาย อย่างถูกต้อง ทั้งทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับสิ่งภายนอกกาย คือ รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส เช่นการรู้จักใช้สอยปัจจัย ๔ อย่างถูกต้อง ได้แก่อาหาร เสื้อผ้า

^{๑๖๕} ราชบัณฑิตยสถาน,พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒,(กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญทัศน์ ,๒๕๔๒), หน้า ๗๗๙.

^{๑๖๖} คณาจารย์สถาบันราชภัฏสวนดุสิต,ความจริงของชีวิต,พิมพ์ครั้งที่ ๓,(กรุงเทพมหานคร : สถาบันราชภัฏสวนดุสิต,๒๕๔๗),หน้า ๑๗๓.

^{๑๖๗} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต),พัฒนาตน, พิมพ์ครั้งที่ ๑๒, (กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก,๒๕๔๔), หน้า ๙.

^{๑๖๘} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต),หลักแม่บทของการพัฒนาตน, พิมพ์ครั้งที่ ๑๕, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,๒๕๔๗), หน้า ๑๐-๑๕.

เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค และที่อยู่อาศัย อันเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการดำรงอยู่ของกาย โดยรู้จักใช้สอยปัจจัย ๔ เพื่อตอบสนองความต้องการที่จำเป็นของกาย

(๒) ภาวิตศีล การมีศีลที่พัฒนาแล้ว ได้แก่การมีพฤติกรรมทางกาย วาจา อันไม่เบียดเบียนตน ไม่เบียดเบียนผู้อื่น เป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูลแก่คนทั้งหลาย พระพุทธศาสนาสอนให้เห็นความสำคัญของข้อปฏิบัติพื้นฐานของมนุษย์ คือ ศีล ๕ ซึ่งเป็นข้อปฏิบัติ เพื่อความสัมพันธ์อันดีกับผู้อื่น ผู้ที่ไม่ปฏิบัติตามศีล ๕ ย่อมก่อให้เกิดความเสียหายแก่ทรัพย์สิน ไม่ได้รับการยอมรับจากสังคม ไม่อาจอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้ดี แม้ตายไปก็ต้องประสบกับทุกขคติ^{๑๖๙} ดังนั้น คุณสมบัติพื้นฐานของมนุษย์คือการมีศีล ๕ เป็นข้อปฏิบัติในชีวิตประจำวัน

(๓) ภาวิตจิต การมีจิตที่พัฒนาแล้ว ได้แก่การมีจิตใจที่ได้รับการฝึกฝนอบรมให้มีคุณธรรมจริยธรรม เช่นมีความเมตตา กรุณา ความซื่อสัตย์จริงใจ ขยันอดทน มีความมั่นคงทางจิต มีสมาธิแน่วแน่ เป็นต้น จนสามารถมีความสุขจากพื้นฐานจากจิตที่ประกอบด้วยคุณธรรม จริยธรรมต่างๆ เพราะจิตที่ได้รับการฝึกฝนอบรมมาดี ย่อมมีแต่ความสุข (จิตดี หนดี สุขาวดี)

(๔) ภาวิตปัญญา การมีปัญญาที่พัฒนาแล้ว ได้แก่การฝึกฝนอบรมตนเองให้มีปัญญา รู้สิ่งต่างๆ ตามความเป็นจริง เช่น การมีปัญญาพิจารณารู้ไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง ทุกขัง และอนัตตา ตามความเป็นจริง ปราศจากการยึดถือว่าเป็นตัวเรา ของเรา

เมื่อพิจารณาเห็นถึงความจริงดังกล่าวแล้ว เราก็สามารถที่จะพัฒนาชีวิตให้ก้าวหน้าได้โดยไม่มัวเมาอยู่กับการดำเนินชีวิตที่ไร้สาระแก่นสาร แต่การเร่งทำความดีพัฒนาตนเองทั้งทางด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา

๔.๘.๒ คุณค่าต่อสังคม

สำหรับคำว่าคุณค่าต่อสังคม หมายถึง คุณค่าที่เกิดจากการประกอบพิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญ นั้นว่า มีอะไรบ้าง จากการศึกษาพบว่าพิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญนั้นให้คุณค่ากับสังคมดังต่อไปนี้

(๑) การประกอบพิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญ นี้ก่อให้เกิดความสามัคคีของหมู่คณะ โดยเฉพาะประชาชนที่มีความเคารพศรัทธาในการประกอบพิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญ ว่าสามารถที่จะทำให้ตนเองและผู้อื่นมีกำลังมีขวัญดี มีโชคดี ช่วยทำให้ชีวิตของตนเองดีขึ้นได้นั้น ได้มีโอกาสมาร่วมกันและทำกิจกรรมด้วยกันก็ย่อมจะแสดงให้เห็นว่าสังคมเมื่อมีความเชื่อเดียวกัน หรือมีเป้าหมายในการดำเนินการในเรื่องใดเรื่องหนึ่งเป็นไปในเส้นทางเดียวกันก็ง่ายที่จะทำให้ประชาชนเหล่านั้นมีความรักและสามัคคีกันได้ ไม่มีการทะเลาะเบาะแว้ง หรือขัดแย้งกัน เนื่องจากว่าคนมนสังคมนั้นเป็นผู้มีจุดหมายและความเชื่อเดียวกัน ย่อมจะก่อให้เกิดความสามัคคีได้ง่าย

(๒) การประกอบพิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญ ก่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจในวัฒนธรรมทางศาสนาและความเชื่อในท้องถิ่น เนื่องจากการประกอบพิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญ ในอำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์นี้ถือได้ว่าเป็นความเชื่อและภูมิปัญญาท้องถิ่นของคนท่าตูมและคนสุรินทร์ ดังนั้น จึงเป็นเหตุผลหนึ่งที่ผู้คนจะต้องศึกษาและทำความเข้าใจในพิธีกรรมดังกล่าวนี้ในฐานะที่เป็นภูมิปัญญาชาวบ้าน และเมื่อมีการจัดพิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญ ขึ้นผู้คนในอำเภอท่าตูม และชาวสุรินทร์ย่อมจะมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องของพิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญ มากขึ้นว่าพิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญ นี้เป็นวัฒนธรรมความเชื่อทางศาสนาพุทธที่เกิดมาจากการสั่งสมภูมิปัญญาของบรรพบุรุษ ทำให้เกิดมีการสืบทอดกันอย่างมีระบบ

^{๑๖๙} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๔๔/๙๓-๙๔.

(๓) การประกอบพิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญ นี้ก่อให้เกิดประเพณีสำคัญขึ้นในวาระต่าง ๆ ของสังคม เช่น ปีใหม่ สงกรานต์ และวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาและวันสำคัญทางบ้านซึ่งก็จะต้องมีการจัดพิธีกรรมทางศาสนา คือการประกอบพิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญ ขึ้นเพื่อก่อให้เกิดกำลังใจกับผู้ที่เดินทางไปทำงานในเมืองแล้วกลับมาบ้านเกิด การจัดพิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญ นี้ก็เป็นเหมือนยาฉืดที่ทำให้ผู้คนในสังคมเกิดความมุ่งมั่นใจในการดำเนินชีวิตอย่างมีสติไม่หลงมกมาย และที่สำคัญพิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญนี้ ก็ถือว่าเป็นจุดขายหรือพิธีกรรมที่สามารถดึงดูดผู้คนให้หันมารวมตัวกันภายใต้ความเชื่อทางพระพุทธศาสนาได้

(๔) พิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญ นี้ก่อให้เกิดความรักความเข้าใจในครอบครัวและสังคม เนื่องจากพิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญ นั้นหากว่าทำกันในครอบครัวก็จะทำให้ครอบครัวรู้สึกอบอุ่น แต่ถ้าทำให้กับชุมชนและสังคมก็จะทำให้ผู้คนในชุมชนและสังคมนั้นมีขวัญและกำลังใจดีและมีความรักความสามัคคีกันอีกด้วย

จากการกล่าวมาทั้งหมดเราจะพบว่า พิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญ ของชาวอำเภอดำรงวิทยะ จังหวัดสุรินทร์ นั้นสามารถที่จะก่อให้เกิดประโยชน์และคุณค่าต่อคนทำบุญและชาวสุรินทร์ทั้งในประโยชน์หรือคุณค่าในมุมแคบคือเพื่อตนเอง และคุณค่าหรือประโยชน์ในมุมกว้างก็คือสังคมหรือชุมชนได้

๔.๙ ทำที่ของชาวอำเภอดำรงวิทยะจังหวัดสุรินทร์ต่อประเพณีการทำขวัญ

สำหรับประเด็นต่อไปที่จะต้องศึกษาก็คือเรื่องทำที่ที่ชาวอำเภอดำรงวิทยะ จังหวัดสุรินทร์จะมีต่อความเชื่อและพิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญ ในอำเภอดำรงวิทยะ จังหวัดสุรินทร์ ซึ่งจากการศึกษามาทั้งหมดจะพบว่าชาวอำเภอดำรงวิทยะจังหวัดสุรินทร์ควรมีทำที่ต่อพิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญ ดังต่อไปนี้

๔.๙.๑ ทำที่ในการศึกษา สำหรับทำที่ที่ชาวอำเภอดำรงวิทยะจังหวัดสุรินทร์จะมีต่อพิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญ ในข้อแรกก็คือทำที่ในการศึกษา หมายความว่าพิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญ ไม่ใช่มีไว้เพียงแค่การเข้าร่วมเพื่อสร้างขวัญและกำลังใจเท่านั้น แต่การมีทำที่ต่อพิธีกรรมดังกล่าวด้วยการศึกษาให้รู้ซึ่งถึงแก่นแท้ของความรู้เรื่องพิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญ ในอำเภอดำรงวิทยะจังหวัดสุรินทร์ ทั้งนี้ก็เพราะการศึกษาย่อมทำให้เราเข้าใจชัดเจนถึงเนื้อหา วัตถุประสงค์ ความเป็นมา และความเกี่ยวเนื่องกับพระพุทธศาสนาว่ามีมาอย่างไร ซึ่งถือว่าทำที่ในการมองพิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญ ของชาวอำเภอดำรงวิทยะจังหวัดสุรินทร์แบบนี้ยังมีน้อย โดยมากจะมีทำที่หรือมุมมองเฉพาะการเข้าร่วมหรือการคาดหวังว่าเมื่อเข้าร่วมแล้วจะได้ผลหรือไม่เท่านั้น ซึ่งการคาดหวังเพียงแค่นั้นถือว่าเป็นการกระทำที่ผิด เพราะลำพังการเข้าร่วมพิธีกรรมเฉย ๆ แต่ไม่ได้ศึกษาก็จะทำให้พิธีกรรมนี้ไม่สามารถที่จะอยู่ต่อไปได้เนื่องจากไม่มีผู้สืบทอดนั่นเอง ดังนั้น การกำหนดทำที่ต่อการสะเดาะเคราะห์ต่ออายุประการแรกนั้นก็จะต้องกำหนดด้วยทำที่เกี่ยวกับการศึกษาเป็นหลัก

๔.๙.๒ ทำที่ในการยอมรับ เผยแผ่ และการอนุรักษ์ สำหรับทำที่ต่อมาก็คือการที่ชาวอำเภอดำรงวิทยะ จังหวัดสุรินทร์จะต้องมีทำที่ต่อพิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญ ก็คือทำที่ในการ (๑) ยอมรับว่าพิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญนั้นเป็นพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา ไม่ใช่พิธีกรรมทางศาสนาพราหมณ์ (๒) เมื่อยอมรับว่าพิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญ ว่าเป็นพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาแล้ว ก็จะต้องทำการศึกษาและเผยแผ่คติความเชื่อเกี่ยวกับพิธีกรรมนี้ให้สาธารณชนได้รับรู้และทราบโดยทั่วกันว่า พิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญ ของชาวอำเภอดำรงวิทยะ จังหวัดสุรินทร์นั้นมีเนื้อหาสาระและกรอบความเชื่ออย่างไร รวมถึงมีเป้าหมายของการดำเนินการอย่างไร และมีความเกี่ยวเนื่องกับพระพุทธศาสนาอย่างไร เป็นต้น เพื่อให้ผู้คนในสังคมนั้นได้มีความรู้เกี่ยวกับพิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญ มากกว่าที่จะชักชวนให้เขาเข้าร่วมพิธีกรรมเท่านั้น (๓) ประการต่อมาก็

คือ การที่ชาวอำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์จะต้องมีหน้าที่ที่สำคัญอีกประการหนึ่งก็คือทำที่ในการอนุรักษ์พิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญ นี้ด้วยการจัดให้มีการเรียนการสอนในสถานศึกษา และเพิ่มพูนความรู้ให้ผู้คนในยุคหลังให้มากที่สุด เมื่อทำได้เช่นนี้ถือว่าเป็นการศึกษาเรียนรู้ในพิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญ ได้อย่างเข้าใจมากขึ้น